HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst

Het Land van Aalst
DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, de Stad Aalst en de Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: € 15 - Steunende leden: € 22 - Beschermende leden: € 33
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst,
Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, + Frits Van Acker, + Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Freddy Caudron, Lieve De Mecheleer, Wenceslaus Mertens, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. en fax 09 360 19 04
e-mail: Geert.vBockstaele@skynet.be
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. 054 33 73 27
e-mail: dirk.vandeperre@belgacom.net

E-mail vereniging: landvanaalst@wol.be
Website: http://www.landvanaalst.tk

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

HET LAND VAN AALST

JAARGANG LV - 2003

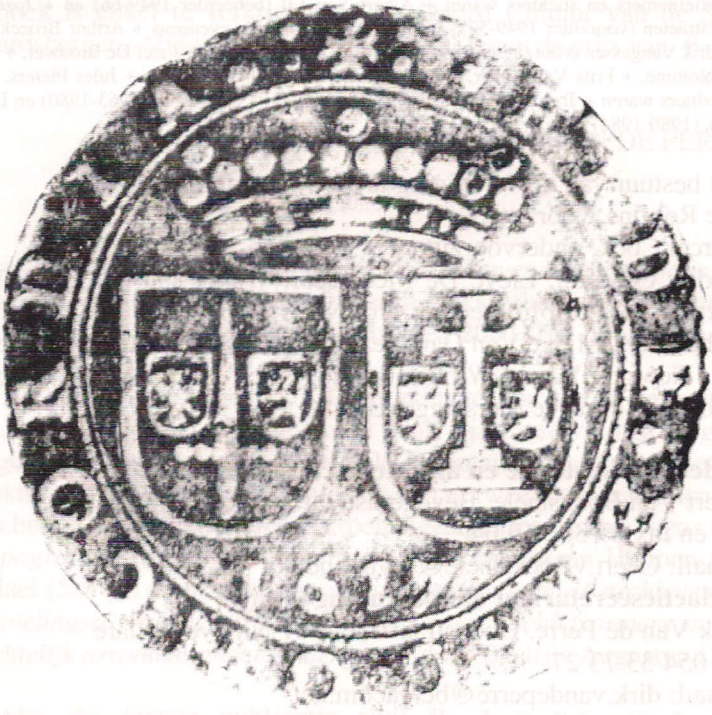

Tijdschrift van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, de Stad Aalst en de Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: € 15 - Steunende leden: € 22 - Beschermende leden: € 33
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst,
Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, + Frits Van Acker, + Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Freddy Caudron, Lieve De Mecheleer, Wenceslaus Mertens, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. en fax 09 360 19 04
e-mail: Geert.vBockstaele@skynet.be
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. 054 33 73 27
e-mail: dirk.vandeperre@belgacom.net

E-mail vereniging: landvanaalst@wol.be
Website: http://www.landvanaalst.tk

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

EDITORIAAL

Bedenkingen bij het subsidiebeleid van de Vlaamse Gemeenschap

Op de kaft van ons tijdschrift staat dat ons tijdschrift gesubsidieerd wordt door de Vlaamse Gemeenschap. Dat is ook zo, maar onze lezers moeten weten dat deze subsidie de laatste jaren gezakt in plaats van gestegen is. Tot vóór drie jaar lag deze subsidie vast en wisten we wat we zouden ontvangen en we konden ook op basis daarvan budgetteren. Sinds Bert Anciaux minister van cultuur werd, is het systeem hervormd. Het globale bedrag dat de Vlaamse Gemeenschap ter beschikking stelt, is weliswaar vermeerderd, maar het subsidieerbaar aantal verenigingen en tijdschriften is enorm toegenomen. Om de grootte van de subsidie te bepalen is binnen de 'Afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwezen' een commissie 'Subsidie voor publicatie Volkskunde en Geschiedenis' opgericht. Deze commissie moet elk jaar opnieuw op één dag oordelen over de kwaliteit van de ingediende dossiers en op basis daarvan de jaarlijkse som van het subsidiebedrag bepalen. Onze subsidie bedraagt € 1100 voor 2002. Dit is gevoelig minder dan andere vergelijkbare historische kringen in Oost-Vlaanderen (Gent, Oudenaarde, Dendermonde, Sint-Niklaas, Land van Waas) en minder dan het subsidiebedrag van verleden jaar. Maar dit is ook minder dan wat we in de oude regeling ontvingen. Nochtans zijn wij de enige historische kring die nog een tijdschrift uitgeeft. De anderen houden het bij jaarboeken. Ook onze bibliografie is uniek. De kwaliteit van ons tijdschrift wordt alom geprezen.

Wat zijn dan de normen voor deze commissie? Wat mankeert aan ons blad? Te weinig prentjes of populaire artikels? Hoe wordt onze Bibliografie geëvalueerd? Worden door lobbying bij commissieleden sommige publicaties voorgetrokken? Wij weten het niet! Het subsidiebeleid is niet gericht op kwaliteit en continuïteit van tijdschriften, maar op het occasioneel uitreiken van zo veel mogelijk geld, wat meer daar, een beetje minder hier. We hebben vragen bij een commissie die elk jaar opnieuw tientallen tijdschriften moet beoordelen op één dag tijd, waartegen geen enkel beroep mogelijk is en waarvan de beoordelingsnormen volkomen duister zijn. Wij, die al 55 jaar timmeren aan de weg van een kwalitatief regionaal historisch onderzoek, zijn overgeleverd aan de willekeur van een onzichtbare commissie. Het is onzinnig dat men elk jaar opnieuw moet beoordeeld worden. Bij tijdschriften zou op basis van het onderzoek van de laatste jaargangen een subsidie voor een periode van enige duur

(bv. 5 jaar) moeten vastgelegd worden. Dan zou de commissie meer tijd hebben om ernstig te oordelen. En het is ook elementair dat een vereniging een verslag van het advies zou krijgen!

Men heeft de mond vol over het belang van het middenveld. Maar de sociale dienstverlening van de post wordt afgebouwd. Subsidie wordt afhankelijk gemaakt van willekeur en momentele criteria, zodat subsidie die een garantie voor zekerheid moet zijn, een bron van onzekerheid wordt. Het cultuurbeleid van de overheid maakt het tijdschriften als het onze financieel moeilijker dan vroeger. Onze lezers moeten dat weten. Met onze 500 exemplaren zijn we geen groot blad, maar wetenschappelijk gezien en over de loop van de vele jaren is dat aantal wel belangrijk. We zijn te klein om reclame aan te trekken. Wij zijn niet lokaal genoeg om populair te zijn. Daarom is overheidssubsidie voor ons van levensbelang. Het huidig subsidiebeleid houdt daar geen rekening mee en werkt in feite conformerend en nivellerend, want alleen wat een toevallige commissie goed vindt, zal nog blijven bestaan. Bovendien worden appels en citroenen in dezelfde subsidiemand gegooid. Het huidige subsidiebeleid is slecht en ondoorzichtig en het wordt tijd dat daar verandering in komt. Dat is onze conclusie na drie jaar werking van het nieuwe systeem.

Het Bestuur van Het Land van Aalst

HET KANAAL AALST-BAASRODE EN DE VEKEERSWEGENPROBLEMATIEK IN HET LAND VAN AALST IN DE 18de EEUW

Jeroen MEERT

1. Inleiding

Dat de bevaarbaarheid van Dender te wensen overliet hebben we reeds in ons eerste artikel aangetoond [1]. Pas met de kanalisering van de Dender tussen Aalst en Dendermonde in 1768 kwam er verbetering. De rivier werd in diepgang en in breedte verdubbeld, in belangrijke mate rechtgetrokken en er kwam een sluis en een spuikom in Herdersem. Hierbij aansluitend werden beheersingswerken uitgevoerd aan de Denderbedding stroomopwaarts Aalst.

Maar de Aalsterse gedeputeerden van het Land van Aalst hadden ca. 1750 ook plannen voor een kanaal tussen Aalst en Baasrode. Na de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) werd door het Land van Aalst veel aandacht besteed aan openbare werken met een 'vreedzaam karakter'. Tijdens de oorlog geschiedden deze werken vooral in functie van militaire taken: herstellingen aan fortificaties, het 'egaliseren' van hobbelige wegen om de konvooien te vergemakkelijken, enzovoort. Vanaf 1748 werd het grootste gedeelte van het budget gespendeerd aan verbetering van de transportinfrastructuur: onder andere de aanleg van kasseiwegen, vaarten, scheepskommen en sluizen, en de regulering van waterlopen stonden op het programma. Rond 1750 was bij verschillende Aalsterse gedeputeerden het idee gegroeid om een steenweg aan te leggen tussen Bergen en Aalst via Geraardsbergen. Hierop aansluitend zou vanuit Aalst een kanaal naar het aan de Schelde gelegen Baasrode gegraven worden. Het transport tussen Zeeland en Henegouwen zou zo aanzienlijk vergemakkelijkt worden en Aalst, gelegen op de steenweg van Brussel naar Gent, zou een vitaal knooppunt worden voor de verbindingen met Gent, Bergen, Brussel en Antwerpen.

[1] J. MEERT, De Achttiende-eeuwse Dender. Een situatieschets, in: Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 240-262 en 303-310.

Waarom dit ambitieuze plan nooit uitgevoerd werd en de gehele politieke en diplomatieke problematiek er rond, zal besproken worden in dit artikel [2].

2. Het plan: de eerste jaren

Het plan van enkele Aalsterse Gedeputeerden van de Twee Steden en het Land van Aalst, waaronder burgemeester Vilain XIIII, om de stad Aalst een betere verbinding met Henegouwen en de Schelde te geven, paste in het algemeen streven van de openbare besturen naar een verbetering van de transportinfrastructuur. Het te graven kanaal en de te bouwen steenwegen moesten de praktisch onbevaarbare Dender vervangen.

De idee om een betere verbinding tussen het centrum van Henegouwen en de benedenloop van de Schelde tot stand te brengen was reeds veel vroeger geopperd. Reeds in de tweede helft van de 17de eeuw had de centrale regering te Brussel zich ervoor geïnteresseerd door een studie van de verbetering van de scheepvaart op de Dender te laten uitvoeren. Op het einde van de eeuw kwam er het ontwikkelingsprogramma van graaf Brouchoven de Bergeyk dat de kanalisatie van de Dender voorzag naast een studie van een kanaal Bergen-Aat. Deze werken moesten de Waalse gewesten een betere verbinding geven met de Vlaamse. Met dezelfde gedachte voor ogen had graaf Brouchoven de Bergeyk ook reeds het kanaal Brussel-Charleroi ontworpen.

Sinds de stad Condé in 1678 Frans grondgebied was geworden kon de Haine niet meer als verbindingsrivier dienen tussen het Bergense kolenbekken en Vlaanderen. Transport van steenkool werd zowel door Frankrijk als door Brussel zwaar getaxeerd waardoor het zelfs goedkoper werd om via Brugge en Gent Engelse steenkool aan te schaffen.

[2] De informatie in dit artikel verwerkt is, naast uit een aantal gepubliceerde werken, vooral afkomstig uit enkele zeer interessante archiefstukken: S.A.A., LvA, nrs. 344, 3683 en 3684. Hoofdzakelijk nr. 3683 heeft in de belangrijkste gegevens voorzien. De gebruikte literatuurwerken zijn: G. BOEYKENS, Geschiedenis van Baasrode, Gent, Calewaert, 1940, 165 p., M. CHERRETTE, Historische ontwikkeling van de instellingen in het Land van Aalst tijdens Middeleeuwen en Moderne Tijden, inzonderheid van het Landscollege, Gent, Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, XVII, 1992, 132 p., P. LENDERS, Aalst onder het bestuur van J. J. P. Vilain XIIII (1743-1751), De invloed en de betekenis van een man der Verlichting, Een tijdsbeeld, in: Bijdragen tot de geschiedenis, XLVIII, 1965, afl. 1-2, pp. 81-165, P. LENDERS, Vilain XIIII, Leuven, Davidsfonds, 1995, 127 p., Y. SEGERS, De laatste scheepswerf van Baasrode, Gent, Provincie Oost-Vlaanderen, 1994, 56 p., P. VAN DER VURST, De rechttrekking en uitdieping van de Dender, in: Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon, Mededelingen, XXII, 1995, nr. 1, pp. 13-16 en H. VANGASSEN, Geschiedenis van Ninove, Deel 1, Ninove, Uitgeverij De Toren, 1948, 111 p.

De gehele eerste helft van de 18de eeuw bleef het vinden van een betere verbinding tussen Henegouwen en de benedenloop van de Schelde min of meer actueel. Een kanaal van de Dender naar de Haine kwam ter sprake maar stootte steeds op tegenstand van de stad Aat.

Het was de burgemeester van de gemeente Edingen die na de oorlog de bal aan het rollen bracht. Hij wou een andere verbinding tot stand brengen om zo zijn eigen gemeente mee te laten profiteren van de economische groei die er zou volgen. Als eerste nam hij contact op met het Geraardsbergse stadsbestuur, maar de Gedeputeerden van het Land van Aalst, die van zijn plannen hadden gehoord, nodigden hem meteen uit voor een gesprek in het landhuis te Aalst.

Op 4 december 1749 gaf hij een uiteenzetting over welke voordelen het Land van Aalst zou hebben bij een betere verbinding met Henegouwen en zo met Valenciennes en een deel van Picardië en hoe vooral de handelstransacties erdoor zouden aangroeien. Daar het terrein een kanaal uitsloot zou een steenweg aangelegd worden van Bergen naar Edingen. Vandaar kon deze via Geraardsbergen en Ninove via Aalst naar Dendermonde lopen. Het nodige octrooi voor de aanleg zou Edingen via de gouverneur van Henegouwen zonder moeite van de regering bekomen.

Tijdens dezelfde vergadering kwamen tevens enkele handelaars uit Geraardsbergen aan het woord die allen de nadruk legden op het grote belang die de verbinding met de weg Bergen-Edingen-Halle zou hebben. Waalse producten zoals steenkool, ijzer en lood zouden naar Vlaanderen getransporteerd worden aan vervoerskosten die een derde lager zouden zijn. Aalsters lijnwaad kon gemakkelijker naar Metz en Verdun uitgevoerd worden en mensen uit de streek van Aalst zouden meer buiten hun gewest liggende markten kunnen frequenteren. Andere rond Aalst geproduceerde producten zoals graan, koolzaad en tabak zouden nieuwe afzetgebieden krijgen. Een aanzienlijk deel van de kosten van de aanleg zou teruggewonnen worden door tolbarelen op de steenweg.

Lang werd gediscussieerd over wat het eindpunt van de aan te leggen weg zou worden: Aalst of Oordegem. Beide lagen op de steenweg Gent-Brussel. Uiteindelijk werd voor Oordegem gekozen omdat dit de verbinding van Geraardsbergen met het centrum van het Land van Aalst met Gent zou vergemakkelijken.

In januari 1750 werden enkele vertegenwoordigers van het Land van Aalst naar de Staten van Henegouwen gestuurd om hen te vragen de kosten van de aanleg van de weg van Edingen naar Geraardsbergen op zich te willen nemen voor het gedeelte dat op hun grondgebied lag. Voorzichtigheid was geboden daar de aanleg van interprovinciale wegen steeds een precaire zaak geweest is. Het was

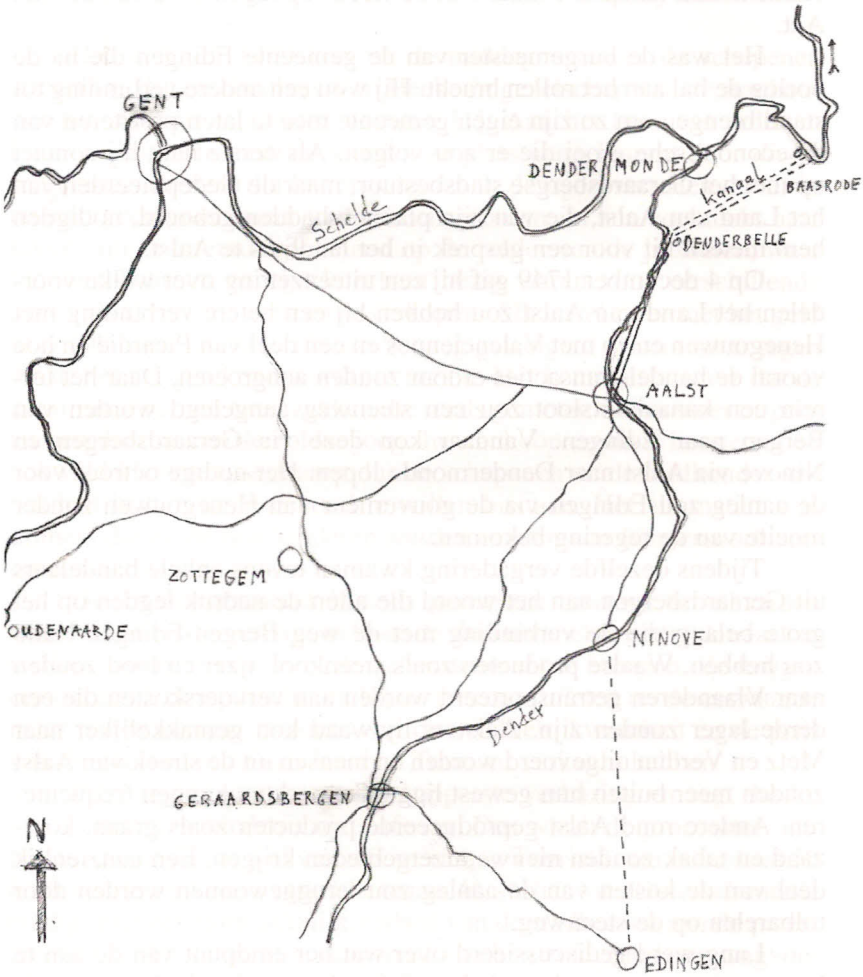

Het geplande kanaal Aalst-Baasrode en de verbindingen
Edingen-Aalst en Edingen-Gent in de 18de eeuw

immers niet de centrale regering die zulke verbindingen bekostigde, maar wel de desbetreffende provincies of gewesten. Tijdens dezelfde maand januari werd te Brussel een octrooi aangevraagd voor de geplande weg. De volgende maanden brachten echter moeilijkheden die de plannen zouden kunnen dwarsbomen. Een aanzienlijk probleem was de weigering van de Staten van Henegouwen om een deel van de kosten voor de aanleg van de weg op zich te nemen. Waarschijnlijk waren ze de mening toegedaan dat deze meer voordeel had voor Vlaanderen dan voor hun provincie.

Dit probleem zou opgelost worden door Aalst dat alle nodige uitgaven op zich zou nemen. Als compensatie zouden alle barelen en aanplantingen langs de weg eigendom zijn van het Land van Aalst. De bewoners van de aan de weg liggende dorpen zouden moeten meehelpen bij de aanleg, maar in ruil kregen ze een blijvende vrijstelling van de tolrechten.

Om onbekende redenen werd het tracé van de steenweg gewijzigd, en het eindpunt zou niet te Oordegem liggen, maar te Aalst. Deze beslissing maakt het voor ons interessant daar de verbinding met de Schelde tot stand zou gebracht worden door een kanaal van Aalst naar Baasrode. Dit kanaal moest de Dender tussen Aalst en Dendermonde vervangen: de rivier was immers slecht bevaarbaar en de vele bochten vergrootten de te varen afstand. Door als eindpunt Baasrode (en niet Dendermonde) te kiezen werd tevens de afstand per boot tussen Aalst en Antwerpen sterk verminderd.

Met dit nieuwe plan stond Henegouwen via landwegen in verbinding met Gent en met Antwerpen en Zeeland via zowel land- als waterwegen. Aalst zou een belangrijk verkeersknooppunt worden voor verbindingen met Gent, Bergen, Brussel en Antwerpen [3]. Nu Aalst een verbinding met de zee zou hebben werd de tussenpositie van Gent en Brussel min of meer uitgeschakeld. Door deze wijzigingen kwam Aalst inderdaad meer op de voorgrond wat in het landscollege wrevel opwekte bij vertegenwoordigers van de andere delen van het Land van Aalst. Ondanks protest van de baljuw van Rode tegen de resolutie [4], stelde het landscollege nieuwe verzoekschriften op om de nodige octrooien te bekomen.

[3] "presentée le 11 du mois d'aout 1750...le commerce ne peut revivre et reprendre son lustre sans un debouché dans le bas escaut au moïen de faire creuser un canal commencant en la ville d'alost et finissant au bas escaut a Basserode afin de pouvoir transporter et mener par eau toutes sortes de vivre, marchandises et denrees et en former un depot ou etape tant de celles venant de hollande, zelande, et d'angleterre que d'allemagne, cologne, liege, maestricht, namur et autres provinces et villes au moïen du canal de louvain et pour les communiquer à la province d'hainaut et frontieres de la france de pouvoir construire une chaussée depuis delad(it)te ville d'alost jusqu'a celle de gramont a enghien..." (S.A.A., LvA, nr. 3684).

[4] Dommer, de baljuw van Rode, stelde dat de resolutie in tegenspraak was met een eerder genomen beslissing en dus ongeldig.

Hoewel een datum ontbreekt, denken we één van deze verzoekschriften teruggevonden te hebben. In hun openingszin schreven de gedeputeerden van het Land van Aalst dat het hier om "*l'objet le plus interessant dont il puisse agir pour le bien etre dudit Pays d'Alost*" ging.

Het kanaal zou een oplossing bieden voor de vele problemen waarmee het Land van Aalst werd geconfronteerd. Vooral de overstromingen, die jaarlijks grote schade aanrichtten, en de slechte bevaarbaarheid van de Dender werden als redenen voor het bekomen van een octrooi opgegeven [5]. Vanwege de gevolmachtigde minister Botta-Adorno bekwam men al onmiddellijk de toelating de nodige plannen te laten maken door de landmeter Painte, lid van het geniecorps, dat onder leiding van kolonel-ingenieur Spalaert stond. Een kaart werd opgemaakt door ingenieur De Laing.

Toch groeide de tegenstand binnen het Land van Aalst tegen deze in de ontwerpfase zijnde plannen. Vier leden van het landscollege behoorden reeds tot de oppositie: de twee leden die de magistraat van Geraardsbergen vertegenwoordigden, en de baljuws Dommer en Wapenaert van Rode en Zottegem. Bij hen sloten zich een aantal grootgrondbezitters en de dorpsbesturen van een zeventigtal dorpen aan. Heer Charles Maelcamp de Raveschoot nam de leiding van de oppositiegroep op zich. Hun doel was het tracé van de aan te leggen steenweg te wijzigen zodat deze langs Zottegem zou lopen met als eindpunt de stad Gent. Volgens hen zou zo de verbinding tussen de hoofdstad van Vlaanderen, Gent, en het binnenland verbeterd worden. Deze weg zou 'het hart' van het Land van Aalst, waar meer dan 60 dorpen afgezonderd van elke afzetmarkt waren gesitueerd, economisch vooruit helpen. Dit gebied beschikte immers enkel over wegen die in een zo slechte staat verkeerden "*que pendant les trois quarts de l'année on ne peut y passer avec des voitures pour peu qu'elles soient chargées, ce qui ne peut manquer de ruiner entierement ce païs et le metre hors d'etat de fournir son contingent dans les aides et subsides qu'on accorde a sa Majesté*" [6].

Maelcamp kon zijn groep na enkele reizen de steun verzekeren van de bisschop van Gent, de abt van de Sint-Adrianusabdij te Geraardsbergen, de abt van de Sint-Pietersabdij te Gent, de abten van Baudelo, van Ename, van Drongen en verder nog van een tachtigtal mensen van aanzien. Door het protest van Maelcamp en zijn aanhan-

[5] "Il est connu a tout le monde que la Dendre est innavigable pour la plus grande partie de l'année et que des batteaux entiers de commerce y perissent annuellement par le long sejours qu'ils sont obligé de faire dans l'eté faute d'eau et dans l'hiver par les grandes inondations. Ces inconveniens jointes au fraix excessives de tireurs et ecluses font que le commerce par ladite riviere est entierement banni, et que les paysans sont obligeés de transporter par chariot leurs crus, jusqu'aux villages de Wetteren, Wichelen ou Basterode situés sur le bas Escaut" (S.A.A., LvA, nr. 3683).

[6] S.A.A., LvA, nr. 3683.

gers, verminderde te Brussel de interesse voor het plan danig. Dit bleek ondermeer in juli 1750, toen Botta-Adorno de Aalstenaars herinnerde aan het protest tegen hun plannen vanwege de steden Gent, Ninove, Geraardsbergen en het centrale en zuidelijke gedeelte van het Land van Aalst. Volgens de gevolmachtigde minister zou een kanaal dat Bergen rechtstreeks verbond met de benedenloop van de Schelde geschikter zijn, daar dit beter aangepast was aan het zware vervoer.

Dit zou voor het Land van Aalst een te dure onderneming worden, maar indien de openbare besturen van Henegouwen een kanaal van Bergen naar Aat wilden bekostigen zou het Land van Aalst in staat zijn om de Dender vanaf Aat te kanaliseren zonder al te hoge kosten. Een beslissing hieromtrent zou de minister pas nemen na het doornemen van alle informatie hierover.

De Raad van Financiën, belast met het vergaren van deze informatie, richtte in augustus 1750 een verzoek tot inlichtingen aan de Statendeputatie te Gent. Omdat de Aalsterse plannen een grotere zelfstandigheid van hun 'plattelandsregio' tegenover de grote steden inhield stond de Statendeputatie, die de bevoorrechte situatie van de grote steden met hun handels- en industriemonopolie beschermden, uiteraard negatief hiertegenover. De Statendeputatie vroeg nu op haar beurt raad bij iedereen die aan de verzetsactie tegen de Aalsterse onderneming deelnam. De aangeschrevenen waren de besturen van de stad en het Land van Dendermonde, die verbolgen waren dat Baasrode en niet Dendermonde als eindpunt voor het kanaal was gekozen, de groep rond Charles Maelcamp en de magistratuur van Gent. Het Gentse stadsbestuur vroeg meteen of de meningen van de anderen naar haar opgestuurd konden worden opdat ze zich beter kon documenteren om haar advies voor de Statendeputatie op te stellen. Op 31 oktober beraadslaagden de schepenen van de Keure over de plannen van Aalst en natuurlijk werden de aan te leggen steenweg en het ontworpen kanaal verworpen. Verscheidene schepenen waren zelfs van mening dat het Land van Aalst gedwongen moest worden een steenweg van Geraardsbergen naar Gent op hun kosten aan te leggen. Hun oordeel was dat de Aalsterse plannen schadelijk zouden zijn voor Gent en Brugge, zeker nu er op dat moment sprake was over Coupures die de beide steden zouden verbinden [7]. Het overgrote deel van de bevolking van het Land van Aalst zou geen baat hebben bij het kanaal en slechts Antwerpen en Zeeland zouden van de voordelen ervan kunnen genieten. Een steenweg naar Gent was de enige juiste oplossing volgens de Statendeputatie. Bij dit advies voegde de deputatie tevens een uiteenzetting van Charles Maelcamp de

[7] De geschiedenis van de Coupures van Gent en Brugge komt aan bod in: P. MOORKENS, De Trekvaart op het kanaal Gent-Brugge (1623-1839), onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 1996, pp. 29-33.

Raveschoot, die reeds zelfstandig én namens de opponenten te Brussel vertoogschriften had ingediend.

Het werd voor de regering te Brussel snel duidelijk dat met het verzet tegen de Aalsterse plannen rekening diende gehouden te worden. Toch werd het voorstel van Aalst niet afgekeurd, maar ook niet ingewilligd. Hierdoor bleef de zaak aanslepen en werden de volgende jaren nog vele verzoeks- en vertoogschriften naar Brussel verstuurd.

Uit deze polemiek blijkt de echte betekenis en het echte belang van het kanaal van Aalst naar Baasrode: het liet toe op voordelige wijze producten via Zeeland in te voeren zonder de verschillende tollen en stadsrechten te betalen, die bij de invoer via Oostende geheven werden. Tevens vreesde men dat de vaart tussen Gent en Dendermonde geheel in verval zou komen, want men had vier dagen nodig om van Dendermonde naar Gent te varen, terwijl de Schelde stroomafwaarts naar Baasrode gemakkelijk bevaarbaar was. Aalst vermeed in zijn vertoogschriften deze kwesties te bespreken en onderstreepte alleen dat het zijn bedoeling was de uitvoer van Henegouwse kolen en van zijn eigen hop en landbouwproducten te vergemakkelijken en de invoer van Hollandse turfas, die als meststof diende, goedkoper te maken.

In een ongedateerde "*memoire ulterieur pour les Deputés des Deux Villes et Pays d'Alost*" werd cynisch gereageerd op de aantijgingen vanwege Maelcamp en zijn oppositieleden: "*On s'etonne en quelque façon que dans le fougue qui entraine l'imagination des opposans, ils n'ayent point adjouté que la ville d'Alost pourroit s'ouvrir par le moien de ce canal, une route vers les Indes Orientales et Occidentales, cette derniere idée ne seroit pas plus creuse que l'autre*".

Op hun beurt probeerden de Aalstenaars de regering van de voordelen van het kanaal te overtuigen, maar eveneens van de grote schade die het gevolg zou zijn van de aanleg van de steenweg Geraardsbergen-Gent "*qui n'a butte qu'a favoriser la marché de Wetteren, et à abimer le commerce de la ville et pays d'Alost*". Het kanaal was noodzakelijk om de uitvoer van hop, een belangrijke teelt in de regio rond Aalst, te vergemakkelijken. Daar er geen mogelijkheid was om de hop langs waterwegen te transporteren, dienden wagens het product naar Wetteren, Baasrode of andere aan de Schelde gelegen plaatsen te voeren. Jaarlijks betekende dit voor de stad Aalst een verlies van circa 200 schepen die anders aan de Werf hop konden laden. De povere transportmogelijkheden hadden een daling van het aantal hoptelers als gevolg [8].

[8] S.A.A., LvA, nr. 3683.
Zie ook: E. AERTS, Hop en bier, Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17de-18de eeuw), in: Het Land van Aalst, LI, 1999, nr. 2, pp. 101-126.

In een verslag aan Maria-Theresia stelde Karel van Lorraine, landvoogd te Brussel, dat men nog nooit iets met zoveel hardnekkigheid had verdedigd of aangevallen als dit plan.

Wanneer de Statendeputatie zich ook tegen een ander voorstel verzette, de bouw van een correctiehuis te Aalst, hernam Botta-Adorno de zaak van het kanaal. Hij vond de plannen wel interessant en stelde daarom aan de Aalstenaars voor om het kanaal te graven naar Dendermonde in plaats van naar Baasrode. Dit project zou zeker zijn toestemming krijgen en ook die van de overige regeringsinstanties. Door toedoen van een oud-pensionaris van Aalst, P. F. Pycke, die op wraak belust was nadat hij enkele jaren voordien door verschillende schepenen veroordeeld was voor onrechtmatige praktijken, kwam echter ook van deze goede voornemens niets in huis. Te Aalst bleef men zich evenwel met deze projecten bezig houden, ondanks de verandering van het standpunt van Botta-Adorno, die de gehele buitenlandse handel langs Oostende wou laten passeren en dus niets meer zag in een gemakkelijke verbinding van Zeeland met Antwerpen en Henegouwen.

In juli 1752 was hij nochtans bereid een toegeving te doen aan beide partijen: aan de groep rond Maelcamp wilde hij de toelating verlenen tot het aanleggen van de steenweg Geraardsbergen-Gent en het landscollege van Aalst zou het kanaal Aalst-Dendermonde mogen graven. Beide projecten moesten echter gefinancierd worden door het landscollege [9]. Er is van geen van de plannen ooit iets in huis gekomen.

3. De volgende jaren: een heropleving van de plannen

De stukken die we in het stadsarchief te Aalst terugvonden hebben hoofdzakelijk betrekking op de navolgende jaren: van 1752 tot 1765.

Op 11 april 1752 stuurde P. F. Pycke, die ondertussen actuaris-pensionaris van de Staten van Vlaanderen was geworden, in naam van "*les ecclesiastiques et membres du Pays et Comté de Flandres*" een vertoogschrift naar Maria-Theresia. De bedoeling hiervan was de regering te overtuigen van de nutteloosheid van het Aalsterse project en van "*l'avantage qu'on devoit attendre de la construction d'une chaussée de grammont par Sottenghien jusqu'à la porte de St. Livin à gand*".

Door een opsomming te geven van de negatieve aspecten van de Aalsterse projecten trachtte men het bekomen van een octrooi te ver-

[9] Zie ook: S.A.A., OAA, nr. 24, f° 60v°.

hinderen. Veel van de punten werden reeds in vorige brieven en documenten aangehaald: de Dender lag aan de buitenkant van het Land van Aalst, waardoor meer dan 130 dorpen er geen aansluiting mee hadden en hun goederen dus nooit langs de rivier getransporteerd werden. Over het belang van de scheepvaart werd geschreven dat er per jaar slechts 8 tot 10 schepen "*chargés des crus et fabriquees du Pays d'alost*" de Dender afvaarden. Toch moest de scheepvaart op de Denderrivier niet volledig afgeschreven worden volgens de Staten van Vlaanderen, want "*independemment des peu de batteaux chargés des crus du Pays d'alost qui parcourent cette riviere, il y en a d'autres qui transportent d'une Province a l'autre des cailloux, Pierres de tailles et des sels*". Of het gegeven aantal schepen realistisch is hebben we niet kunnen controleren daar we tijdens ons onderzoek geconfronteerd werden met een totaal gebrek aan kwantitatieve gegevens en praktisch enkel over narratieve bronnen beschikten.

Eén van de door de voorstanders van het kanaal veelgebruikte redenen waren de overstromingen van de Dender in de winter, die zware schade toebrachten aan de landbouw en de handel, en de onbevaarbaarheid door een gebrek aan water in de zomer. Dit werd door de Staten van Vlaanderen weerlegd daar dit volgens hen geen problemen waren specifiek aan de Dender, maar algemeen heersende omstandigheden die alle rivieren van het land troffen.

Een nieuw argument in de strijd tegen het kanaal Aalst-Baasrode steunde op het in 1648 getekende verdrag van Munster, dat de Zuidelijke Nederlanden de toegang verbood tot de Schelde richting Holland. Pycke en de Staten van Vlaanderen zouden hun Noorderburen dan ook niet toelaten om via het kanaal "*de monter avec leurs batteaux dans tout le coeur du Pays et des Provinces des Pays Bas*". De binnenscheepvaart en de export van binnenlandse producten moest en zou in eigen handen blijven.

Aalst kon het zich volgens de tegenstanders niet veroorloven om de stad Gent schade toe te brengen door het kanaal te bouwen daar ze er economisch afhankelijk van was. De tabakshandel te Aalst kon niet blijven bestaan "*sans le credit des negocians de la ville de gand qui fournissent aux fabriquans tous les tabacs a credit*". Niet enkel voor de tabak was Gent belangrijk, "*meme la plus grande partie des houblons, qu'ils envoient en Zelande, Hollande, et quelque fois en Angleterre, s'achtettent le plus communement par les negocians de gand et d'autres endroits dela flandre*".

Een andere opsomming van "*raisons d'opposition*" maakt gewag van enkele 16de-eeuwse verdragen tussen de steden Aalst en Dendermonde die Aalstenaars verboden om "*toute denrée non com-*

mestible ou buvable" via Baasrode te transporteren [10]. Aalst werd ervan beticht door middel van de steenweg naar Geraardsbergen en het kanaal naar Baasrode aansluiting te willen zoeken met Engeland, Holland, Zeeland, Duitsland, het Namense, Brabant en vandaar met Henegouwen en de Franse grens. Dezelfde opsomming wijst de inwoners van het Land van Aalst op hun 'Costuimen' die hen verplichten om de Dender te onderhouden zodat de scheepvaart niet gehinderd zou worden. Indien dit streng gecontroleerd en uitgevoerd werd zou de scheepvaart op de Dender veel minder problemen kennen en zou er geen kanaal nodig zijn.

Een vertoogschrift voor de stadsbesturen van Geraardsbergen en Zottegem maakte gebruik van kolonel Spalaert om de plannen rond het kanaal tegen te houden: "*il (= Spalaert) propose le nettoyement de la Dendre depuis Ath jusqu'a Dendermonde, et de rendre cette riviere navigable en tant que possible, sans qu'il soit besoin de faire un nouveau canal depuis Alost jusqu'a Dendermonde*".

Op 16 juni 1754 werd "*Monsieur le Tresorier General*", Cornelis De Winter, door minister-president Botta-Adorno verzocht enkele vragen omtrent de scheepvaart op de Vlaamse rivieren te beantwoorden. De vragen waren:

1. Quels sont les frais de navigation pour un batteau venant de Zelande ou de hollande et remontant l'escaut jusqu'a gand?

2. Quels sont les frais de navigation pour un batteau de la meme capacité allant des terres de la republique a gand par le canal du Sas?

3. Quels sont les frais pour un batteau venant de hollande ou de zelande par l'escaut et remontant la Dendre jusqu'a alost?

4. Quelle difference il y auroit par rapport aux frais si au lieu de devoir remonter la Dendre il y avoit un canal d'Alost sur Dendermonde?

5. Si cette difference seroit assez grande pour faire tomber le debit de quelques denrées de hollande que les marchands de gand repandent aujourd'hui dans les petites villes, et au plat païs et pour transferer l'avantage de ce debit aux marchands d'Alost je noserois garantir monsieur d'avoir saisi tous les objets de doute et de difficulté.

[10] De verdragen van 16 augustus 1540, 4 mei 1541 en 27 november 1550. Cf. Bijlage 1 (S.A.A., LvA, nr. 3684).
Zie ook G. BOEYKENS, Geschiedenis..., p. 25.

Het antwoord op deze vragen geeft ons een beeld van de nationale en internationale transportkosten betreffende de via waterwegen vervoerde goederen. Een eerste opmerking leert ons dat het vrachtloon ("*le fret*") van een schip komende van Holland of Zeeland niet vastgelegd was, maar dat de handelaar en de schipper zelf onderhandelden over de prijs. Voor het transport van Amsterdam naar Gent langs de Schelde was de gemiddelde prijs 4 gulden 10 stuivers per last (= 2000 kilo) [11]. Te Antwerpen, Rupelmonde en Dendermonde moesten stadsrechten en tollen betaald worden die de kosten deden oplopen. Om via de Sasse Vaart van Amsterdam naar Gent te varen moest evenveel betaald worden als via de Schelde, en ook langs deze route werden verschillende stadsrechten en tollen geheven [12]. De kostbare goederen werden meestal langs het Sas van Gent geïmporteerd, maar de bulkgoederen kwamen 's zomers Vlaanderen binnen langs de Schelde, omdat het waterpeil op het Sas dan veel te laag stond. Het was mogelijk om goederen die langs de Sasse Vaart te Gent arriveerden via de Schelde en de Dender langs Dendermonde naar Aalst te transporteren, maar wanneer het om dure en compacte goederen ging raadde men aan de steenweg Gent-Aalst te gebruiken.

Het transport naar Aalst via de Sasse Vaart was ongeveer 2 % goedkoper dan via de benedenloop van de Schelde. De transportkosten voor een schip varende van Holland naar Aalst via de Dender, beliepen 7 gulden 10 stuiver per last (het vrachtloon betrof 4 gulden 10 stuiver per last). Het kanaal van Aalst naar Dendermonde zou deze kosten kunnen doen dalen naar 4 gulden per last. Dit kanaal zou volgens de auteur geen schade toebrengen aan de stad Gent daar het enkel gebruikt zou worden om hun granen uit te voeren en turfas of enkele andere bulkgoederen voor eigen gebruik terug mee te brengen. De vrees dat Holland goederen in commissie naar Dendermonde, Aalst of Geraardsbergen zou sturen was ongegrond, want er moest teveel tol op betaald worden. Daarom werden enkel "*denrees de bouche*", etenswaren voor eigen gebruik naar Aalst gevoerd. De verbinding tussen Aalst en Bergen of Aat was van povere kwaliteit, zodat Aalst in deze steden geen afzetgebied voor haar producten kon vormen. Het wegtransport kon dit euvel niet verhinderen, dit was duur en men had minstens acht dagen nodig om van Aalst tot Bergen te geraken [13].

[11] H. STRIJPENS, Veuve De Wolf-Cosyns & Fils, Deel 1, 1747-1860, Aalst, N.V. De Wolf-Cosyns, 1990, p. 241.

[12] De geschiedenis van de Sasse Vaart wordt behandeld in: P. MOORKENS, De Trekvaart..., p. 15-18.

[13] De afstand tussen Brussel en Bergen via de weg overbrugde men in een dag en een halve.

Op 3 mei 1755 werd, met de steun van de nieuwe gevolmachtigde minister Cobenzl, een octrooi voor het kanaal Aalst-Baasrode uitgevaardigd [14]. De Gedeputeerden van de Twee Steden en het Land van Aalst kregen zo toch uiteindelijk de toelating het kanaal te graven. Het tracé en de afmetingen ervan zouden bepaald worden door ingenieurs door de regering aangesteld. Het octrooi bevatte in totaal 30 clausules en voorwaarden waar de gedeputeerden rekening dienden mee te houden voor, tijdens en na de aanleg van het langverwachte bouwwerk.

Interessant voor ons is clausule nummer 18, waarin het Land van Aalst de toelating kreeg om op het kanaal één of meerdere schepen in te leggen tussen Aalst en Antwerpen, "*pour transporter les voyageurs, ballots et marchandises*". De bezoldiging zou geregeld worden zoals op het kanaal van de stad Brussel. De scheepvaart op het kanaal zou vrij zijn, er zouden geen privilegies gelden als "*lastbrekinhghe*" of kaairechten. Schippers en handelaars kregen de toelating om hun schepen te laten laden of lossen door gelijk wie. Zoals reeds in het vorige artikel gezien, hadden zulke maatregelen weinig of geen gevolgen voor het pijndersambacht [15].

Dit octrooi was grotendeels gebaseerd op een door het Land van Aalst opgesteld exemplaar. Slechts hier en daar zijn er enkele kleine wijzigingen, maar de "*conditions aux qu'elles les deputes des deux villes et païs D'alost suplient Sa Majesté de leur accorder octroi a creuser un canal commencant en la ville d'Alost et finissant dans le bas-escaut entre Dendremonde et Basterode ou environs*" werden praktisch volledig in het door Maria-Theresia uitgevaardigde octrooi overgenomen.

Dertien dagen na de uitvaardiging van het octrooi deed Charles Maelcamp de Raveschoot, die hiervan nog niet op de hoogte was, nog maar eens een poging om de Aalsterse plannen te dwarsbomen. Daar hij wist dat de Gedeputeerden van het Land van Aalst opnieuw trachtten om het octrooi "*qu'ils ont demande en 1752 pour la construction d'un nouveau canal depuis Alost jusqu'a Basserode ou Termonde*" te bekomen, herinnerde hij 'Hare Majesteit' aan de hevige tegenstand die zijn oppositiegroep in 1752 en 1753 leverde "*contre le decretement dudit canal*". Ergens in zijn vertoog maakte hij gewag van "*la petite ville ouverte d'Alost*" [16]. Charles Maelcamp maakte hier een

[14] Cf. Bijlage 2 (S.A.A., LvA, nr. 344).

[15] J. MEERT, De achttiende-eeuwse Dender, Een situatieschets, in: Het Land van Aalst, LIV, 2002, nr. 3, pp. 240-262.

[16] "...ainsi que l'inutilité du meme canal relativement aux interets de la plus grande partie du plat pays dudit territore d'Alost, quoique ledit canal seroit quelque bien a la petite ville ouverte d'Alost en ruinant cependant le commerce des grandes villes de la Flandre de meme que la route par le port et havre d'Ostende pour favoriser et aggrandir uniquement celui de nos voisins etrangers." (S.A.A., LvA, nr. 3683).

fout door Aalst als een open stad te beschouwen, want ook na de onvoltooide afbraak van de Aalsterse verdedigingswerken door Turenne in 1667 behield ze de aloude rechten.

Op 25 mei ontving het Geraardsbergse stadsbestuur het nieuws van de toelating tot het graven van het kanaal Aalst-Baasrode. Meteen werden maatregelen getroffen: op bevel van de magistraat werden de prior van de Sint-Adriaansabdij en de advocaat Fiefvetz naar Gent en Oosterzele gestuurd, waar Charles Maelcamp de Raveschoot zich bevond. Zij moesten hem informeren over het door het Land van Aalst bekomen octrooi om dan hun verdere acties te bespreken. Het stadsbestuur van Geraardsbergen wou weten of Maelcamp voordien nog vertoogschriften had gestuurd naar de keizerin, anders diende hij een "*requeste tot intreck*" van het octrooi te doen.

De volgende dagen werden de twee Geraardsbergse gezanten uitgestuurd om de verschillende leden van de oppositie te informeren en het verzet te bundelen. Hun doelstelling was dubbel: ten eerste "*te betrachten de onderblijvinghe van het gheproponeert canael van Aelst op Baestrode*" en ten tweede "*het becommen octroy tot het maecken van eenen steenwegh van dese stede (= Geraardsbergen) opde ghone van ghendt*".

De leider en woordvoerder van de oppositie, Charles Maelcamp, richtte zich in een op 2 juni geschreven brief aan Maria-Theresia vooral op het bekomen van het octrooi nodig voor de uitvoering van hun plannen. Toch liet hij in dit verzoekschrift nog maar eens zijn afkeuring jegens het kanaal blijken: "... *qu'etant informe qu'il il luy auroit plus d'octroyer le canal d'Alost a basrode a la solicitation des deputeés des deux villes et païs d'Alost malgré toutes les representations qui ont été successivement faites en opposition du meme canal et encore en dernier lieu par sa requete du 16 may de cette année*". In zijn brief drukte Maelcamp zijn hoop uit dat na de goedkeuring van het kanaal nu vlug een octrooi voor de steenweg Geraardsbergen-Gent zou volgen. Beide projecten waren immers het onderwerp van verschillende jointes in 1752, waar zelfs de keizerin bij aanwezig was [17]. Aan de schepenen van de keure van Gent had Cobenzl, "*le premier ministre*" namelijk geschreven dat het octrooi voor het kanaal het gevolg was van de besprekingen van 1752. Maelcamp de Raveschoot veronderstelde daaruit dat, aangezien zowel de plannen van Aalst als van Geraardsbergen en Zottegem tijdens de jointes van 1752 op gelijke voet behandeld werden, er nu snel een octrooi zou volgen voor de door hem gevraagde steenweg.

[17] Over deze in 1752 gehouden jointes hebben we geen verdere informatie teruggevonden.

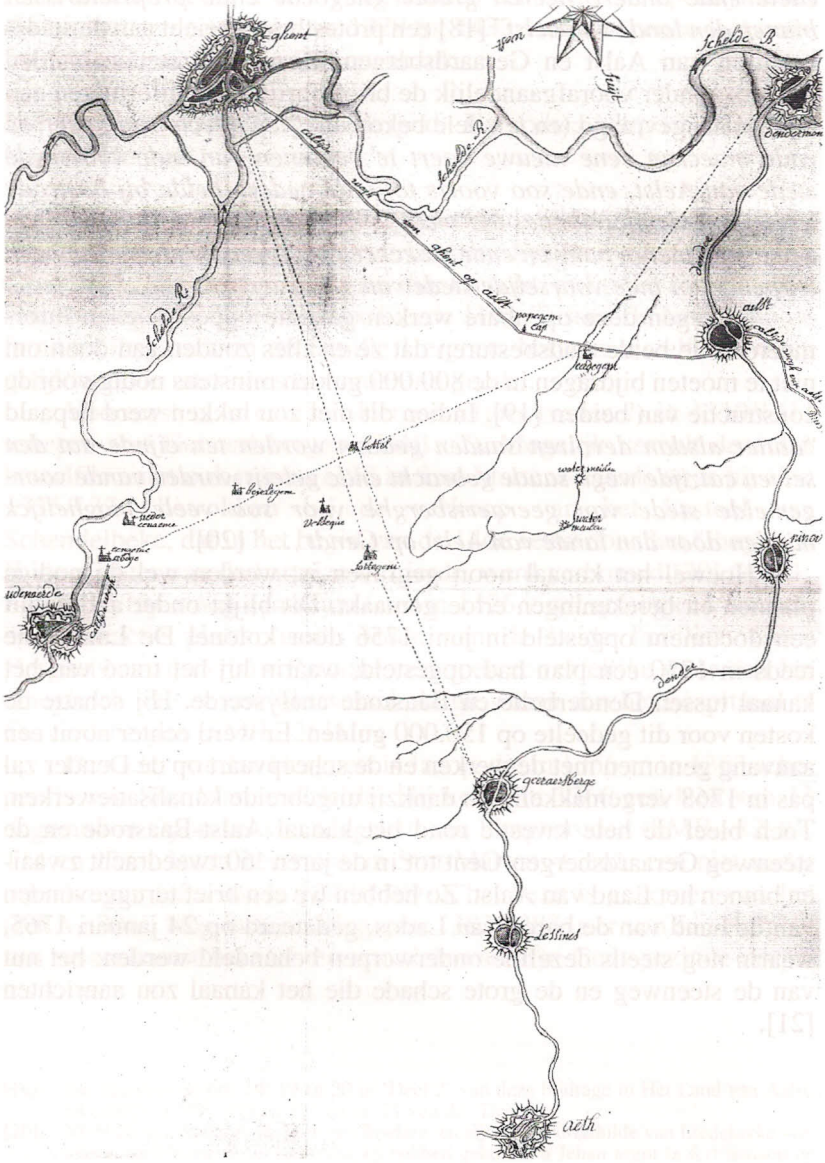

Geplande wegen in het Land van Aalst ca. 1760, waaronder Geraardsbergen-Gent
(Aalst, Stadsarchief, Land van Aalst, nr. 3684)

Op 5 oktober 1755 ondertekende een hele resem "*eerweerde edele ende andere heeren groote ghegoede ende proprietarissen binnen den lande van aelst*" [18] een protestbrief gericht aan de stadsbesturen van Aalst en Geraardsbergen. Deze twee steden hadden immers zonder voorafgaandelijk de briefschrijvers te informeren een octrooi aangevraagd (en ten dele bekomen) "*ten effecte van te delven ende maecken eene nieuwe vaert te beginnen van inde voorseyde stede van Aelst, ende soo voorts tot inde nederschelde bij bastrode lande van dendermonde, als mede om vande voorseijde stede van aelst te formeren bauwen ende maecken eenen gecalsijden steenwegh loopende tot inde voorseijde stede van gheeraertsberghe...*".

De tegen deze openbare werken gekante oppositieleden informeerden de beide stadsbesturen dat ze er alles zouden aan doen om niet te moeten bijdragen in de 800.000 gulden minstens nodig voor de constructie van beiden [19]. Indien dit niet zou lukken werd bepaald "*datter alsdan devoiren sauden gedaen worden ten eijnde dat den selven calzijde wegh saude gebracht ende geleijt worden vande voorgemelde stede van geeraertsberghe voor soo veele moghelijck midden door den lande van Aelst op Gendt ,...*" [20].

Hoewel het kanaal nooit gegraven is, werden wel de nodige plannen en berekeningen ertoe gemaakt. Dit blijkt onder andere uit een document opgesteld in juni 1756 door kolonel De Laing, die reeds in 1750 een plan had opgesteld, waarin hij het tracé van het kanaal tussen Denderbelle en Baasrode analyseerde. Hij schatte de kosten voor dit gedeelte op 150.000 gulden. Er werd echter nooit een aanvang genomen met de werken en de scheepvaart op de Dender zal pas in 1768 vergemakkelijken dankzij uitgebreide kanalisatiewerken. Toch bleef de hele kwestie rond het kanaal Aalst-Baasrode en de steenweg Geraardsbergen-Gent tot in de jaren '60 tweedracht zwaaien binnen het Land van Aalst. Zo hebben we een brief teruggevonden van de hand van de baron van Lados, gedateerd op 24 januari 1765, waarin nog steeds dezelfde onderwerpen behandeld werden: het nut van de steenweg en de grote schade die het kanaal zou aanrichten [21].

[18] Waaronder Charles Maelcamp de Raveschoot.

[19] "..., dat men devoir saude doen t'sij met representatie aen haere majesteijt tot Brussel, aende eerweerde ende edele heeren s'landts van Vlaenderen ofte elders soo best bevonden sal worden te convenieren, ten effecte van de voorschreven soo over groote ende excessive becostinghen te moghen gekscuseert ende bevrijt worden,..." (S.A.A., LvA, nr. 3683).

[20] Het vervolg luidt: "... opdat veele prochien vanden voorseijden lande bij middel van dien gerief ende gemack souden mogen becommen..." (S.A.A., LvA, nr. 3683).

[21] S.A.A., LvA, nr. 3683.

4. Een economisch traktaat

Tussen de verschillende documenten van het archiefstuk nummer 3683 van het archief van het Land van Aalst bevindt zich een ongedateerd handschrift waarin tal van opmerkingen in verband met het voorgestelde kanaal worden besproken door een niet-geïdentificeerde auteur. Mogelijk is dit document van de hand van Vilain XIIII, burgemeester van Aalst in de periode 1743-1751, die, hoewel hij op de achtergrond bleef, een hevig voorstander van het kanaal was.

Het uitgebreide document bevat 48 artikels die, in kolomvorm, geanalyseerd worden. De twee kolommen dragen als titel: "*Observations interessantes sur le canal et le pavé demande par les Deputés du College du Pays d'Alost*" en "*Analise des observations intersessantes sur le canal et le pavé demande par les Deputés du College du Pays d'Alost*". De eerste kolom bevat opmerkingen en citaten uit verzoek- en vertoogschriften die het gevaar en de nefaste invloed van de door het landscollege gevraagde openbare werken moeten duidelijk maken. De auteur tracht elk van deze artikels in de tweede kolom te ontkrachten en te weerleggen.

Het is voor de lezer van dit document uiterst moeilijk om te bepalen welke van de twee kolommen de historisch correcte én meest objectieve informatie geeft. Beiden verdedigen immers hun idee waardoor de subjectiviteit onvermijdelijk wordt en dit gaat bijgevolg ten koste van de geloofwaardigheid van de geponeerde stellingen. Na een grondige lezing en studie lijkt volgens ons de tweede kolom correctere informatie te geven dan de eerste. Wel moet rekening gehouden worden dat ook hier waarschijnlijk niet alles 100 % accuraat is daar de auteur als hoofddoel het overtuigen van de lezer van de kwaliteiten van de voorgestelde projecten in gedachten had. Het bespreken van elk van de artikels zou ons te ver leiden, zeker daar enkele ervan reeds in het vorige gedeelte van dit artikel aan bod zijn gekomen. Daarom beperken we ons tot deze die de regionale en 'nationale' economie als onderwerp hebben of het kanaal op een interessante manier benaderen.

Om te bepalen of het kanaal en de steenweg zoals die door het Land van Aalst werden voorgesteld al dan niet noodzakelijk waren, diende men de interne en externe handelsactiviteiten van de stad en de kastellenij Aalst en hun belang te kennen. Daarom werden de belangrijkste nijverheden en beroepsactiviteiten onder de loep genomen en aan een 'diepgaand' onderzoek onderworpen.

Als eerste werd de linnennijverheid besproken: "*La ville d'Alost fait un grand commerce en toilles qui se fabriquent dans la chatelenie*". Elke zaterdag werd een markt gehouden waar linnen van verschillende prijs en kwaliteit verkocht werden. De goedkope soorten

waren bestemd voor de uitvoer naar Spanje, Holland, Luik, enzovoort. Vooral de uitvoer naar Holland en Luik zou, door de grote hoeveelheid geëxporteerd linnen, baat hebben bij een kanaal.

De streek rond Aalst was sinds eeuwen gekend voor de hopteelt en de auteur zag de voordelen die een kanaal deze teelt zouden geven: "*Le second objet qui consiste dans les houblons est si considerable qu'il n'y auroit peu etre pas d'exaggeration si l'on avancoit qu'il pourroit seul suffire pour rendre utile et meme necessaire l'ouverture d'un canal d'Alost sur Basserode puisque les marchands de houblons qui doivent aujourd'hui payer quatres escalins pour le transport d'une balle de houblon jusqu'a l'escaut n'en paieroient plus que quatre sols, si ce canal avoit lieu*".

Zoals dit met de hop het geval was, werden de granen [22] op het platteland door handelaars opgekocht en deze dienden door de landbouwers naar enkele plaatsen aan de Schelde gebracht te worden, bijvoorbeeld Wetteren, Wichelen of Baasrode, waar ze op schepen geladen werden. Deze omslachtige manier van werken was noodzakelijk daar de Dender te onbetrouwbaar was tijdens grote delen van het jaar. De auteur geeft enkele voorbeelden van welke moeilijkheden men op de Dender kon hebben: "... *deux et trois mois que ce navire doit employer pour arriver a l'escaut pendant les grains s'echauffent et se gatent entierement,...*".

Bovendien was de scheepvaart op de Dender een dure aangelegenheid daar scheepstrekkers en sasmeesters betaald moesten worden.

Te Aalst waren enkele tabaksmanufacturen gevestigd, maar door een ongunstig belastingsregime dreigden deze te verdwijnen. De concurrentie met van belasting vrijgestelde fabrikanten was moordend zodat men in de eerste kolom zelfs spreekt van smokkelhandel: "*...manufactures de tabacs en carottes qui passent particulierement dans le Brabant ou partie y est consommé sans payer les droits de l'état et partie entre en fraude dans la ville de Bruxelles*".

De twee te Aalst gevestigde zoutraffinaderijen hadden geen grote opbrengst omdat ze hun grondstof, het grijze zout, via Oostende langs de Dender invoerden, wat zware transportkosten met zich meebracht [23].

De volgende artikels moeten het belang van het kanaal aantonen, niet enkel voor de stad Aalst, maar ook voor Ninove en

[22] De belangrijkste graansoorten waren volgens de auteur: tarwe, rogge, haver, gerst en koolzaad.

[23] In hetzelfde artikel worden naast de "rafineries de sel" tevens "beaucoup de merceries, qinquailleries, draperies et marchandises de toute espece, plusieurs marchands de vin en gros, brasseurs et autres artisans qui forment tous les corps de metiers de la ville" genoemd. (garenwinkels, ijzerwinkels, lakenhandelaars, wijnhandelaars, bierbrouwers, e.a.).

Geraardsbergen, wier graan- en tabakhandel zeker zouden toenemen indien ze beschikten over een transportfaciliteit via het water. Dit zou hun concurrentiepositie ten opzichte van bijvoorbeeld Duitsland wat betreft de tabak verbeteren.

Schepen die uit de Verenigde Provinciën terugkeerden, waren meestal geladen met "*cendres*" of turfas, wat door de landbouwers als meststof werd gebruikt, of "*quelque fois d'autres denrees et marchandises etrangeres pour les boutiques*". Men werd echter weer met hetzelfde probleem geconfronteerd: men kon deze producten niet tot hun eindbestemming brengen wegens te hoge kosten ondermeer door de moeilijke bevaarbaarheid van de Dender. Daarom werden de schepen te Wichelen, Wetteren of Kwatrecht gelost, "*ou les paisans vont chercher les cendres a grands fraix et en perdant ce precieux tems qu'il auroient employés si utilement ou a l'agriculture ou aux manufactures qui sont en vogue dans la chatelenie*" [24].

Het Land van Aalst was voor de invoer van vele binnen- en buitenlandse producten aangewezen op de steden Gent en Brussel. De prijzen van deze producten waren te Aalst echter een kwart hoger dan in Gent of Brussel, wat kon vermeden worden door een "*navigation plus aisée*". De auteur beseft de dualiteit welke import van buitenlandse producten met zich meebrengt blijkbaar maar al te goed: "*...l'achat des denrées etrangeres qui leur rendront a la verité des profits plus sensibles mais en meme tems plus ruineux pour l'etat, car autre le gain de l'état, le marchand introduit il des marchandises etrangeres qui puissent a la consommation de celles du païs ce marchand gagnera sur la vente de ces marchandises cela est clair, mais il est aussi clair que l'etat y perdra 1° La valeur de ces marchandises paiées a l'etranger 2° La main d'oeuvre que l'emploi des marchandises nationales auroit procuré a quantité d'ouvriers, 3° Les resources que le souverain est endroit d'attendre de l'aisance de ses sujets qui contribuent dans les subsides*".

In meerdere artikels doorheen dit document worden de overstromingen van de Dender als één van de belangrijkste redenen opgegeven voor de bouw van een kanaal tussen Aalst en Baasrode. De overstromingen, die vooral het platteland troffen, zouden jaarlijks een schade ter waarde van 42.000 gulden aangericht hebben. De enige oplossing hiervoor was volgens de auteur "*l'ouverture du canal projetté qui d'abord servira a l'ecoulement de la crue inopinée des eaux qui ne pouvant se contenir dans le lit trop etroit de la Dendre...*"

Sommige oppositieleden opperden dat wanneer het kanaal er kwam, alle goederen afkomstig uit Aat, Lessen, Geraardsbergen en Ninove 'in de handen van de Aalstenaars zouden vallen'. Zo zou

[24] Samen met het artikel i.v.m. het belang van de linnenindustrie op het platteland verwijst dit artikel naar de proto-industrie die ook in het Land van Aalst uitbreiding nam.

Aalst de handel van en naar Holland en Zeeland controleren en zelf goederen kunnen uitvoeren naar Brabant en Henegouwen, waar ze de steenweg Geraardsbergen-Aalst voor nodig hadden. Deze redenering wordt door de auteur afgedaan als "*une absurdité*" omdat de scheepvaart op het kanaal vrij zou zijn. Schippers uit stroomopwaarts gelegen steden hadden dezelfde rechten als diegene van Aalst, dus zou niets of niemand hen tegenhouden op hun vaart naar Holland. Het kanaal stond open voor iedereen, wat overeenstemt met wat we in het octrooi van 1755 hebben kunnen lezen.

De beweringen van de tegen het kanaal gekante oppositieleden pasten in hun strategie die er alles voor deed om de Aalsterse plannen te dwarsbomen: "*A cet effet il (= de auteur van de aantijgingen) a commencé par preter aux Deputés d'alost des idées sinistres et diametralement opposées au vrai but de leur projet cela a été demontré évidemment puis il les traduit comme gens qui vont s'emparer de toutes denrées qui descendront effectivement la Dendre en quantité dans la supposition d'un canal pour ensuite les conduirte eux memes en hollande,...*". Tegenstanders beweerden dat enkel Aalst baat zou hebben bij de constructie van het kanaal en dat Ninove, Geraardsbergen en zelfs de kastellenij Aalst er vooral verlies zouden door lijden. Het omgekeerde is echter waar volgens de schrijver, want waar Ninove en Geraardsbergen vroeger handel dreven met het verafgelegen Brussel, zou men vanaf nu Aalst bezoeken, zodat de transportkosten sterk zouden verminderen [25].

Soms draaide de met pen en papier gevoerde discussie bijna uit op een ordinaire scheldpartij zoals we in een citaat van één van de tegenstanders kunnen zien. Hij spreekt van hersenschimmige projecten van een ondergeschikte stad: "*...les projets chimeriques de ceux d'alost pour eviter et rompre tout commerce avec la flandre et donner un lustre a leur ville subalterne au prejudice de la generalité*". Met deze uitspraak werd blijkbaar een gevoelige snaar geraakt want de repliek luidde als volgt: "*...la ville d'alost, qu'on qualifie de subalterne, quoiqu'elle soit la premiere ville de la flandre imperiale, qui a subsisté dans un etat florissant jusqu'en 1667 qu'elle a eté demantelée par les françois, et qu'au surplus elle comprenne sous la dependence outres les villes de grammont et ninove plus de 150 villages, qui compose ce simple district,...*". Het kanaal zou niet dienen om Aalst een betere uitstraling te geven of om roem te vergaren, het doel was "*a rendre plus fertiles, et plus lucratives les productions de l'a-*

[25] "Si ceux de la chatelenie, de grammont et de ninove trouvent leur avantage de vendre ces denrées a ceux d'alost ils les leur vendront, si non ils le feront passer eux memes ailleurs par le nouveau canal, sans qu'ils soient aucunement subordonnés aux interets de ceux d'alost...et si la proximité les attire a alost pour y acheter les denrées etrangeres c'est une marque bien evidente que cette proximité ne peut leur etre d'aucune utilité avant l'ouverture du canal projetté".

griculture, et de l'industrie...".

Een veelgehoorde stelling poneerde dat indien de Dender onderhouden en "*geruymt*" werd zoals het moest, er geen kanaal nodig zou zijn. De voorstanders van het kanaal waren het hier niet mee eens. Volgens hen zou zelfs indien de rivier constant uitgebaggerd werd, Aalst en omstreken wegens de te nauwe bedding nog geteisterd worden door overstromingen.

Sommigen stelden in plaats van een kanaal naar Baasrode een doorsteek van de Dender naar de Schelde boven Oudegem voor. Dan zou pas sprake zijn van 'weggesmeten geld' volgens onze gids doorheen dit traktaat. De Schelde werd immers moeilijk bevaarbaar en wispelturig vanaf daar, terwijl vanaf Baasrode de scheepvaart geen hinder zou ondervinden. Wanneer voor het alternatief van Oudegem gekozen zou worden, zou men te Aalst de handel kunnen drijven zoals men dit altijd al had gedaan. Onze auteur voegt hier ironisch aan toe: "*..., ils auroient certainement pu ajouter, pour soutenir foiblement un commerce passif tel qu'a eté celui qu'ils ont fait jusqu'aujourd'huy a leur grand desavantage*". Hij was dus niet tevreden met de 'passieve handel' die uit noodzaak te Aalst gevoerd werd. In hetzelfde artikel werd de Dender bevaarbaar verklaard in 'de periodes wanneer dit nodig was', met name de oogstperiodes. Niets was minder waar want in de winter, wanneer granen geoogst werden, waren er de gekende overstromingen, en in de zomer, oogsttijd voor het koolzaad, heerste de droogte waardoor het waterpeil van de rivier weinig of geen scheepvaart toeliet [26].

Opvallend is dat de auteur zich merkbaar minder verdedigde tegen negatieve opmerkingen over de plannen van het Land van Aalst wat betreft de aanleg van een steenweg Geraardsbergen-Aalst, rechtstreeks of via Papegem. Hij zag meer heil in het verbeteren van het waterwegennet. De voornaamste reden was "*la difference notable dans les frais du transport par eau ou par terre*". Het transport via rivieren en kanalen was (en zou dit nog lang blijven) veel goedkoper dan via landwegen.

Als sluitstuk drukt de auteur zijn wens uit dat de controversiële plannen ooit gerealiseerd zouden worden: "*que ces cytoiens de la ville et chatelenie d'alost auront enfin la satisfaction de pouvoir executer leurs projets qui sont entierement fondés dans les vrais principes d'un commerce solide*".

[26] Dit had belangrijke gevolgen voor de landbouwers: "...et lorsque cette riviere est le moins navigable cependant le paisan doit faire argent de sa recolte pour paier le proprietaire, et fournir sa part dans l'imposition; tellement qu'il ne peut pas retenir chez lui ses grains jusqu'au tems que cette riviere soit navigable cela sera reservé a ceux qui ont les forces a ce necessaires, et qui ne manqueront pas de mettre a profit la detresse du laboureur, qui doit absolument vendre a quelque prix que ce soit les fruits de son agriculture, dont le prix se reglera toujours en raison des offreurs et des demandeurs".

5. De droom gerealiseerd?

Uiteindelijk werden de projecten van beide partijen min of meer uitgevoerd. De omstreden steenwegen, zowel de weg van Geraardsbergen naar Gent als deze naar Aalst, werden, na de invoering van de wet van 1763 die de wegenbouw begunstigde, gedeeltelijk aangelegd. Rond het jaar 1792, bij de inval der Franse troepen, waren de werken praktisch beëindigd, maar in de plaats van mooie, rechte verbindingen kreeg men kronkelende tracés, die zoveel mogelijk dorpen aandeden. De laattijdige aanleg van beide wegen bewijst wel dat de noodzaak er toe was.

Hoewel men de toelating had, werd het kanaal tussen Aalst en Baasrode nooit gegraven. Wel werd in 1768 de Dender tussen Aalst en Dendermonde gekanaliseerd, zodat ondanks het hevige verzet en met heel wat vertraging de sedert het midden van de eeuw gevraagde verbindingen toch uiteindelijk tot stand kwamen.

J. Meert
Driesstraat 37 A
9310 Moorsel

BIJLAGE 1: Kanaal Aalst-Baasrode, negatieve standpunten

Canal d'alost à basrode

Raisons d'opposition

Ce canal ruinera la ville de termonde qui par ce moien seroit coupée de route communication de marchandises que jusqu'a present ont été transporté par la dendre dans l'escaut.

Elle le seront aussi des villages qui aboutiroient du cotés oriental dudit canal à cause des detours et droits de ponts et de passage que leurs manans se droient fauce et l'apporter pour demi a dendremonde

Ce projet de canal est aussi contraire aux privileges accordés par Sa majesté a ceux de termonde le 16 août 1540 et 4 mai 1541

Il l'est aussi à la transaction du 27 (novem)bre 1550 arreté entre les villes de termonde et alost et ou il est dit qu'il sera permis au bourgeois d'alost, non cabaretiers ou courtiers, menant ou faisant mener par l'escaut quelques denrées commestibles ou buvables pour leur consommation de les faire decharger a basserode comme ils ont fait cidevant, d'ou il sent que toute denrée non comestible ou buvable doit necessairement passer termonde pour de la est transporté par la dendre à alost.

Si la dendre n'est pas navigation dans de certains endroits c'est bien la faute des ceux du païs d'alost leur coutume rub. 10 arle 33 disant en termes bien exprès que la dendre dans toute l'e-

tendue du païs d'alost est reputé pour grand chemin (herbaine) sujet à la resite du poortbailliu et son entretien nettoïement a charge des adherites audit dendre qui par la sont obligés d'oter du lit et bords tous les empechemens de la libre navigation.
Cet nettoïement n'est d'aucune consideration et peut etre fait sans grands fraix.

Le canal coupera la communication directe de hainaut d'alost et gramont par gand au havre de sa majesté à ostende.

Il ne peut apporter aucun profit au centre du païs d'alost qui en est fort eloigné et qui cependant seroit obligé de contribuer dans les fraix du fonssement.

Il ruineroit le commerce de la flandre maretime et surtout, villes de gand et de brugés.

Ceux d'alost au moïen du canal et d'une chaussée sur gramont veulent communiquer directement de l'angleterre, la hollande, la zelande, l'allemagne, le namuroise, le brabant et dela avec le hainaut et les frontieres de france au moïen d'une etape qu'ils etablisoient a alost.

Ceux d'alost proposent pour rendre la haute dendre navigable en tout tems d'y construire deux ecluses l'une a Steenreck et l'autre au Scholasterput cela ouvreroit le commerce avec le hainaut avec de nouveaux avantages pour le païs d'alost.

Le magistrat de ninove a offert de construire la seconde des dittes écluses.
Voïer l'ecrit de ceux d'alost entitulé reponse pour les deputés

Ceux de la ville d'alost proposent pour faire cesser la chaussée sur gand, de faire le canal de basserode aux seuls fraixs de la ville d'alost qui pretente aussi de faire une lieue de chaussée sur papegem et meme toute la chaussée depuis sottegem jusqu'a papegem a ... que celle de sottegem sur gand sera faite aux fraix du centre et de la ville de gand.
Resolution du 11 mais 1752.
Voïer la reponse surditte.

S.A.A., LvA, nr. 3684, f° 40.

BIJLAGE 2: Octrooi verleend door Maria-Theresia om de Dender tussen Aat en Aalst bevaarbaar te maken en om een kanaal te graven tussen Aalst en Baasrode, 1755

Marie Therese par la grace de Dieu Imperatrice des Romains, Reine d'Allemagne, de Hongrie, de Dalmatie, de Croatie, d'Esclavonie, Archiduchesse d'Autriche, duchesse de Bourgogne, de Lothier, de Brabant, de Limbourg, de Luxembourg, de Gueldres, de Milan, de Airie, Carinthie, de Carniole, de Mantone, de Parme et Plaisance, de Wirtemberg, de la haute et basse Silesie, la Princesse de Swabe et de Transilvanie, Marquise du St. Empire Romain, de Bourgovie, de Moravie, de la Haute et Basse Lusale, comtesse de Habsbourg, de Flandres, d'Artois, de Tirol, de Hainaut, de Namur, de Ferrete, de Kybourg, de Gorice, et de Gradisca. Landgrave d'Alsace; Dame de la Marche d'Esclavonie, de Port Naon, de Salins et de Malines, Duchesse de Lorraine et de Bas, Grande Duchesse de Toscane, a tous ceux qui ces presentent verront Salut reçu avons l'humble supplication et requese par laquelle les deputes de nos deux villes et pays d'Alost nous ont tres humblement supplie de leur accordes l'octroi necessaire pour rendre la Dendre navigable depuis Ath jusques à Alost et de creuser depuis cette dernière ville un canal jusques à l'Escaut par Basserode. Scavoir faissons qu'inclinant favorablement à ladite supplication et Requete avons par avis de nos tres chers et feaux les surintendant directeur et tresorier generaux conseillers et commis de nos Domaines et Finances et la Deliberation de Notre très cher et tres aimé Beaufrere et Cousin Charles Alexandre Duc de Lorraine et de Bar, de Calabre, de Gueldres, de Mont Serrat, de Teschen en Silesie, Prince de Charleville, Marquis de Pont a Mousson en Nomeny, comte de Provence, de Vaudemont, de Blankenberg, de Zutphen, de Saarwerden, de Salin, de Falckenstein (et) Chevalier de l'ordre de la Toison d'Or, Marechal des armees du St. Empire Romain et de notres, Colonel d'un regiment d'infanterie, notre lieutenant et gouverneur et capitaine general de nos Pays Bas accorde, octroye et permis comme nous accordons, octroyons et permettons par les presentes aux dits Deputes de nos deux villes et Pays d'Alost de faire creuser un canal depuis Alost jusques à l'Escaut par Basserode selon l'alligne-

ment à tracer, et dimension à regler par des ingenieurs a denommer par Nous, et etre ensuite decréte aux clauses et conditions comme s'ensuit,

1.

Qu'il leur sera permis de faire tires ledit canne et eleves les digues de chaque côté partous chemins, seigneuries, provinces, et heritages, de quelque nature ils puissent etre, soit qu'il y ait des batimens, edifices, bois, moulins ou autres quelconques parmi desinteressant les proprietaires sur le pied de l'estimation des experts à commettre par nous, et en faisant amouvoir à leurs fraix lesdits batimens, edifices, bois, moulins et autres empêchemens qu'ils pourroient rencontrer à la construction dudit canne et parmi desinterssant aussi les seigneurs censaux et feodaux, le cas échéant, apres quoi tant le dit canae, les digues, bords, chemins et fosses de part et d'autre, que les maisons à y batis seront exemts de tout droit feodal, censal, et autres semblables à l'égard de qui que le puisse etre faus aucune exception ni reserve, declarons enconsequence que tout pareil droit qui appartient ou peut appartenir à qui qui ce soit, sera anneanti a perpétuité, et que lesdits canal, digues, bords, chemins, fosses et maisons a y batis assumeront et conserveront à toujours la nature allodiale.

2.

Voulons que ledit canal, ses bords, maisons et tout ce qui endepend soient exemts à toujours de toute superiorité et jurisdiction territoriale des seigneurs, chambres de toulieux, ainsi que de la direction et jurisdiction des gens de loy des lieux, bourgs et villages respectifs par lesquels ledit canal passera, pour tout ce qui regarde la navigation dans l'etendu du canal, et la jurisdiction sur les employés à ladite navigation, de même que sur ceux qui habiteront des maisons construits sur les bords et pour le service dudit canal, et pour affaires régardant ladite navigation.

3.

Le nouveau canal avec tout ce qui y est annexe appartiendra en pleine propriete au Pays d'Alost sous la direction des députes pour autant qu'elle leur est attribué par l'article précédent et les provenu de la pêche, et les plantis seront pour l'entretien du canal, écluses et ponts, à quel effet nous prennons ledit canal et les supplians sous notre protection et sauvegarde.

4.

Notre intention étant, que ceux du Pays d'Alost restent chargés du payement des vingtiemes, aides et subsides pour et à concurrence de tout le fond incorporé dans le canal et les dependants, parmi quoi les edifices qui seront construits le long du canal pour d'usage d'icelui seront exemts d'imposition, ce qui n'aura pas lieu pour les edifices construits pour servir à d'autres usages.

5.

Il sera permis aux supplians de faire elever les armes au Pays par tout ou ils jugeront à propos lelong dudit canal pour marque de leurs jurisdiction et surintendance sur icelui.

6.

Il leur sera egalement permis de faire planter les chemins, digues et bords dudit canal par tout ou ils le jugeront necessaire pour son plus grand avantage et embellissement.

7.

Ils pourront disposer librement des bords, digues et rives dudit canal, soit par vente, emphiteuse, ou autrement es endroits ou cela se pourra faire sans causer de prejudice au canal, ou à la navigation.

8.

Il leur sera libre de faire pose les bornes nécessaires pour marquer la separation des digues et bords dudit canal d'avec les héritages et jurisdictions y aboutissans, afin de prevenir parce moyen sur ce sujet tout pretexte de dispute à l'avenir.

9.

Permettons aux supplians de faire construire à l'embouchure dudit canal dans la ville d'Alost une ou deux tetes et bassins propres a recevoir des batteaux dela meme maniere que sela trouve dans la ville de Bruxelles par raport a son canal jusques à Rupel, le tout comme ils le trouveront le mieux convenir pour l'avantage du nouveau canal.

10.

Si les supplians enfaisant creuser le canal rencontroient des eaux qui pourroient y former obstacle il leur sera permis de conduire les eaux des fosses et rigoles ou autres endroits ou elles se trouveront pres du canal par des fosses à faire à côté d'icelui, et de les conduire s'il est necessaire par dessous ledit canal, le tout comme les supplians le jugeront le mieux convenir pour

son avantage, et ce parmi dedommagement de ceux qui souffriroient par cette operation.

11.

Ils pourront se servir des terres, sables, pierres et bois qu'ils trouveront à portée, et dont ils pourront avoir besoin pour la construction des bassins, ponts, ecluses, et autres ouvrages y offerans, parmi payant aux proprietaires la juste valeur suivant appretiation, et au cas qu'il se trouve des pierres et sables dans les terrains incultes et bruyeres à nous appartenans, les supplians pourront les y faire tirer gratis à leur frais.

12.

Les supplians pourront faire construire dans ledit canal autant de bassins dits sassen, qu'ils sera trouve necessaire pour sa perfection faire construire des ecluses et autres ouvrages de pareille nature, aussi autant qu'il convient, et faire batir des maisons pour la demeure des commis aux ponts, ecluses et bassins, le tout en desinteressant les proprietaires des fonds, et aux franchises et exemptions mentionnées ci dessus.

13.

Au cas que les supplians apres avoir fait creuser dans un terrain rencontrent quelqu'empechement notable, ils pourront l'abbandonner et chercher un autre endroit qu'ils jugeront le mieux convenir, le tout endedommageant les proprietaires des fonds comme dessus.

14.

Ils pourront affranchir les chemins à côté dudit canal de tout passage des chevaux, chariots et d'autres voitures tant au moyen des barriers, qu'autrement, à quel effet nous les autorises de faire amender ou chatier les contrevenans selon l'exigence ducas, et comme en justice appartiendra.

15.

Voulons neanmoins qu'a légard dela navigation les supplians soient soumis aux reglement que nous trouverons convenir de faire emaner.

16.

Le produit des droits qui se percevront sur ledit canal, ainsi que celui de plantis à faire sur les bords et de la peche et generalement tout ce qui en reviendra sera employe en entier au profit et entretien dudit canal.

17.

Les supplians seront les maitres des barques et pontons qui seront nécessaires pour la commodité des voyageurs et marchands et ils pourront en exiger tel droit de peage, qu'on a coutume de demander ailleurs pour pareil sujet, ou qu'ils trouveront le mieux convenir pour l'utilité dudit canal, comme aussi fixer le droit de passage de tout batteau par last ou grandeur, tant en montant qu'en descendant ledit canal.

18.

Ils pourront avoir sur ledit canal un ou plusieurs batteaux pour transporter les voyageurs, ballots et marchandises, aux heures à règler, de la ville d'Alost jusques à celle d'Anvers, et reciproquement d'Anvers vers Alost aux retributions pareillement à regler par les supplians, comme cela se pratique au canal de la ville de Bruxelles.

19.

A quel effet ils pourront egalement faire construire pres la ville d'Anvers une maison pour le collecteur ou recevoir, avec pouvoir d'y faire mettre les ponts et ouvrages nécessaires pour monter et descendre lesdits batteaux et maisons, dont aussi les reparations seront a leur charge.

20.

Ils pourront se servir sans difficulté ou contradiction de qui que se soit de leurs propres ouvriers ou autres par eux a choisir pour faire construire, reparer, et entretenir les tetes, ecluses, bassins, maisons, et autres batiments et ouvrages appartenans au nouveau canal.

21.

Il leur sera permis d'etablir des relais de chevaux pour tirer les batteaux qui entreront ou sortiront du canal au prix a regler par les supplians.

22.
Consentons, qu'ils choisissent et etablissent telles personnes qu'ils trouveront capables à l'administration et direction dudit canal, et qu'ils leur assignent un gage honnete proportionne à la charge qu'ils auront.

23.
Ledit canal étant acheve et en etat, tous batteliers, marchands et autres y pourront naviger librement tant en montant, qu'en descendant avec leurs batteaux, denrées et marchandises sans pouvoir etre molestes ni inquietés par qui se soit, pas meme en vertu de quelque privilege, ni sous pretext du droit, vulgairement nomme "lastbrekinghe", etapes, actions publiques, droits de quay, ou tels autres que pourroient prétendre quelques seigneurs, villes, ou provinces, et ne seront observés, à l'egard de ladite navigation que les reglemens à proposer par les supplians, et a decreter par nous.

24.
Pour faciliter ce point du commerce autant qu'il est possible, il sera libre aux batteliers, marchands et autres de charger ou decharger leurs batteaux par leurs propres gens ou tels autres qu'ils trouveront convenir.

25.
L'eclusier ou eclusiers à commettre par les supplians sur le dit canal sera ou seront sous leur jurisdiction, et ne recevra, ou ne recevront aucun ordre que d'eux, et de leur part tant par rapport au passage des batteaux, que pour ouvrir ou fermer les ecluses.

26.
Il se rendra tous les ans un compte particulier de la generalité des revenus dudit canal, et ce aux supplians qui emploieront le religna, toutes charges preallablement deduites, comme ils le jugeront le mieux convenir pour l'utilite et avantage du meme canal.

27.
Notre intention étant que dans ce compte soient aussi portées les amendes encourrues par les contrevenans aux ordonnances politiques ou autres à émaner, lesquelles amendes devront etre appliquees en entrer à l'entretien du meme canal.

28.
Toutes difficultes et debats au sujets de la navigation sur ledit canal, de meme que ceux qui regardent les rives, maisons, carrieres, et génerallement de tout ce qui en dépend, aussi qu'au sujet desdites amendes seront de ressoit et de la connoissance des supplians qui devront en terminer avec toute l'acceleration possible, et sans forme ni figure de procès.

29.
Accordons aux supplians la permission de lever au moindre intéret que faire se pourra, à sur et mesure qu'il ensera question tous les deniers necessaires pour creuser ledit canal, et pour subvenir à toutes les depenses indispensables pour porter cet ouvrage à sa perfection, des quelles levees il sera rendu compte par devant commissaires à denommes par nous.

30.
Et pour plus grande assurance de ceux qui preteront par an, et qu'avant de pouvoir jouir de l'effet des présentes, ils seront tenus de les produire tant auxdits de nos finances, qu'en notre chambre des comptes pour y etre respectivement verifiees, enterinées et enregitrées à la conservation de nos droits et hauteurs.

Si donnons et mandement a nos tres chers et feaux les chef et president et gens de nos Privé et Grand Conseils, auxdits de Nos finances, President et gens de notre conseil en Flandre et a nos ames et feaux les president et gens de notre Chambre des Comptes, et a tous autres nos justiciers, officiers et sujets qui ce regardera, que de cette notre présente grace et octroi, ils fassent, souffrent et laissent lesdits deputes de nos deux villes et Pays d'Alost pleinement et paisiblement jouie et user aux chauses et conditions ci-dessus sans leur faire, mettre ou donner, ni souffrir leur etre fait mis ou donne aucun trouble ou empechement au contraire,
Car ainsi nous plait-il en temoin de ce nous avons fait mettre notre grand seel à les presente, donnees en notre ville de Bruxelles le troisième jour de mois de mai l'an de grace mil sept cent cincquante cincq et de nos regnes le quinzième

...

Par l'imperatrice reine
Son altesse royale lieutenant gouverneur et capitaine general des Pays-Bas.

Mess(ieu)rs le Marquis de Herzelles, Patrice de Neny, surintendant directeur et tresorier generaux, Pierre Bellanger conseiller et commis des Domaines et Finances de sa Majesté et autres présens.

Le Baron de Lados

Les surintendants directeur et tresorier generaux conseillers et commis des Dom(aine)s et Finances de sa Majesté l'Imperatrice Reine consentent et accordent entant qu'en eux est que le contenu aublanc de cette soit fourni et accompli tout ainsi et enla meme forme et maniere que sa Majesté le veut et mande etre fait par icelui Blanc fait a Bruxelles au Conseil des Finances sous les seigns manuels desd(ittes) surintendant directeur et tresorier g(ener)aux conseillers et commis le vingtdeux may mil sept cent cincquante cincq.

Le Marquis de Herzelles *Bellanger* ...

Ces lettres patentes d'octroy sont enterinées selon leur forme et teneur par les president et gens de la Chambre des Comptes de sa Maj(esté) L'Imp(eratri)ce Reine et de leur consentement enregistrées au regitre des Chartres y tenu commencant au mois d'avril de la presente année fol(io) 13 v(erso) et suivans le vingtquatrieme may dix sept cent cincquante cinq.

Nous presens

De Cordeijs *J.G. Van de Veld* *F. Moerman d'andewalle*

S.A.A., LvA, nr. 344.

POSTSCRIPTUM

De positie van Ninove en Dendermonde in deze problematiek

Ninove maakte onder het Ancien Régime bestuurlijk geen deel uit van het Land van Aalst [27]. Dit Land werd gedomineerd door de belangen van de twee steden Aalst en Geraardsbergen. Los van de bemoeienissen van de gedeputeerden van het Land van Aalst poogde Ninove de verbinding Edingen-Aalst over Ninove en niet over Geraardsbergen te laten lopen. Ninove voerde daarvoor een eigen diplomatie bij de Staten van Henegouwen en Vlaanderen en bij het Centrale Bestuur. Vangassen beschrijft dit uitvoerig [28]. Dit aspect komt in het artikel van Jeroen Meert niet aan bod, maar het completeert de door hem aangesneden problematiek. Ninove kasseide op eigen kosten een groot stuk van de weg Ninove-Aalst. Voor de ver-

[27] H. VANGASSEN, Geschiedenis van Ninove II, Ninove, 1959, p. 33-34. Ninove vormde een eigen kleine, zelfstandige kasselrij.
[28] Ibidem, p. 509-519.

betering van de weg naar Edingen was het probleem dat een stukje van deze weg te Meerbeke op Brabants grondgebied liep en onderhandelingen met Brabant nodig waren. Uiteindelijk haalde Ninove het niet, ondanks het feit dat het Oostenrijkse centrale bestuur voor de Ninoofse oplossing was en kwam onder druk van Geraardsbergen en het Land van Aalst de verbinding Edingen-Geraardsbergen-Aalst (via Voorde) tot stand. Deze verkeersanomalie werd pas rechtgezet na het ontstaan van België door de aanleg van de rijksweg Edingen-Ninove-Aalst. Wie de wegenkaart van Oost-Vlaanderen goed bekijkt kan twee patronen van rijkswegen onderscheiden: die van het Ancien Régime, waarbij Ninove niet wordt aangedaan en Geraardsbergen het knooppunt in Zuid-Oost-Vlaanderen is en die van de 19de eeuw, waarbij Ninove het belangrijkste knooppunt van nieuwe rijkswegen wordt en Geraardsbergen buiten de prijzen valt.

Deze historische situatie verklaart eveneens waarom er tussen de twee Dendersteden Ninove en Geraardsbergen geen directe wegverbinding bestaan heeft en nog niet bestaat en waarom Geraardsbergen in de huidige wegeninfrastructuur zo geïsoleerd ligt.

Ook Dendermonde speelde een belangrijke rol in dit dossier, die in het bovenstaande artikel niet is behandeld, maar wel door O. Reyntens in zijn studie over het kanaal Aalst-Baasrode [29]. Dendermonde was uiteraard tegen dit kanaal en stelde in ruil de verbetering van de weg Dendermonde Aalst voor, waar men dan weer te Aalst niet wou van horen. Aalst zocht in zijn verweer steun bij Geraardsbergen, dat echter een dubbelhartige rol speelde. Uiteindelijk werd voor een compromis gekozen en werd de Dender tussen Dendermonde en Aalst gekanaliseerd en kreeg Geraardsbergen zijn steenweg naar Aalst en Gent.

Het artikel van Meert toont tegelijkertijd aan hoe provincialistisch de enen over verkeersinfrastructuur dachten en hoe anderen Zeeland, Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Noord-Frankrijk als één economische regio zagen en de verkeersinfrastructuur in functie van die realiteit wilden plannen.

Dirk Van de Perre

[29] O. REYNTENS, Het ontwerp van Afleidingsvaart van den Dender naar de Nederschelde in de XVIIIde eeuw, in: Annalen van den Oudheidkundigen Kring van de Stad en het voormalige Land van Aelst, 6-7de jaar, 1910-1911, 33 pp.

URBANISATIE EN RURALISATIE VAN DE AALSTERSE REGIO (1667-1714)

DEEL 1. IMPACT VAN COMMERCIËLE EN INDUSTRIËLE ONTWIKKELING OP DE AALSTERSE REGIO (11e- 18e EEUW)

Reinoud VERMOESEN

De ontwikkeling van enerzijds de stad en anderzijds het platteland en de wisselwerking tussen beide, zijn onderwerpen die steevast een belangrijke plaats in de historiografie innamen. Bekende historici zoals F. Braudel, I. Wallerstein, J. de Vries, M. Gutmann en F. Mendels [1], hebben naam gemaakt met hun onderzoek naar de stedelijke ontwikkeling. Vooral H. Van der Wee slaagde erin om een degelijke synthese van de economische ontwikkeling van de Nederlandse steden op te zetten.

In mijn eigen onderzoek was het noodzakelijk om van de Aalsterse regio een beeld van de commerciële en industriële ontwikkeling te schetsen en dit voor de periode 1667-1714 [2]. Daarmee was de thesis betrokken in het historiografisch debat rond die "ongelukseeuw". Als er een periode in de geschiedenis is waarvan het sociaal-economisch leven zo gestigmatiseerd is geworden en toch zo weinig onderzocht, dan moet het wel de tweede helft van de zeventiende eeuw zijn. Door de studie van J.A. Van Houtte is ze evenwel van haar meest duistere kant ontdaan [3], maar na het werk van deze auteur bleef de *siècle de malheur* in de historiografie als verweesd achter. Ook voor de economische geschiedenis van Aalst was het niet evident om een duidelijk beeld te schetsen, zeker niet voor de tweede helft van de zeventiende eeuw. Het artikel vangt aan met de context van de economische ontwikkeling van de elfde tot de achttiende eeuw. Allereerst werden de grote processen die deze ontwikkeling

[1] VAN DER WEE, H. "Antwoord op een industriële uitdaging: de Nederlandse steden tijdens de late middeleeuwen en nieuwe tijd" in: Tijdschrift voor geschiedenis, 100, (1987), 169.

[2] VERMOESEN, R. Analyse van de demografische ontwikkeling van Aalst en omliggend platteland (1667-1714). Onderzoek naar politiek-militaire en economische verklaringen voor de bevolkingsontwikkeling van de Aalsterse regio. Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Geschiedenis, 2002. Promotoren: dr. W. Thomas en prof. dr. E. Aerts. Dit artikel moet gezien worden als een inleiding op volgende artikels in Het Land van Aalst: Aalsterse stadseconomie onder druk (1667-1714) en Invloed van de economische crisis en de krijgsverrichtingen op de Aalsterse regio (1667-1714).

[3] VAN HOUTTE, J.A. Onze zeventiende eeuw, 'Ongelukseeuw'? (Mededelingen van de Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België 8). Brussel, 1953.

stuurden, blootgelegd en daarna richtte het onderzoek zich specifiek naar de Aalsterse situatie en typische kenmerken.

De rode draad in dit artikel wordt gevormd door twee tegengestelde fenomenen, ruralisatie en urbanisatie. De nu volgende schets van de economische evolutie in *grosso modo* de Nederlanden, laat toe de fase te onderscheiden waarin de eigenlijke onderzoeksperiode en het gebied ingekapseld zaten. Specifiek voor de Aalsterse geschiedenis moet gewezen worden op het gebrek aan degelijk bronnenmateriaal. In het Oud-archief zijn er weinig bronnen te vinden die een beeld van de economische geschiedenis vóór de achttiende eeuw geven. Onze doelstelling is daardoor in zijn essentie beperkt. De voornaamste gegevens waren te vinden in de resoluties, de ordonnanties en de rekeningen van de stad.

Dit eerste artikel is in feite de noodzakelijke inleiding op twee andere [4] onder de gemeenschappelijke titel Urbanisatie en ruralisatie in de Aalsterse regio (1667-1714). Deze titel wijst op de economische processen die optraden als gevolg van een eigen dynamiek of exogene factoren en die in hetzij de stedelijke sectoren, hetzij de rurale activiteiten een economische bloei veroorzaakten.

Opkomst van de steden, reconversie en bloei (elfde- zestiende eeuw)

1. Het meest typische aan de opkomst van de steden in de elfde en twaalfde eeuw, was de aanwezigheid van een dynamische groep producenten die gestandaardiseerde textielproducten, gebaseerd op wol, op de markt brachten [5]. Deze was vooral gericht naar het buitenland. Het succes van de sector zat in de ver doorgedreven arbeidsverdeling en arbeidssplitsing, die toelieten dat een groot aantal ongeschoolde en halfgeschoolde arbeiders in het productieproces werden ingeschakeld. De producenten konden zo de loonkost vrij laag houden. Maar wanneer in een bepaalde regio de textielsector erg succesvol bleek, werkte dit als een magneet op de arbeiders. Zodra een stijgende levensduurte ook de loonkost, deed toenemen, aarzelde de producent geenszins om met zijn investeringen elders zijn geluk te beproeven. Ook sociale onrust kon aan de basis liggen van het vertrek van de kooplieden. Op andere plaatsen lag de loonkost een stuk

[4] Aalsterse stadseconomie onder druk (1667-1714) en Invloed van de economische crisis op de Aalsterse regio (1667-1714).

[5] VAN DER WEE, H. De industriële ontwikkeling in de Nederlanden tijdens de 17e en 18e eeuw: enkele kritische bemerkingen naar aanleiding van het debat over de proto-industrie en poging tot aanvulling van het synthesemodel, in: Academiae Analecta. Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone kunsten van België 4. Brussel, 1984, 66.

lager, er waren immers genoeg werkkrachten voorhanden. De zoektocht naar *lage loonstreken* had twee gevolgen. Niet alleen trad zo een geografische mobiliteit op [6], er was ook een verschuiving van de activiteit van grote textielsteden naar kleinere secundaire steden en ten slotte naar het platteland [7]. Zo ontwikkelde zich een belangrijke rurale nijverheid.

Het economische gevaar dat zovele steden bedreigde, deed de ambachten tot drastische stappen overgaan. Vanaf de veertiende eeuw werden militaire expedities georganiseerd, vooral door de grote steden, om hun economische concurrenten, zowel de kleinere steden als de nijverheidscentra op het platteland, uit te schakelen. Het was opvallend dat bij deze uitvallen de weefgetouwen systematisch werden vernietigd. In een poging om die neergang tegen te gaan, organiseerden de Gentenaren verschillende raids [8] naar de kleinere concurrerende steden, weliswaar met weinig succes.

Andere maatregelen waren het ondernemen van juridische stappen tegen concurrenten of het voeren van een protectionistisch beleid. Technologische vernieuwing had een oplossing kunnen bieden, maar dit ging regelrecht tegen de corporatistische geest van de ambachten in [9]. De kooplieden probeerden concurrentieel te blijven door de loonkosten te drukken, maar door de toenemende politieke macht van de ambachten werd ook deze poging gekelderd.

Geen van de vernoemde oplossingen hadden een gunstig resultaat op lange termijn. Uiteindelijk bleek enkel een economische reconversie haalbaar. De steden reageerden daarin erg verschillend [10]. Ofwel kozen ze om enkel nog de duurste en fijnste lakensoorten te produceren, gemaakt met Engelse wol, ofwel richtten ze zich naar de Nieuwe Draperie, waarin ook een hoge kwaliteit werd nagestreefd, maar waarin de dure Engelse wol werd vervangen door goedkopere Spaanse of Schotse wol. Nog succesvoller bleek de Lichte Draperie, die vooral op het platteland rond Hondschoote werd geproduceerd.

[6] Bijvoorbeeld in de loop van de late Middeleeuwen: van Picardië en Artesië naar Vlaanderen en Henegouwen, en later naar steden in Brabant en Holland.

[7] In Vlaanderen van Gent, Brugge of Ieper naar de kleinere Leie-steden of naar de steden als Aalst, Geraardsbergen, Dendermonde of Ninove.

[8] DELOBELLE, "De Denderstreek. Sociologische schets van een historische ontwikkeling", in: Het Land van Aalst, 1 (1965) 45-70, 52: in 1314 organiseerden de Gentenaren expedities naar Assenede, Dendermonde en Zottegem. In 1315 naar Gavere, Velzeke, en Boechout. In 1316 naar Gavere, Assenede en Boechout. Er waren nog strafexpedities in 1322 en 1324. Tussen 1326 en 1331 gingen ze naar Wetteren, Schellebelle en Assenede, Boechout, Lokeren, Daknam, Vinderhoute, ...

[9] VAN DER WEE, "Antwoord op een industriële uitdaging", 172-173.

[10] VAN DER WEE, De industriële ontwikkeling in de Nederlanden tijdens de 17e en 18e eeuw, 67.

2. In de loop van de vijftiende eeuw sloeg het succes van de textielindustrie, zowel de Oude als de Nieuwe Draperie, om in een regelrechte crisis. In de steden ontwikkelden zich, ter compensatie van het inkomensverlies, andere exportgerichte industrietakken, die vooral luxegoederen produceerden. Voorbeelden van deze productie waren de retabels, de meubels, het borduurwerk, het beeldhouwwerk, de edelsmeedkunst, de miniatuurkunst, de instrumentenbouw, de tapijten en misschien wel het meest illustere voorbeeld: de schilderkunst met de Vlaamse Primitieven. Ook minder voor de hand liggende sectoren kenden in de Late Middeleeuwen een zekere bloei, zoals de dienstensector op het gebied van ontspanning, onderwijs, bankwezen en de boekhouding en ten slotte ook de ontluikende mode-industrie [11]. Er trad niet alleen een wijziging van het aanbod op, ook de vraag was aan verandering onderhevig. De groeiende vraag naar luxe-producten werd ondersteund door de uitbouw van een Bourgondische eenheidsstaat en een reële stijging van de inkomens van de middengroepen [12].

De eens zo belangrijke stedelijke textielindustrie was niet meer, hoewel vele steden een industriesector hadden die zich enkel nog toelegde op de *finishing touch*. De afwerking van de textielproducten van zeer hoge kwaliteit werd overgelaten aan hooggeschoolde stedelijke arbeiders. Een andere industrietak die het verlies van de textielindustrie enigszins moest compenseren, was de bierindustrie en meer bepaald het brouwen van gehopt bier, dat vanuit de Noordelijke Nederlanden naar vooral de Brabantse steden werd ingevoerd.

Hoewel de sociale ellende vaak uit het oog verloren is, was de bovengeschetste reconversie een schoolvoorbeeld van economische aanpassing. De duidelijke wijziging in aanbod was een teken van de economische moeilijkheden waarmee de Nederlanden te maken hadden. In de zestiende eeuw was de discrepantie tussen platteland en stad zeker aanwezig. De textielsector die ooit de Nederlandse steden groot had gemaakt, was herleid tot een exportindustrie van gestandaardiseerde wollen- en linnenweefsels. Ze was voornamelijk geconcentreerd op het platteland, maar ook in kleinere steden zoals Aalst, Ronse of Dendermonde, waar ze kon rekenen op een efficiënte arbeidssplitsing en een lage loonkost. De grotere steden legden zich

[11] VAN DER WEE, H. "Industrial dynamics and the process of urbanization and de-urbanization in the Low Countries" in: H. VAN DER WEE, red. The Rise and Decline of Urban Industries in Italy and the Low Countries (late Middle Ages early modern times). Leuven, 1988, 332: enkele voorbeelden: Brugge (miniatuurkunst, glasschildering, goud- en zilverbewerking en een uitgebreid banksysteem); Antwerpen (afwerking van textielproducten, houtsnijwerk); Brussel (luxeproducten voor het Bourgondische hof en de ambtenarij, tapijpweverij); ook kleinere steden: Oudenaarde (tapijtweverij); Leuven (hele dienstensector rond universiteit: stichting 1425); enz..

[12] VAN DER WEE, "Antwoord op een industriële uitdaging: de Nederlandse steden tijdens de late middeleeuwen en nieuwe tijd", 175.

daarentegen toe op de exportgerichte productie van luxegoederen en modeartikelen, maar ook op diensten die een efficiënte organisatie, hooggeschoolde arbeid en een op kwaliteit gerichte productiewijze eisten. Het devies was verhoging van de economische productiviteit eerder dan een toename van de fysische productiviteit.

Economie onder druk door de Opstand en het Europees mercantilisme (zestiende- achttiende eeuw)

1. De opstand van 1568 en de daaropvolgende oorlogen waren een extra stimulans voor de tweeledige mobiliteit die reeds in de Middeleeuwen een aanvang had genomen [13]. De massale vlucht [14] omwille van ideologische en economische motieven van talrijke Zuid-Nederlandse protestanten was een duidelijke uiting van die mobiliteit. Juist omdat die protestanten zo talrijk waren in de middengroep van hooggeschoolde arbeiders, bespoedigden zij een proces van (her)opleving van industriële centra in de Noordelijke Nederlanden. Deze evolutie was een voorbeeld van de regionale mobiliteit, maar er trad opnieuw een verschuiving op tussen stad en platteland. In tegenstelling met de Late Middeleeuwen, trok de nijverheid die zich op het platteland gevestigd had, zich terug achter de veilige muren van de steden. De rondtrekkende legers die van het platteland leefden, maakten de dorpen tot onveilige oorden en dus dure investeringsplaatsen voor industriële arbeid. Door de langdurigheid van dit conflict keerde de textielindustrie niet snel terug en bleef gevestigd in haar noodgedwongen vluchtplaatsen, waar ze een relatieve bloei kende. Dit werd in de hand gewerkt door de hoge loonkost op het platteland, waar er een arbeidsschaarste was, en door het relatieve arbeidsoverschot in de steden, vaak bestaande uit gevluchte plattelanders.

De vrede van Munster (1648) maakte een einde aan deze bevoordeelde situatie van het stedelijk gebied. Er trad een regelrechte ruralisatie op, ook in het Land van Aalst. De aangroei van de bevolking in de dorpen deed daar samen met een migratie vanuit de stad, opnieuw een arbeidersoverschot ontstaan, waardoor het interessant werd om er te investeren. Toch hadden deze nieuwe centra niet alle wind in de zeilen door de aanwezigheid van de sterke concurrentie met de Noordelijke Nederlanden en met Engeland, waar eveneens een rurale textielindustrie tot ontwikkeling kwam.

[13] VAN DER WEE, De industriële ontwikkeling in de Nederlanden tijdens de 17e en 18e eeuw, 69.

[14] VAN DER WEE, H. en AERTS, E. De economische ontwikkeling van Europa, 950-1950. Leuven, 1997, 87: een schatting van het aantal gevluchten tussen 1540-1630 ligt rond de 175.000.

2. De verschuiving van de productie van gestandaardiseerde textielgoederen naar het platteland was niet het gevolg geweest van de algemene economische crisis die Europa kenmerkte in de tweede helft van de zeventiende eeuw, maar wel van specifiek politiek-militaire gebeurtenissen, namelijk de beëindiging van de Tachtigjarige Oorlog [15] en ook van de toenemende Europese concurrentie. Een aantal economische sectoren die in de steden gelokaliseerd waren, werden echter nog niet vermeld. Hoe reageerden de steden op het verlies van een deel van hun hooggeschoolde arbeiders, die naar de Noordelijke Nederlanden getrokken waren? Vooral de grote steden als Brussel, Antwerpen en Gent konden zich tot diep in de zeventiende eeuw handhaven door met invoervervanging, productinnovatie en artistieke creativiteit de economische productiviteit op te voeren. Zo ontstond een erg gedifferentieerde, stedelijke exportindustrie die tot aan de tweede helft van de zeventiende eeuw de toenemende concurrentie op een dynamische en flexibele wijze kon opvangen. Naar het einde van de zeventiende eeuw was het liedje voor deze gedifferentieerde economie echter uit.

Niet alleen de buitenlandse concurrentie maar vooral een nieuwe economische politiek heeft haar de das om gedaan. De definitieve doorbraak van de nationale staat bracht ook het mercantilisme en het protectionisme met zich mee. Het succes van de luxeproductie van de Italiaanse en Nederlandse steden in de zestiende en begin zeventiende eeuw, bracht een edelmetaalstroom op gang naar deze gebieden. De vraaggebieden zagen zo hun voorraden goud en zilver, nodig voor de uitbouw van een georganiseerde staat en een sterk leger, wegsmelten, waardoor politiek-economische maatregelen nodig waren om deze stroom in te perken en zelfs droog te leggen. De algemene reactie op deze nieuwe dreiging was er niet een die uitblonk door dynamische of flexibiliteit, maar wel door immobilisme, wat enige economische vooruitgang op lange termijn uit de weg ging. De economische crisis in de tweede helft van de zeventiende eeuw, was gekenmerkt door een industrieel verval van de steden.

In tegenstelling tot de neergang in vele steden, kenden vele rurale gebieden en kleine op het platteland georiënteerde marktsteden wel een economische bloei. Die was gebaseerd op de sterke bloei van de vlasproductie en de linnennijverheid, die stamde uit de Middeleeuwen en zware tegenslagen moest incasseren op het einde van de zestiende eeuw. Die bloeiperiode van de linnenindustrie in de zeventiende eeuw was in werkelijkheid een inhaalbeweging om het niveau te bereiken van het midden van de zestiende eeuw.

[15] VAN DER WEE, De industriële ontwikkeling in de Nederlanden tijdens de 17e en 18e eeuw, 71

3. Met dit korte overzicht tot aan de vooravond van de oorlogen van Lodewijk XIV, zijn enkele processen blootgelegd die nodig waren om de economische ontwikkeling van het studiegebied te begrijpen. Vooral de urbanisatie en ruralistie zijn van belang alsook het ontstaan van het mercantilisme en het colbertisme juist voor de onderzoeksperiode. Na de vrede van Munster kregen heel wat steden het vrij moeilijk omwille van de ruralisatie, de internationale concurrentie en de economische politiek van sommige Europese landen. Daar stond tegenover dat het platteland en enkele kleinere steden konden terugvallen op een bloeiende linnennijverheid. Wat in de verklaring naar voor zal komen, is de reactie van zowel stedelijke als rurale economie op de crisis in de tweede helft van de zeventiende eeuw en op de nieuwe langdurige conflicten. In de volgende paragrafen wordt de economische geschiedenis van Aalst en de omgeving van naderbij bekeken, met nadruk op de vernoemde processen.

Aalst en omgeving als textielcentrum

1. De economische geschiedenis van de stad Aalst en haar omgeving is vergelijkbaar met die van zovele Vlaamse en Brabantse steden. Belangrijk was de ligging aan de landweg tussen Brussel en Gent, en aan een oversteekplaats van de Dender [16]. Eerst wordt de textielindustrie onder de loep genomen. De rode draad doorheen het relaas is opnieuw het belang van de wisselwerking en de nauwe band tussen de stad en de omliggende dorpen. De stad creëerde een belangrijke vraag naar het omliggende platteland toe. Die richtte zich niet alleen naar de voedingsstoffen die niet binnen de muren konden worden geproduceerd, maar ook naar arbeiders voor de stedelijke industrieën. Die industrieën hadden daarenboven heel wat grondstoffen en materialen voor de infrastructuur nodig, die de stad zelf niet kon leveren. Maar er was ook een omgekeerde vraag aanwezig, de bewoners van het platteland waren afnemers van heel wat producten die enkel in de stad geproduceerd werden. Concreet betekende dit dat zolang de stedelijke industrie zich in een gunstige positie bevond, zowel de stad als het platteland daarvan genoten, behalve wanneer een verschuiving optrad van de stedelijke industrie naar het platteland, waardoor enkel de laatste ervan profiteerde. Een dergelijke verschuiving naar het

[16] DELOBELLE, A. "De Denderstreek. Sociologische schets van een historische ontwikkeling", 45.

platteland was het geval op het einde van de vijftiende eeuw [17]. De oude wolindustrie, die in de Volle Middeleeuwen in vrijwel alle Vlaamse en Brabantse steden de belangrijkste industrietak was, toonde in Aalst op het einde van de vijftiende eeuw de eerste tekenen van verval [18].

De kleine steden in de Denderstreek hadden het over het algemeen langer uitgehouden dan bijvoorbeeld Gent, waar de neergang daarvoor al was ingezet. Dit was het gevolg van de bovengenoemde mobiliteit van grote naar kleine steden. De Aalsterse lakenindustrie bleek zelfs succesvol tot diep in de vijftiende eeuw en exporteerde naar het Duitse Rijk, Polen, Pruisen, Rusland en Italië [19]. Het verval van de stedelijke economie op het einde van de vijftiende eeuw sleepte ook het platteland in een negatieve spiraal mee. De laatmiddeleeuwse crisis brak uit. De vraag vanuit de stad naar grondstoffen en arbeiders afkomstig van het omliggende platteland daalde. Daarnaast zorgde een daling van inkomsten van de boeren voor een dalende vraag naar stedelijke producten.

2. In vele steden legden de wevers zich toe op de productie van de zogenaamde *Nieuwe Draperijen*, waarin niet meer de Engelse wol van hoge kwaliteit in verwerkt zat, maar wel wol van mindere kwaliteit afkomstig uit Schotland of Spanje. Dat dit niet altijd van een leien dakje liep, illustreert de brief van handelaars van de Hanze, gericht aan de Aalsterse wevers, waarin ze werden verwittigd dat wanneer ze laken met *Spaensche wolle maecte, dat zij gheene coopmanscap doen en zouden* [20].

Ook de boeren probeerden de daling van de inkomsten te compenseren door andere bronnen aan te boren. Zo' n bron was de vlasproductie. Die mag evenwel niet volledig gezien worden als een reconversienijverheid. Al in de twaalfde en dertiende eeuw was er in de omgeving van Aalst een vlasproductie [21]. Vooral in de vijftien-

[17] VAN DER WEE, H. en D'HAESELEER, P. "Ville et campagne dans l'industrie linière à Alost et dans ses environs (fin du moyen âge – temps modernes)" in J.M. DUVUSQUEL en E. THOEN, red. Peasants and townsmen in Medieval Europe. Studia in Honorem Adriaan Verhulst. (Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis 114). Gent, 1995, 756.

[18] DE POTTER, F. en BROECKAERT, J. Geschiedenis der stad Aalst voorgegaan van eene historische schets van 't voormalige Land van Aalst. (Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 7e reeks 1). Gent, 1873-1876, II 264: over het belang van de draperie tot in 1464: "anghezien dat de vors. neeringhe vanden draperie, ende dat daer an cleeft, es ende van ouds gheweest heeft tmeeste let ende proffitelieste coopmanscap, daer de vors. stede up ghefondeert es, ende daer den meesten deel vanden insetenen vander stede hemlieden mede gheneeren."

[19] STABEL, P. Dwarfs among giants: the Flemish urban network in the late Middle Ages. (Studies in urban social, economic and political history of the medieval and modern Low Countries 8). Leuven, 1997, 146.

[20] DE POTTER en BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst, II 269

[21] SABBE, E. De Belgische vlasnijverheid. Deel I: De Zuidnederlandse vlasnijverheid tot het verdrag van Utrecht (1713). Kortrijk, 1975, 45-55.

de eeuw nam die in belang toe. Er was echter een duidelijke discrepantie aanwezig tussen de productie van vlas en het weven ervan, dat merkelijk achterbleef. Dit was te wijten aan het reeds bestaan van belangrijke centra in Henegouwen en in het zuiden van Brabant. De aanwezigheid van wevers was geen uitsluitend stedelijk fenomeen. De privileges van de vlaswevers, uitgevaardigd in 1499, 1509 en 1534, vermelden ook plattelandswevers [22]. Zij mochten in de stad komen werken op voorwaarde dat ze lid werden van het ambacht [23].

3. Tot de zestiende eeuw was er geen sprake van een economische hoogconjunctuur van de sector. Dit veranderde echter door een stijgende vraag naar linnen door de kolonisatie en de groei van de Europese economie. De sector profiteerde daar optimaal van en de Aalsterse handelaars konden vanaf de zestiende eeuw zelfs exporteren. De belangrijkste producenten en markten waren niet langer de Henegouwse en Zuid-Brabantse steden, maar wel Gent en Oudenaarde. Het goedkope en ruwe linnen afkomstig van de stad Aalst en zijn omgeving, vond ook de weg naar die nieuwe markten. Via Antwerpen werd het zelfs verhandeld tot in Spanje en de Nieuwe Wereld [24]. Naast een belangrijk producent van goedkoop linnen was Aalst de markt voor vlas voor de wijde omgeving. Niet alleen de Dendersteden deelden in deze opbloei dankzij het vlas, het platteland in de omgeving werd zelfs zo'n concurrent dat verschillende stadsmagistraten optraden en rurale markten verboden, ten voordele van de eigen stedelijke markt [25].

De opstand tegen Filips II betekende het einde van een bloeiperiode van zowel de stedelijke als de rurale vlasindustrie. Pas in het begin van de zeventiende eeuw was er weer een duidelijke groei in de sector op te merken. Het einde van het Twaalfjarig Bestand in 1621 onderbrak echter deze groei. Door het vastberaden optreden van de stadsmagistraat werd een protectionistisch beleid gevoerd, waardoor de eigen markt en industrie werd beschermd. Zo kon de sector in het derde kwart van de zeventiende eeuw een nieuwe bloei tegemoet gaan en zelfs in concurrentie treden met de grote markten en produ-

[22] DE POTTER en BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst, II 447.
AALST. Archief stad Aalst. Privileges, nr. 4: Boek met den haire: "Primo dat gheen linnenwevere van buten, binder stede ambacht doen en zal, hij zal betalen, aleer hij warct..."

[23] VAN DER WEE en D'HAESELEER, "Ville et campagne dans l'industrie linière à Alost et dans ses environs (fin du moyen âge – temps modernes)", 757.

[24] DELOBELLE, "De Denderstreek. Sociologische schets van een historische ontwikkeling", 56.

[25] DELOBELLE, "De Denderstreek. Sociologische schets van een historische ontwikkeling", 58.

centen van linnen zoals Gent en Oudenaarde [26]. Tabel 1 wijst op de aanwezigheid van de plattelandsindustrie, aan de hand van de vermelding van spinnewielen en weefgetouwen in de staten van goed van het dorp Hofstade.

Tabel 1. Aanwezigheid van spinnewielen en/of weefgetouwen in Hofstade (1638-1795)

Tienjarige Periode	Aantal Staten van Goed	Spinnewiel	Weefgetouw	Spinnewiel en weefgetouw
1638-1640	6	2 (33,3%)	-	-
1641-1650	21	11 (52,3%)	3 (14,2%)	3
1651-1660	24	9 (37,5%)	2 (8,3%)	2
1661-1670	18	13 (72,2%)	3 (16,6%)	2
1671-1680	9	4 (44,4%)	-	-
1681-1690	8	7 (87,5%)	-	-
1691-1700	7	4 (57,1%)	3 (42,8%)	2
1701-1710	9	8 (88,8%)	1 (11,1%)	1
1711-1720	10	8 (80%)	2 (20%)	2
1721-1730	9	7 (77,7%)	2 (22,2%)	1
1731-1740	30	23 (76,6%)	12 (40%)	11
1741-1750	38	25 (65,7%)	13 (34,2%)	10
1751-1760	18	16 (88,8%)	3 (16,6%)	2
1761-1770	-	-	-	-
1771-1780	20	13 (65%)	4 (20%)	3
1781-1790	32	26 (81,2%)	10 (31,2%)	7
1791-1795	11	9 (81,8%)	7 (63,6%)	6

Naar DE BROUWER, "Zo groeide Hofstade (vervolg)", in: Het Land van Aalst, 3 (1958) 155-182, 158.

Hoewel het moeilijk is om een degelijke evolutie te onderscheiden, is het duidelijk dat er een constante aanwezigheid van kleine nijverheid op het platteland was. De procenten geven aan dat die zelfs vrij verspreid voorkwam, zeker wat het aantal spinnewielen betreft. Tabel 2 geeft een bijkomend bewijs. Daarin worden de verwijzingen naar teelten weergegeven die werden aangetroffen in staten van goed afkomstig uit Hofstade.

[26] VAN DER WEE en D'HAESELEER, "Ville et campagne dans l'industrie linière à Alost et dans ses environs (fin du moyen âge – temps modernes, 759.

Tabel 2. Teelten te Hofstade (1638-1795)

Teelten	1638-1650 27 staten van goed	1651-1700 66 staten van goed	1701-1750 86 staten van goed	1751-1795 78 staten van goed
Aardappelen	-	-	58 (53,4%)	73 (93,5%)
Blauwe erwten	-	-	3 (3,4%)	1 (1,2%)
Boekweit	5 (18,5%)	23 (34,9%)	28 (32,5%)	23 (29,4%)
Bonen	-	9 (13,6%)	5 (5,8%)	-
Erwten	7 (25,9%)	24 (36,3%)	33 (38,3%)	2 (2,5%)
Gerst	1 (3,7%)	3 (4,5%)	10 (11,6%)	5 (6,4%)
Haver	6 (22,2%)	14 (21,2%)	32 (37,2%)	40 (51,2%)
Hop	12 (44,4%)	24 (36,3%)	11 (12,7%)	1 (1,2%)
Klaver	3 (11,1%)	18 (27,2%)	61 (70,9%)	56 (71,7%)
Loof	1 (3,7%)	9 (13,6%)	21 (24,4%)	40 (51,2%)
Masteluin	4 (14,8%)	7 (10,6%)	22 (25,5%)	29 (37,1%)
Paardenbonen	-	1 (1,5%)	13 (15,1%)	-
Plattebonen	2 (7,4%)	1 (1,5%)	-	-
Rogge	18 (66,6%)	51 (77,2%)	77 (89,5%)	58 (74,3%)
Roomse bonen	8 (29,6%)	13 (20%)	14 (16,2%)	13 (16,6%)
Roomse erwten	-	-	20 (23,2%)	11 (14,1%)
Spelt	4 (14,8%)	2 (3%)	6 (7%)	9 (11,5%)
Tarwe	6 (22,2%)	39 (59%)	39 (45,3%)	29 (37,1%)
Veldererwten	-	-	1 (1,2%)	-
Vitsen	-	3 (4,5%)	-	-
Vlas	19 (70,3%)	50 (75,7%)	69 (80,2%)	64 (82%)

Naar DE BROUWER, "Zo groeide Hofstade (vervolg)", 159.

De gegevens uit tabel 2 geven aan dat naast de voedingsgewassen het vlas een belangrijke plaats innam bij de teelten. Daarnaast is ook het grote aantal teelten opvallend. Al eeuwen voordien stond de hele regio op beide oevers van de Dender bekend als een gebied van intensieve en gecommercialiseerde landbouw [27].

[27] LINDEMANS, P. Geschiedenis van de landbouw in België. Heruitgave, Antwerpen, 1994, II 143.

Aalst als handelscentrum voor hop, de omgeving als hopproducent

1. Vanuit Holland sijpelde in de veertiende eeuw in vele Brabantse steden de methode binnen om hop aan de bierbrouwsels toe te voegen. Dit *groene goud* [28] zorgde voor een betere stabiliteit, een enigszins bittere smaak en een langere bewaarkracht van het goudgele gerstenat. Hoewel er al in de Middeleeuwen een belangrijke hopproductie in de Zuidelijke Nederlanden aanwezig was, met onder meer uitvoer naar Engeland en de streek tussen Elbe en Wezer, maar ook naar Artesië en Franssprekend Vlaanderen [29], brak ze pas in de Nieuwe Tijd echt door. Opnieuw kon men spreken van een reactie van de boerenbevolking in de regio Aalst op de laatmiddeleeuwse crisis, om zo hun dalende inkomsten te compenseren [30].

In de eeuwen die volgden, nam de hopteelt zo'n vlucht dat zelfs hoplochtingen binnen de muren van Aalst werden aangelegd [31]. De evolutie bereikte een eerste hoogtepunt in het begin van de zeventiende eeuw. Het belang van de Aalsterse markt nam stilaan toe en kende haar weerslag in de politieke beslissingen van de aartshertogen. Op verzoek van de schepenen van Aalst werden in 1609 de maten voor het wegen van hop, die gangbaar waren in het Land van Aalst, geüniformeerd met de lichtjes afwijkende maten van Antwerpen, Brussel, Zeeland en Engeland. Dit om het gebruik tegen te gaan waarbij handelaars in plaats van naar de Aalsterse markt, de gebruikelijke hopmarkt, naar die andere plaatsen gingen, omdat daar een groter nominaal gewicht en dus een grotere prijs werd aangerekend [32]. Vervolgens stonden de aartshertogen in 1613 aan de stad Aalst het monopolie van de hophandel toe [33]. De hele zeventiende en achttiende eeuw behield de stad haar monopolie. Dit kwam het gebied tussen Dender en Schelde, maar ook tussen Dender en Zenne

[28] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", in: Het Land van Aalst, 2 (1999) 101-126, 101.

[29] DELOBELLE, "De Denderstreek. Sociologische schets van een historische ontwikkeling", 59.

[30] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", 103.

[31] AALST. Archief stad Aalst. Stadsrekeningen, nrs. 1282 f° 9 v°, 16 v°, 62 r° en 1284 f° 47 v°, 51 v°.

[32] AALST. Archief stad Aalst. Regesten, nr. 140: Brussel, 26 november 1609.

[33] AALST. Archief stad Aalst. Regesten, nr. 149: Brussel, 23 november 1613. De aartshertogen verbieden op verzoek van de schepenen van Aalst dat voortaan nog langer hop, op het platteland van het Land van Aalst (en Asse) aangekocht, buiten het Land van Aalst zou verkocht worden. Eerst moet de hop door gezworen waardeerders op de Aalsterse markt gekeurd en goedbevonden worden. Dit alles om de bloeiende sluikhandel in vervalste hop, vermengd met poeder van gedroogde hopbladeren tegen te gaan. Deze hop werd in het geheim van het platteland naar de grote havens gebracht en bezorgde de Aalsterse hop een slechte reputatie, wat natuurlijk een gevoelige prijsvermindering veroorzaakte.

ten goede [34]. Zelfs gebieden die niet in het rechts- of invloedsgebied van de Aalsterse schepenen lagen, moesten zich aanpassen aan de wil van het Aalsterse stadsbestuur en de hophandelaars [35]. Hoewel er ook hopmarkten bestonden te Ninove, Oudenaarde en Brussel, kenden deze nooit het succes van de Aalsterse markt. Enkel de markt van Antwerpen zorgde voor concurrentie. Tot de zestiende eeuw verkochten handelaars de hop uit de omgeving van Aalst, die als de beste uit de Zuidelijke Nederlanden bekend stond, op de Antwerpse jaarmarkten. Ook later kochten bijvoorbeeld de Lierse brouwers hun hop op de Antwerpse markt [36].

2. Voor de hopproducenten en hophandelaars in de omgeving van Aalst was het belangrijk een grote oogst te hebben om zo een aanzienlijk deel te kunnen exporteren naar het buiteland, waar het Aalsterse product sterk in de smaak viel [37]. Dit was echter tegen de zin van de machtige brouwersorganisaties van de belangrijkste Zuid-Nederlandse, meestal Brabantse brouwerssteden die hoopten op een massaal aanbod van hop op de binnenlandse markt. Door het spel van vraag en aanbod profiteerden ze van de marktsituatie en beperkten zo de productiekost voor deze grondstof, die in de zeventiende en achttiende eeuw wel tot 20% kon oplopen [38]. Vooral in perioden waarin de hoeveelheid Aalsterse hop door misoogst of andere omstandigheden tegenviel [39], kwam het voor de brouwers en stadsbesturen van de brouwerssteden, waar de eersten een belangrijke stem hadden, er op aan om de hopexport naar het buitenland zoveel mogelijk te beperken. De hophandelaars op hun beurt vonden steun bij het hoofdcollege van het Land van Aalst, dat zelf invloedrijk was binnen de Staten van Vlaanderen [40]. Het conflict uitte zich in talrijke processen. In 1643 werd zelfs het verzoek van de hopnering tot het verhogen van het inkomgeld toegestaan voor de volgende reden dat *daegelijcx dooghen moesten groote costen, ..., mitsgaders om het ver-*

[34] Respectievelijk het Land van Aalst, het Land van Asse en het Pajottenland.

[35] AALST. Archief stad Aalst. Regesten, nr. 159: Brussel, 21 augustus 1619. De schepenen kregen toestemming van de aartshertogen om politicque ordonnantie af te kondigen betreffende de hophandel, wanneer deze door frauduleuze praktijken bedreigd wordt. Die ordonnanties golden ook voor gebieden als Kruikenburg-Ternat, Wambeek, Lombeek en het Land van Wedergate, die buiten de Aalsterse jurisdictie lagen.

[36] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", 104.

[37] De Aalsterse hop had een dergelijke reputatie dat hij afzet vond in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden, het Prinsdom Luik, de Britse eilanden, de vorstendommen Gulik en Kleef, het gebied tussen Elbe en Wezer en het Balticum.

[38] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", 106: voetnoot 26.

[39] De jaren 1567, 1575, 1642, 1643, 1698, 1710, 1725, 1740, 1744, 1759, 1764, 1777, 1786, 1787 en 1793.

[40] VAN ISTERDAEL, H. Belasting en belastingsdruk: het Land van Aalst (17de - 18de eeuw). Doctoraatsproefschrift, Vrije Universiteit Brussel, dept. Geschiedenis, 1983, I 79.

volg van diversche processen ende disputen, dewelcke ghedaen ende ghesustineert moesten worden tot het onderhoud van deselve neeringhe ende conservatie van de rechten ende vryheden van diere ... [41]. Uiteindelijk kregen de brouwers meestal hun zin. Wanneer er dan ook een crisis uitbrak, was dit in het nadeel van de Aalsterse hophandelaars. Tot slot illustreert tabel 3 in welke mate de hopkweek in de dorpen van de regio Aalst een verspreiding kende.

Tabel 3. Hoplochtingen te Denderleeuw (1654-1795)

	Aantal staten van goed	Aantal hoplochtingen
1654	1	1 (100%)
1682-1685	8	8 (100%)
1686-1695	19	17 (89,4%)
1696-1705	25	20 (80%)
1706-1715	27	15 (55,5%)
1716-1725	29	13 (44,8%)
1726-1735	61	28 (45,9%)
1736-1745	60	26 (43,3%)
1746-1755	48	16 (33,3%)
1756-1765	43	8 (18,6%)
1766-1775	50	15 (30%)
1776-1785	88	18 (20,5%)
1786-1795	95	16 (16,8%)

Naar DE BROUWER, "Bijdrage tot de geschiedenis van Denderleeuw", in: Het Land van Aalst, 1 (1960) 12-42, 30.

Hoewel de teelt de hele periode vertegenwoordigd blijft, lijkt er in de achttiende eeuw wel een dalende tendens aanwezig te zijn. Natuurlijk is het moeilijk om op basis van vermeldingen van hoplochtingen de productiegrootte te achterhalen. Maar aangezien de teelt een zeer kapitaalkrachtige en arbeidsintensieve cultuur was, kan men stellen dat niet alle plattelanders er zich aan waagden [42]. Zeker staat vast dat de productie tijdens het hele Ancien Regime aanwezig was.

Uit dit overzicht blijkt het economisch belang van de stad Aalst. Niet alleen had ze een industriële functie zoals de textielproductie van eerst draperie en later linnen, ze was ook een belangrijke marktplaats. Vlas, hop en afgewerkte textielproducten werden voor export aangeboden, naast andere goederen voor de lokale markt. Het platteland in de omgeving van Aalst stond bekend voor zijn intensieve teelten. Het blonk uit in verscheidenheid van productie en in volume. Vooral de vlas- en hopteelt was van belang. Er werd niet alleen voor de lokale markt en industrie geproduceerd, maar ook voor export naar andere regio's en landen. Het platteland deed voornamelijk een beroep op de stad Aalst als markt voor haar goederen, zowel voor in-

[41] DE POTTER en BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst, II 318.
[42] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", 104.

als verkoop. Om af te sluiten worden enkele sectoren kort belicht. Ofwel hebben ze steeds voor de lokale markt geproduceerd [43], ofwel waren het eerst exportgerichte sectoren, maar moesten zich na het succes en het verval beperken tot regionale activiteiten [44].

Andere stedelijke sectoren

1. Heel wat economische functies richtten zich specifiek naar de bewoners van de stad en van de omgeving. Zij leverden diensten en goederen op de markt of in de winkel aan de voorkant van het atelier. Als concept kan men bijvoorbeeld spreken van de kleine stedelijke sectoren. Verschillende beroepen werden ingedeeld in een ambacht [45], dat volgens een vast reglement produceerde, controleerde en zijn goederen aan de man bracht. Het achtte het zelfs belangrijk om de reglementen en privileges strikt na te leven. Dit voornamelijk om een goede concurrentiepositie in te nemen tegen buitenstaanders. Producten die van het platteland kwamen en die omwille van de lagere loonkost goedkoper op de markt werden gebracht, werden door een ingenieus systeem van accijnzen en controles weggehouden.

In de loop van de geschiedenis zijn de klachten over van het platteland ingevoerde producten en het niet respecteren van de privileges niet te tellen. In het begin van de zeventiende eeuw moesten de kleermakers herhaaldelijk aan het stadbestuur respect voor de verordeningen en privileges vragen. Volgens de meesters van het ambacht geschiedde het *daghelijcksche inbringinge van vremde gemaeckte cleederen ende caussens alhier binnen dese voorseyde stede niet ghemaeckt* [46]. De voornaamste zorg van deze sectoren was het behoud van hun unieke monopoliepositie, aangezien zij konden rekenen op een constante vraag. Hun houding was vooral gericht tegen het platteland [47] en soms ook tegen een ander stedelijke ambacht. In 1528 ontstond er een geschil tussen de oude-schoenmakers of schoenlappers en de nieuwe-schoenmakers. De eersten dachten het recht te hebben oude schoenen en pantoffels van nieuw leer te voorzien, op voorwaarde dat er oud leer in de schoenen aanwezig was. De nieuwe-schoenmakers zagen daarin een inbreuk op hun privilege en trokken

[43] Bijvoorbeeld kleermakers, schoenmakers, huidenvetters, schoenlappers, smeden, ... Voor een degelijk overzicht: HOUTMAN, E. Inventaris van het oud archief van de stad Aalst. (Archief- en bibliotheekwezen in België. Inventarissen 4). Brussel, 1974, 46-50 en DE POTTER en BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst, II 262-351.

[44] De bierindustrie en de tapijtweverij.

[45] Bijvoorbeeld: wagenmakers, timmerlieden, zagers, schrijnwerkers, beeldsnijders, radenmakers, kuipers en stoeldraaiers.

[46] Boek met den haire: uitgegeven door DE POTTER en BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst, II 284-285.

[47] Soms ook tegen steden, zoals verder wordt uitgelegd aan de hand van de studie van de bierindustrie.

naar de markt waar ze alle, door de schoenlappers vervaardigde schoenen in beslag namen. De Raad van Vlaanderen gaf de schoenlappers echter gelijk en veroordeelde de nieuwe-schoenmakers tot een boete en een schadevergoeding voor de inbeslaggenomen schoenen en pantoffels [48].

2. Enkele industrietakken hadden in de Aalsterse geschiedenis een korte, hoge vlucht genomen, maar werden daarna herleid tot sectoren die voor de lokale vraag produceerden. De tapijtweverij en vooral de bierbrouwerij waren in dat geval. De tapijtweverij kende in de vijftiende eeuw enig belang, zoals ook in andere steden die in een reconversieproces zaten en hun inkomstenverlies door de neergang van de draperie moesten compenseren. Na enig succes in vijftiende en zestiende eeuw werden de godsdiensttroebelen de sector bijna fataal. Het stadsbestuur moest zelfs overgaan tot het aantrekken van werklieden uit Oudenaarde om de continuïteit te bewaren [49]. Tot in de zeventiende eeuw zijn er sporen van de tapijtweverij in Aalst te ontdekken, maar de concurrentie met Oudenaarde en Brussel moet het de Aalsterse wevers heel moeilijk gemaakt hebben een degelijk exportgoed te produceren. In de loop van de zeventiende eeuw waren er nog nauwelijks Aalstenaren in de sector actief.

3. Zoals in vele andere steden ontstond in Aalst in de loop van de vijftiende eeuw een bloeiende bierindustrie [50]. De aanwezigheid van een groot achterland, de plaatselijke graanmarkt en de hophandel hebben een gunstige invloed op die evolutie uitgeoefend. Op het einde van de vijftiende eeuw kende de evolutie een dergelijke groei dat aan de plaatselijke behoeftes werd voldaan en er geëxporteerd kon worden. De stad behoorde tot de voornaamste biersteden van het graafschap en telde negen brouwerijen. Het belang van de bierbrouwerijen was niet te onderschatten, ook voor de stad was het noodzakelijk om een bloeiend brouwerscentrum te hebben, aangezien de accijnzen een grote bron van inkomsten vertegenwoordigden. Concurrentie met andere bieren, zoals het Hollandse kuitbier werden uit de weg gegaan door hoge invoerrechten [51].

Tot aan de godsdiensttroebelen kende de productie van het Aalsterse gerstenat een krachtige expansie. Na de Opstand en de Spaanse Furie te Aalst was het mooie liedje gedaan. De brouwers slaagden er niet meer in een kwaliteitsbier te produceren en zo een voldoende concurrentiepositie te bemachtigen. Vanaf de zeventiende

[48] DE POTTER en BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst, II 286.
[49] DE POTTER en BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst, II 282.
[50] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", 108.
[51] DE BOECK, R. Bierbrouwerijen te Aalst in de 18e eeuw. Licentiaatsverhandeling, Vrije Universiteit Brussel, dept. Geschiedenis, 1993, 36 en 41.

tot de achttiende eeuw vertoonden de Aalsterse brouwers weinig flexibiliteit en enthousiasme om een betere verkoopspositie in te nemen. Van export naar andere regio's was zelfs geen sprake meer; enkel de omgeving was nog afzetgebied. Integendeel, er trad een tendens op dat kapitaalkrachtige burgers en buitenlieden hun dorst lesten met andere bieren. Deze moesten dan wel optornen tegen de hoge invoerrechten [52]. De evolutie van een bekende, exporterende bierstad in de vijftiende en de zestiende eeuw naar brouwcentrum dat met alle macht zijn kleine afzetgebied wil verdedigen tegen de "betere" bieren uit Brabant, deelde Aalst met vrijwel alle Vlaamse steden. De ligging tegen de grens van het hertogdom was een reden te meer dat de Aalsterse brouwers dergelijke concurrentie ondervonden.

Lier was een van de steden die een dergelijk bier produceerde dat in een groot gebied afzet kende. De Netestad richtte zich onder meer op Gent, waar er een grote vraag naar de Lierse caves was [53]. Via het Brabantse rivierennetwerk geraakten de Lierse schepen tot aan de Schelde en de Dender. Vooral de gebieden aan de Bovendender werden beïnvloed door de vraag vanuit het Vlaamse binnenland. Het succes van de caves, dat een hoogtepunt kende tussen 1650 en 1720, zat in een goede prijs-kwaliteititsverhouding. Over de kwaliteit was geen discussie [54] en de prijs viel goedkoper uit dan die van bieren afkomstig uit andere gerenommeerde Brabantse biersteden, zoals Leuven of Hoegaarden. De invoer van dit Brabantse bier was natuurlijk een doorn in het oog van de Aalsterse brouwers. Het regende dan ook klachten bij de stadsmagistraat om strengere invoerbeperkingen op te leggen, of om de accijnzen op vremde bieren te verhogen. Soms namen ze zelf het initiatief door de bieraccijnzen te pachten en zo de invoertarieven op vreemde bieren te verhogen [55].

Het stadsbestuur en de lokale autoriteiten voerden echter een duaal beleid. Bieren afkomstig van het omliggende platteland en zogenaamde buiten-drinkers werden streng aangepakt. Reeds in het begin van de zeventiende eeuw probeerde het stadsbestuur de plattelandsproductie aan banden te leggen door het verbod op de opstarting van nieuwe brouwerijen [56]. Niet alleen brachten ze schade toe aan de eigen bierindustrie, ze zorgden ook voor inkomstenverlies, door

[52] AALST. Archief stad Aalst. Regesten, als voorbeelden nrs. 138 (Brussel, 16 maart 1609); 152 (Brussel, 17 oktober 1614).
[53] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", 110.
[54] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", 114.
[55] AALST. Archief stad Aalst. Ordonnanties, nr. 25 f° 152.
[56] AALST. Archief stad Aalst. Regesten, nr. 158: Brussel, 22 april 1619 en Brussel, 8 februari 1628. De aartshertogen verbieden de oprichting van nieuwe brouwerijen in een straal van twee mijl rond Aalst, tenzij er toestemming is van het Hoofdcollege van het Land van Aalst. Brouwerijen die opgericht zijn sinds 1614, zonder toestemming, worden gesloten.

het mislopen van accijnzen voor de stadskas. Maar tegen de Brabantse bieren was hun optreden veel gematigder. Er was weliswaar een verlies van accijnzen, maar dit werd ruimschoots gecompenseerd door de hoge invoertaksen [57]. De voornaamste zorg voor de Aalsterse overheid was een strikte controle van de bierstroom naar de stedelijke instellingen om zo een goed overzicht te krijgen. Een hele reeks maatregelen waren nodig om distributie en verkoop te reglementeren om zo geen inkomstenverlies te lijden. Controle was er ook op de herbergiers die enkel de vreemde bieren mochten tappen die door de fiscale controleurs van de stad werden nagekeken.

Besluit

In dit artikel werd een bijdrage geleverd aan de boeiende economische geschiedenis van een kleine stad in Vlaanderen. In de ontwikkeling zijn twee belangrijke fases te onderscheiden. In de eerste fase volgde Aalst dezelfde evolutie als zovele Vlaamse steden. De stedelijke economie was gericht op de productie van textielgoederen die voor de buitenlandse markt bestemd waren. Ook Aalst exporteerde goedkopere lakens naar diverse Europese gebieden. De laatmiddeleeuwse crisis sloot de eerste fase af. Daarna richtte de stad zich meer en meer naar haar omliggende platteland. Zij vervulde de rol als marktplaats voor grondstoffen die nodig waren voor de rurale economie. Als vlasmarkt was Aalst een belangrijke pion in de regionale economie en voor de hopsector kende de stad zelfs buitenlandse bekendheid. Het stadsbestuur beschermde die functies met alle mogelijke middelen, vooral de stedelijke privileges hadden tot dienst de commerciële positie te behouden. Er was dus sprake van een antagonisme tussen de stad en het omliggende platteland. In het vooruitzicht van de volgende artikels moeten deze kenmerken zeker onthouden worden [58].

Dat met een dergelijk overzicht de synthese meer naar voorkomt dan het detail, is inherent aan het opzet om de grote lijnen van de economische ontwikkeling te schetsen. Hoe dan ook zijn veralgemeningen niet uitgesloten. Aanvullingen, verduidelijkingen of correcties op dit geschetste beeld zijn dan ook zeer welkom.

R. Vermoesen
Langestraat 87
1790 Affligem

[57] AERTS, "Hop en bier. Handelsrelaties tussen Aalst en Lier (17e – 18e eeuw)", 117.
[58] Zie voetnoot 2

DE GERAARDSBERGSE OORKONDERS VAN 25 FEBRUARI 1381 (Deel 3) *

Prosopografische en zegelkundige identificatie-elementen voor een sociale stratificatie

Marcel COCK
Geert VAN BOCKSTAELE

A. LIJST VAN OORKONDERS

21. Gracht, Jan van der

Jan van der Gracht is een zoon van Jacop van der Gracht en Kateline van Waesberghe (SMB., 147 en 150). Dat Jan een verwant (een broer, een neef ?) is van **Heinric van der Gracht** blijkt uit de gelijkenis tussen hun wapenschilden: Jan voert zoals Heinric een wapen met een effen hartschild en een schildhoofd met drie merletten of vogeltjes zonder bek en poten De barensteel met vijf hangers in het wapen van Jan moet er echter op wijzen dat hij een jongere zoon of zelfs een bastaardzoon uit de familie van der Gracht is geweest [1].

In 1374 betaalt Jacop, Jans vader, het aanzienlijk cijnsbedrag van 21 deniers en 1 obool aan de graaf voor een eigendom in de Gasthuisstraat [2]. Hij is ook nog 7 deniers aan grafelijke rechten schuldig voor kleinere eigendommen in de stad en is bovendien cijnsplichtig voor 9 viertelen haver [3] (ARA., 45.282, f° 1r en 24r). Met zijn vrouw en kinderen sluit hij in hetzelfde jaar een vergelijk over het aflossen van een jaarlijkse erfrente van 10 schellingen par. aan de kartuizers van Sint-Martens-Bos in Sint-Martens-Lierde (SMB., 141).

* 'Deel 1', met o.m. de bronnenopgave en de gebruikte afkortingen, en 'Deel 2' van deze bijdrage verschenen reeds in Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 156-167 en p. 263-276.

[1] Voor de wapenschilden, zie nr. 20 van het 'Zegelkundig Album' van 'Deel 2' in Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 276 en nr. 21 van het 'Zegelkundig Album' bij dit 'Deel 3' van de bijdrage.
Over de breuk in het familiewapen door toevoeging van een barensteel, zie o.m. ook C. PAMA, Rietstap 's Handboek der Wapenkunde, Leiden , 1961, p. 110-112.

[2] De Gasthuisstraat in het verlengde van de straat, die van de Oude Brug naar de Dutse loopt, is de huidige Grote Straat.

[3] De eigendommen zijn in 1395 overgagaan naar wel acht nieuwe bezitters (ARA., 45.283, f° 1r en v, f°11v). De cijns voor de haver wordt ook nog vermeld in 1395, alhoewel Jacop van der Gracht al vóór 1387 moet overleden zijn (ARA., 45.283, f° 38r; SMB., 150).

Jan zelf heeft in 1383/1384 reeds rechten op het Hof te Nieuwenhove te Zarlardinge; pachter Lieven de Broedere krijgt een boete van 60 pond par., omdat hij Jan op de gestelde dag niet betaald heeft [4] (ARA., 895). Jan zelf verzaakt in 1387 ten voordele van zijn moeder Kateline aan een andere erfrente, die op vijf bunder land en weide in Deftinge berust; Kateline verkoopt een jaar later dezelfde rente nog aan **Jacop de Steekere** in het bijzijn van **Jan de Haghemutere** en **Heinric Bosscaert**, die dan optreden als schepenen van Deftinge [5] (SMB., 147 en 150).

Op een niet verder bekend moment in de oorlogsjaren is Jan van der Gracht als graafgezinde inwoner Geraardsbergen ontvlucht. Hij wordt in Deux-Acren op een tiental kilometer ten zuiden van de stad door de Gentse aanhanger Jan van Laerbeke, de bastaard, gearresteerd in het gezelschap van nog vier andere Geraardsbergse burgers, die ook allen 'vriende mins heeren (de graaf)' zijn: de priester Alaemse (van den) Steenputte, Heinkine de Woerhane, Pieter van der Roest, Jan Betten en Cornullis de Langhe. Van Laerbeke, wellicht zelf een inwoner uit de stad, strijkt voor die arrestatie de som 25 schilden op, maar wordt zelf in het najaar van 1384 door de hoogbaljuw voor zijn optreden bestraft [6] (ARA., 48.646). Vóór 1392 wordt Jan op het kerkhof te Geraardsbergen gekwetst door een niet nader

[4] Baljuw Geldhof van den Gruuthuse vermeldt de boete in zijn rekening van 16 sept. 1383 tot 2 maart 1384 (n.s.) (ARA., 895). Het Hof te Nieuwenhove was eigendom van de Sint-Ursmarusabdij van Lobbes; zie daarover ook F. DE CHOU e.a., 12 Historische hoeven uit Geraardsbergen. Toeristische kalender 1986. September, VVV. Geraardsbergen.

[5] De rente van 15 pond par., 2 ganzen en 2 kapoenen werd al in 1366 van Jacop van der Gracht overgenomen door Pieter Putteman van Deftinge (SMB., 111 en 112).

[6] De baljuwrekening van 19 sept. 1384 tot 9 januari 1385 (n.s.) vermeldt de veroordeling van Jan van Laerbeke voor 17 schellingen par. Van Laerbeke arresteert in de oorlog verder ook nog ene Gheeraert van Dielbeke voor 18 schilden en helpt bij de Gentse veroovering van Oudenaarde. Een Jan van Dielbeke is schepen van Zandbergen (ABG., 130). Jan van Laerbeke zelf is niet zomaar te identificeren. In 1374 woont er in de huidige Abdijstraat een Jan de Crane van Laerbeke; vóór 1395 echter heeft een Jan van Laerbeke een eigendom overgenomen van Cornullis de Langhe in de Zak (ARA., 45.282, f° 17r en 45.283, f° 24r).Wanneer het bij deze overname inderdaad over de door ons besproken burgers uit het hierboven aangehaalde baljuwvonnis van 1384 gaat, zou dit betekenen dat er een decennium na de arrestatie tussen de arrestant Jan van Laerbeke en zijn gearresteerde Cornullis de Langhe een verregaand vergelijk is ontstaan. Het toponiem 'Laerbeke' en schepen Willem van Laerbeke in 14de eeuw bestaan verder ook in Sint-Martens-Lierde (SMB., o.m. 30, 82, 91, 94).

genoemde buitenpoorter van de stad, die in Steenhuize woont. De deken van de stad moet naar de bisschop in Kamerijk reizen om de begrafenisban op te heffen en het kerkhof opnieuw te wijden [7] (ARA., 35.321, f° 17v en 29v).

Behalve zijn optreden als oorkonder in 1381 zijn er van Jan van der Gracht geen andere politieke activiteiten aan te wijzen in de stad [8].

22. Haec, Symoen de (Hac)

Symoen de Haec is gehuwd met Kateline de Meester, die reeds in 1404 weduwe is (HOSP. 1, 260). Zijn ouders kunnen Jan de Haec en Megriete de Visser zijn; ze hebben in 1356 een lijfrente van twee pond grooten opgenomen van de rente van 600 pond grooten, die Lodewijk van Male aan burgers van de stad en het omliggende heeft doen verkopen [9].

Symoen heeft een eigendom in de straat van de Nieuwe Brug naar de Dutse gehad, die in 1374 al in het bezit is van Gillis Massemin. Andere goederen van hem liggen in Goeferdinge (ARA., 45.282, f° 7r en 21r). In 1395 woont hij terug in de stad, in de Peinstraat, waar hij nu een eigendom heeft die voorheen in het bezit is geweest van **Heinric de Meestere**; zijn huis ligt vlak naast het schepenhuis [10] (ARA., 45.283, f° 21v; 35.231, f° 2v). Ook buiten de Overpoort heeft hij een eigendom liggen, waarop buitenpoorters

De priester Alaemse (van den) Steenputte, afkomstig van Sint-Martens-Lierde, heeft bezittingen in de Gaffelstraat. Bovendien heeft hij reeds in 1356 een lijfrente van 1 pond grooten opgenomen van de grafelijke rente van 600 pond par.; (de uitgave van de oorkonde van 12 oktober 1356 hierover bij T. DE LIMBURG-STIRUM, Cartulaire de Louis de Male Comte de Flandre. Decreten van den Grave Lodewijck van Vlaenderen. 1348 à 1358, Tome II, Brugge, 1901, p. 460). Alaemse heeft ook een lijfrente van 8 pond grooten op de stad, waarover er bij zijn dood in 1392 een overeenkomst wordt gemaakt met zijn erfgenaam **Wouter (van den) Steenputte** (GAUBL., 1949, p. 123; ARA., 45.282, f° 8r; 35.231, f° 10v, 11v en 33r); Heinkine de Woerhane verwerft eerst bezittingen in de Gaffelstraat en in de Schoolstraat (de huidige Penitentenstraat) na 1374 (ARA., 45.283, f° 9v en 26r); de zoon van Jan Betten woont in 1374 in de Gaffelstraat (ARA., 45.282, f° 8r); Cornullis de Langhe woont in 1374 in de Zak (de huidige Zakkaai) en sterft vóór 1395 (ARA., 45.282, f° 16r en 45.283, f° 24r). Een woonplaats van Pieter van der Roest is niet onmiddellijk aan te wijzen.
De naam 'Bette', o.a. Simon Bette, bij een Gents poortersgeslacht ook bij M. BOONE, De Gentse lening van 1436. Bijdrage tot de studie der stedelijke elite, in Appeltjes van het Meetjesland, 39, 1988, p. 95.

[7] De stadsrekening van 1392/1393 vermeldt de betaling van 16 schellingen par. aan de stadsbode Geert Mintene om naar de buitenpoorter in Steenhuize te reizen (f° 17v) en van 12 pond par. aan de deken (f° 29v).

[8] Het buitenpoortersboek van Geraardsbergen uit 1396 vermeldt als buitenpoorter in de stad ook nog een niet verder te identificeren Jan van der Gracht, die de zoon is van Mechiel van der Gracht (BROUW., p. 66).

[9] Deze vermelding eveneens bij T. DE LIMBURG-STIRUM, Cartulaire de Louis de Male, II, p. 460.

[10] In 1392/1393 pacht Gillis Raes de kamer en de kelder onder het schepenhuis 'naest symoens haex'.

van de stad hun buitenpoorterschap hebben. Tot die buitenpoorters behoort o.a. een Gillis van Pede [11]. Met de familie van Pede heeft Symoen trouwens nog meer relaties; hij koopt in februari 1396 een erfelijke rente van Arent van Pede en zijn broer en zussen op een huis in Onkerzele. **Claus Neeten**, die dan schepen is van Nederboelare, is getuige bij de verkoop (SAG., 202).

Herhaaldelijk wordt er in het laatste decennium van de 14de eeuw door de stad bij Symoen de Haec een bestelling van wijn geplaatst [12] (ARA., 35.231, f° 22r; 35.232, f° 23r; 35.233, f° 24r en 24v). In de zomer van 1393 gebeurt zelfs de aanbesteding van de werken aan de grote fontein op de markt voor het schepenhuis aan 'meester Gheerde Heinric', een loodgieter uit Brussel, ten huize van Symoen; de stad betaalt er 3 pond par. voor de kosten (ARA., 35.231, f° 21r).

Symoen de Haec heeft zijn politieke loopbaan vooral na 1381 uitgebouwd. Hij is met **Symoen de Crane**, **Gheeraert Pinte** en **Jan Zoetiin** (1388/1389 en 1391/1392) en met **Mattheus van den Noekerstocke** (1392/1393) schepen van de stad (ABG., 142, SMB., 149, SAG., 198; COCK, p. 42). Tevens is hij in een niet nader te bepalen periode vóór 1392 samen met **Gheeraert Pinte** stadsontvanger [13] (ARA., 35.231, f° 14r). Tegen het einde van de eeuw behoort hij tot de voornaamste diplomatieke vertegenwoordigers van de stad in Gent en in Rijsel. Op 27 augustus 1397 is hij o.m. met **Jan de Haghemutere**, **Jan Vranxs** en **Goessiin Waeytop** in Gent om er de schepenen te raadplegen om rechtsadvies en op 22 maart 1398 behoort hij opnieuw met **Jan Vranxs** en **Jan van Planken** tot de Geraardsbergse afvaardiging die in Gent Jan van Nevers, de uit de handen van de Turken bevrijde zoon van Filips de Stoute, gaat begroeten en hem de stad aanbeveelt. Driemaal reist Symoen in 1397 (op 18 september) en 1398 (op 13 februari nogmaals met **Jan Vranxs** en **Jan van Planken** en op 8 oktober) naar Rijsel, telkens om er de

[11] Het buitenpoortersboek van 1396 vernoemt op het erf van Symoen de Haec buiten de Overpoort: Symoen Weyte van Denderhoutem, Stasiin Ansien van Sint-Maria-Horebeke en verder Heinric Coucke en Gillis van Pede van Geraardsbergen (BROUW., p. 22, 48, 66 en 67).

[12] Dit is o.m. het geval op 18 januari 1393 bij de uitvaart van ene 'mir vrouwen van Blaersvelt', op 19 januari 1393 voor de komst van Jan Hooft (Hoeft), de hoogbaljuw van het Land van Aalst, en in februari 1393 voor het bezoek van Jan van den Noekerstocke, de abt van de abdij van Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus te Ninove, aan zijn familielid Mattheus van de Noekerstocke in de stad; in 1398 (n.s.) levert Symoen de Haec vier kannen wijn voor het Vastenavondfeest en op 8 september en 24 oktober 1398 wordt er bij hem wijn besteld voor de komst van Robbierde Mertine, de procureur-generaal van Vlaanderen, en Heinric Mortagne, heer van Spiere.

[13] De stadsrekening van 1392/1393 vermeldt de terugbetaling van 52 pond en 16 schellingen par., die door de ontvangers ontleend waren aan Heinric Rebbe, en van 93 pond, 6 schellingen en 8 deniers par., die opgenomen waren bij een niet nader genoemde Achterpoerte.

rechtszaak over de betwisting van de rechten van 'het beste hoofd' voor de Geraardsbergse poorters en de buitenpoorters tussen de hoogbaljuw van het Land van Aalst en de stad op te volgen [14] (ARA., 35.232, f°19v en 20v; 35.233, f° 22r).

23. Haghemutere, Jan de (Haghemuiter, Haghemuten, Haghemutre, Hamueter, Hamutre)

Jan de Haghemutere behoort tot een familie, die reeds sinds het einde van de 13de eeuw schepenambten en hogere politieke functies in Vlaanderen bekleedt. Een Jan de Haghemutere is reeds in 1292 onderbaljuw van Aalst en in 1294 baljuw van de graaf in Gent; hij vervult dezelfde functie ook in het Land van Aalst in het daaropvolgende jaar [15] (SAG., 97). Raesse I de Haghemutere (grootvader van de hier besproken Jan ?) verschijnt als eerste naamdrager van de familie in de Geraardsbergse schepenbank; hij is er in de opeenvolgende jaren van 1329 tot 1331 en nogmaals in 1333/1334 schepen van de stad (SMB., 22; ABG., 76; SAG., 138).

Mogelijk is Gillis de Haghemutere, die geen politieke mandaten in de stad vervult, de vader van Jan. Gillis woont in 1374 op het Solleveld, waar hij 3 deniers en 1 obool aan grafelijke rechten betaalt; hij is daar bovendien nog belast met één viertel haver op een half dagwand en 40 roeden land. Al die goederen zijn naderhand in 1395 in het bezit van Jan met dezelfde taxaties. Jan woont in het huis aan het Sollevelt en hij is daarbij ook nog eigenaar geworden van een goed aan de Oude Brug, dat voorheen van Gillis Gaffelkin was en waarvoor hij nu een cijns van 1 denier betaalt (ARA., 45.282, f° 5r en 24r; 45.283, f° 7v, 16v en 38r). Hij is bovendien in 1386/1387 ook leenman van de hertog; voor het leenverhef van een niet nader te situeren leen betaalt hij 6 pond par. aan de ontvanger van de grafelijke cijnzen en renten (ARA., 384).

Met Jan neemt de familie (opnieuw) deel aan het politieke leven in de stad. Men mag aannemen dat hij in 1381 als oorkonder bij het begin van een rijk gevulde loopbaan staat. In de jaren nadien wordt hij in het schepenjaar 1388/1389 samen met **Heinric Bosscaert** als schepen van het naburige Deftinge vermeld bij de renteverkoop van Kateline van Waesberghe aan **Jacop de Steekere** (SMB., 150). In 1389/1390 is hij schepen in Geraardsbergen samen **Raesse van Bulleghem, Gillis de Broedere, Jan van Planken, Lievin Vranxs**

[14] Naar Rijsel gaan ook nog mee de advocaten Colaert van der Meulen (driemaal) en Gillis de Pelic (8 oktober 1398).

[15] De lijst van de baljuws bij H. NOWE, Les baillis comtaux de Flandre dès origines à la fin du XIVe siècle. Académie royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques. Mémoires. Collection in –8°. 25, Brussel, 1929, p. 378 en 392. Verder ook RAR., Oud Gemeentearchief Geraardsbergen, 815

en Goessiin Waeytop (SAG., 195). Ook nadien, tussen 1392/1393 en 1407/1408 is hij minstens nog zesmaal lid van de schepenbank. Hij zetelt er samen met o.m. **Gheeraert Pinte** (1392), **Heinric Bosscaert** (1397), **Claus Neeten** (1397, 1401 en 1407), **Cornullis van der Scueren** (1407), **Jan van Planken** (1401 en 1406), **Jacop de Stekere** (1406), **Jan Vranxs** (1397 en 1398), **Gheeraert Vranxs** (1401) en **Jan Zoetiin** (1397 en 1401) [16] (COCK, p. 43-44; GIERTS, p. 18-19; /ABP., 137 en 138). Als in 1392 Wouter de Dijn, de baljuw van Ninove, de Geraardsbergse poorter Collaerde Ydiers gevangen heeft genomen, reist Jan de Haghemutere met Jan Hooft, de hoogbaljuw van het Land van Aalst, op 24 augustus naar Ninove om er een opdracht tot vrijlating van de hertog te overhandigen [17] (ARA., 35.231, f° 16r). Belangrijke financiële mandaten vervult hij vijfmaal als provisor van het Onze-Lieve-Vrouwhospitaaal te Geraardsbergen in 1393, 1396, 1399, 1401 en 1406 en in 1404/1405 is Jan met Collaert van der Muelen ook nog stadsontvanger (GIERTS, p. 89).

Raesse II en Symoen de Haghemutere zijn waarschijnlijk de zonen van Jan [18]. Ze treden in het begin van de 15de eeuw in de voetsporen van hun vader door hun mandaten van schepen, gezworene, stadsontvanger, provisor van de H. Geesttafel en van het hospitaal. Raesse II, die geboren is ca. 1376/1377, wordt in 1423 en 1427 ook vermeld als eigenaar van de goederen op het Solleveld; tevens is hij, zoals Jan, leenman van de hertog. Zijn indrukwekkende loopbaan als mandataris in de stad verloopt tussen 1412 en 1425 (GIERTS, p. 89). Omdat Raesse II in 1415/1416 deken is van de Sint-Jansgilde, waarin de drapiers van de stad verenigd zijn, mag men zelfs aannemen dat de familie interesse heeft in de lakenhandel. Symoen, die waarschijnlijk jonger is dan Raesse II, huwt in 1405/1406 en vervult

[16] De vermelding van de schepenen Heinric Bosscaert in 1406 en van Jacop de Stekere in 1402 in oorkonden van de abdij van Beaulieu te Petegem-bij-Oudenaarde; de regestenlijst hiervan bij J. VERSCHAEREN, Inventaris van het archief van de abdij van Beaulieu te Petegem-bij-Oudenaarde, Brussel, 1972; verder aangegeven als ABP.; de gedeeltelijke uitgave van de oorkonden bij A. DE GHELLINCK, Cartulaire de l'Abbaye de Beaulieu, Brugge, 1894; verder afgekort als GHELL.

[17] Tot het gezantschap op 'sente bartholomeus daghe' 1392 behoren ook nog Adriaen de Meyere, Joes van den Noekerstocke en 'meer andere mins heren manne van bourgogne'.
De stadsrekening geeft niet aan dat Wouter de Dijn de baljuw is van Ninove; de vermelding echter van zijn ambt tussen 1389/1392 bij H. VANGASSEN, Geschiedenis van Ninove, Tweede Deel, Ninove, 1960, p. 105. Wouter de Dijn ook als ontvanger in Ninove van de graaf van Vlaanderen bij T. SOENS, De rentmeesters van de graaf van Vlaanderen. Beheer en beheerders van het grafelijk domein in de late Middeleeuwen. Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten. Nieuwe Reeks, 9, Brussel 2002, p. 175 en 301. Bij dezelfde actie van baljuw de Dijn waren ook vijf Geraardsbergse niet nader genoemde buitenpoorters uit Denderhoutem betrokken.

[18] Andere kinderen van Jan zijn: Kateline (ARA., 35.231, f° 9r) en Agnees (GIERTS, p. 89).

zijn mandaten tussen 1422 en 1432 (GIERTS, p. 89). Met Raesse I en Jan vormen Raesse II en Symoen aldus een echte schependynastie, die binnen een eeuw van ca. 1329 tot 1432 vier schepenen laat zetelen in de Geraardsbergse schepenbank.

24. Hergoets, Jan (Ergot, Hergod, Hergodts, Hergoet, Hergoot, Hergot, Hergoyt)

De familie waartoe Jan Hergoets behoort, heeft, zoals de families van de reeds besproken oorkonders **Symoen de Crane**, **Jan Gheylinch, Heinric** en **Jan van der Gracht**, politieke en economische belangen in Sint-Martens-Lierde [19]. Tussen de leden van de familie Gheylinch en de familie Hergoets bestaan er zelfs al vroeg gelijklopende interesses in onroerend goed.

Vooreerst is er een Jan Hergoets (grootvader ?) in 1310/1311 schepen van Geraardsbergen (SMB., 7). Mogelijk vervult deze Jan hetzelfde ambt ook nog in 1338 in Sint-Martens-Lierde en is hij al in 1335/1336 betrokken bij de verkoop van het kasteel van Schendelbeke, dat in het begin van de 14de eeuw door Jan Gheylinch II, de stichter van de kartuize in Lierde, werd verbouwd [20] (ABG., 87). Zelfs bijna nog een eeuw later in 1426 vindt er nog een financiële transactie plaats tussen leden van de beide families: Gillis Hergoets en zijn vrouw Paroone verkopen een erfelijke rente aan Jan Gheylinch, die ze jaarlijks verschuldigd waren aan het hospitaal te Geraardsbergen (SMB., 251).

De vader van Jan Hergoets is Jacop, die in 1356 en in 1363 schepen is van Sint-Martens-Lierde. Hij koopt in 1366 een leen van 11 dagwand in Opbrakel van Megriete van Langheroden (SMB., 82, 97, 114 en 115). Jacop heeft ook in Sint-Martens-Lierde een niet nader omschreven leen, dat in 1388/1389 in het bezit is gekomen van Jan (ARA., 386). Nog in het oorlogsjaar 1382/1383 is er van Jan Hergoet een tussenkomst bekend ten voordele van zijn Gentsgezinde dorps-

[19] Zie daarvoor de nrs. 14, 19 en 20 in 'Deel 2' van deze bijdrage in Het Land van Aalst, 54 (2002), p. 273, 275 en 276 en nr. 21 van dit 'Deel 3'.

[20] Nicolaas van Bailleul, de heer van Boelare, en zijn vrouw Mathilde van Liedekerke verklaren op 8 maart 1335 (n.s.) dat zij hebben gekocht 'a Jehan ergot la fort maison de skendelbeque que feu jehan ghelinc fist faire' (ARA., Charters van de Graven van Vlaanderen, 1e reeks, 955; zie ook M. COCK-F. DE CHOU, Schendelbeke van Prehistorie over Scentlabeke tot heden, p. 22-23 en p. 39, afb. 4). Jan Gheylinch II kan restauratie- of verbouwingswerken hebben uitgevoerd aan de burcht in Schendelbeke, die vóór ze op het einde van de 13de eeuw of bij het begin van de 14de eeuw in zijn bezit kwam, reeds bewoond werd door het geslacht 'de Schendelbeke'. De stichting in 1328/1329 van de kartuize van Sint-Martens-Bos in Sint-Martens-Lierde kwam er eerst na een mislukte stichting in Schendelbeke; zie daarvoor ook noot 25 in 'Deel 2' van deze bijdrage in Het Land van Aalst, 54 (2002), p. 269.

genoot Jan van den Damme, die de opstandige Gentenaars logistieke ondersteuning zou hebben bezorgd [21] (ARA., 894). En in 1414 komt Jan nog voor op de rentelijst van de Geraardsbergse hospitaal met een rente van 18 schellingen par. (HOSP. 2, p. 81).

Zowel vader als zoon zijn cijnsplichtig aan de graaf/hertog voor hun eigendommen. In 1374 betaalt Jan 4 deniers en 1 poytevine aan cijnzen voor zijn goederen in de straat van de Nieuwe Brug naar de Dutse en in de Geetstraat. Zijn bezittingen in Sint-Martens-Lierde (10 dagwand) en in Deftinge worden getaxeerd op 10 deniers, 2 obolen en 1 poytevine (ARA., 45.282, f° 6v, 15v en 23r). De eigendom in de Dutsestraat bestaat nog in 1389 [22] (SAG, 191). In 1395 echter woont Jan zeker buiten de Overpoort; daar is ook een andere eigendom van hem overgegaan in het bezit van Jan Vinout. Hij betaalt er 2 deniers aan grafelijke rechten. Zijn eigendommen in Deftinge heeft hij behouden, maar zijn landerijen in Sint-Martens-Lierde zijn nu in handen van Jan Campain en Mertin Scutyzere (ARA., 45.283, f° 30r, 35r en 36r). Zijn vader Jacop betaalt zowel in 1374 als in 1395 3 obolen en 1 poytevine voor zijn bezittingen in Sint-Martens-Lierde (ARA., 45.282, f° 21v; 45.283, f° 33v).

[21] De hoogbaljuw van het Land van Aalst noteert in zijn rekening van 8 juli 1382 tot 4 mei 1383: 'Jan van den damme ghecallengiert als dat hij een halster coerens ghecocht ende ghevoert soude hebben daert dien van ghent te goede waerdt pays van der beden van Janne hergoets omme xviij lb.'

[22] Het regest van deze akte van 30 oktober 1389 over een goed van Kateline van der Schelden vermeldt de naam van Jan Hergoets niet; in de akte zelf wordt er wel gepreciseerd dat de eigendom van Kateline ligt 'in de dutsche strate tusschen Zeghers Reexs erve was an deen side ende jan hergoets erve was in dander side'.
In verband met de eigendom in de Dutsestraat is het onduidelijk in hoever een Hergoet van Schendelbeke, die in 1360 een huis en erf in de Dutsestraat voor een erfelijke rente van 18 schellingen par. aan Claus den Meulre, Gillis den Hane en Gerard de Hane geeft, te identificeren is met Jan Hergoets, de oorkonder van 1381 (SAG., 168, 169 en 170).
Het cijnsboek van 1374 geeft op het Solleveld ook nog de cijns aan van de niet nader te identificeren 'jan herregoens kinderen' en van 'casin hergoet' (ARA., 45.282, f° 5v en 8v).

25. Inde, Willem van den (Dinde, Endeman, Hendeman, Henden van den, Hinden van den, Indeman, Inde van den, Yndeman) [23]

De vader van Willem van den Inde is misschien meester Jan van den Inde (Endeman), die in 1372/1373 met **Symoen de Ruwe** en **Jan van Planken** schepen is van de stad (SMB., 134; COCK, p. 41). Hij heeft in 1374 een bescheiden goed in de Peinstraat waarvoor hij 1 poytevine aan cijns betaalt [24] (45.282, f° 14v). Jan van den Inde (Hendeman) heeft belangen in de textielsector: hij loopt in 1379 een boete van 3 pond par. op voor het overtreden van de voorschriften uit de keure op het weven van laken (ARA., 890).

Willem van den Inde is een van de jongere oorkonders van 1381. Zijn politieke en financiële loopbaan neemt eerst daar een aanvang en bereikt een hoogtepunt in het eerste decennium van de 15de eeuw. Ook hij heeft blijkbaar een hogere opleiding genoten en wellicht zelfs in de medische sector. Als 'meester' verzorgt hij in 1397/1398 de verwondingen van een arbeider, die zich kwetst bij zijn werk in de stad (ARA., 35.232, f° 37v). Hij vervult de topfuncties van schepen samen met **Jan de Haghemutere**, **Claus Neeten**, **Jan van Planken, Gheeraert Vranxs** en **Jan Zoetiin** in 1401/1402 en van stadsontvanger met **Claus Neeten** in 1405/1406 [25] (COCK, p. 44; GIERTS, p. 35).

Minstens even belangrijk is Willems financiële loopbaan. Als kapitaalkrachtige inwoner is hij van 1393 tot 1400 pachter van de wisseltafel, die de graaf verpacht in de stad [26]. Hij pacht bovendien

[23] Dat Willem van den Inde en Willem Indeman dezelfde persoon zijn, blijkt o.m. hieruit: volgens de stadsrekeningen levert Willem van den Inde in april 1397 kalk aan de stad; in augustus 1397 wordt er opnieuw kalk geleverd door Willem Indemanne; Willem van den Inde pacht in 1397 een kelder en een kamer van de stad; in 1398 wordt ditzelfde goed verpacht aan Willem Yndeman (ARA, 35.232, f° 3v, 28r, 31r; 35.233, f° 3v). De gelijklopende identificatie werd reeds vermoed door S. Gierts (GIERTS, p. 113).
Een zelfde naamsvariante bv. ook bij Jan van der Roest en Janne Roetsmanne, die in april 1397 hout aanvoert voor de stad. (ARA; 35.232, f° 28r).
De scribent van de cijnslijsten van 1395 schrijft consequent Willem van der Hinden (ARA, 45.283, f°17v en 22v). A. Schrever rangschikt de naam ook onder 'van den Einde/Ende' (SCHREV., I, p. 12). V. Fris leest de naam verkeerdelijk als 'Aidemanne' (De oudstbewaarde stadsrekening van Geeraardsbergen, Overdruk uit het 'Bulletin der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 6, 1912, p. 37).

[24] Het is niet uit te maken of Jan van den Inde (van der Henden), die in 1374 een cijns van 1 denier par. betaalt op de slagmolen bij de brug over de Dutse, de huidige Molenbeek, en Jan van den Inde, die eveneens in 1374 een cijns van 2 deniers par. betaalt voor een eigendom bij de Oude Brug, met 'meester Jan van den Inde (vander Henden) te identificeren zijn (ARA., 45.282, f° 2r en 11v). Jan van den Inde bij de Oude brug heeft in elk geval ook een zoon Jan, die in 1395 in het bezit is van het goed aldaar (ARA., 45.283, f° 17r). Een Jan van den Inde werkt bv. ook als metser aan de Oude Brug in mei 1397 (ARA., 35.232, f° 29r).

[25] S. Gierts leest 'Willem van de Huiden' bij de schepenen van 1401/1402 (GIERTS, p. 18 en 21).

[26] Zie daarvoor T. SOENS, De rentmeesters van de graaf van Vlaanderen, p. 274. De pachter van de wissel in Geraardsbergen tussen 15 mei 1393 en 14 maart 1400 heet er Willem Dinde.

de voornaamste stedelijke accijnzen van bier (1394), gelooide huiden (1395), laken (1393), pondgeld (1397) en wijn (1393, 1396) [27]; ook kleinere posten worden door Willem gepacht: een kamer en een kelder in de nabijheid van de Markt aan het schepenhuis (1397, 1398), de visvangst in de Oude Dender (1397) en de zoutmaat (1397). Tijdens de grote openbare werken aan de Oude Brug en aan de grote fontein op de Markt in 1397 is Willem van den Inde ook nog leverancier van metselkalk. En volgens de stadsrekeningen kopen de magistraten bij hem eveneens de inkt en het papier, dat gebruikt wordt op het schepenhuis in 1392 en 1397 (ARA, 35.231, f° 1v, 31r; 35.232, f° 1v, 3v, 28r, 31r, 37r; 35.233, f° 3v). Verder is er in nasleep van de voorbije oorlog één diplomatieke opdracht van Willem bekend: op 5 januari 1396 reist hij voor zes dagen naar Gent om er te onderhandelen met juffrouw Sanders, die van haar lijfrente op de stad nog steeds achterstallige betalingen te goed heeft [28] (ARA., 35.231, f° 21r). Een van zijn belangrijkste missies heeft plaats in het najaar van 1404; een zending van 17 dagen brengt Willem met een schepenbode op vraag van de Gentse schepenen naar Kortrijk en naar Atrecht bij de hertogin om er de precaire toestand van Vlaanderen toe te lichten [29] (ARA., 35.238, f° 27v).

Volgens het cijnsboek van 1374 heeft Willem van den Inde (nog) geen bezittingen in de stad. In 1395 echter is hij de eigenaar geworden van een tuin en een erf in de Molenstraat met een cijnswaarde van 4 deniers [30]; hij woont dan in de Peinstraat, waar hij al de eigendommen heeft verworven, die daar ooit van Claus de Ruwe waren en die nog op meer dan 10 deniers worden getaxeerd (ARA., 45.283, f° 17v en 22v).

Willem van den Inde overlijdt vóór 11 januari 1427 (GIERTS, p. 113). Olivier van den Inde, die tussen 1416 en 1427 in de stad optreedt als schepen, onderbaljuw, provisor van het begijnhof en van de Heilige Geesttafel en als pachter van de bieraccijns, de accijns op de gelooide huiden, lakenaccijns, de pondgeldaccijns en de stadswaag, is wellicht zijn zoon (GIERTS, p. 112).

[27] Het pondgeld is een indirecte belasting van enkele deniers per pond op alle waren die gewogen of gemeten worden. Voor de verpachtingen ook V. FRIS, De oudstbewaarde stadsrekening, p. xxiv -xxv.

[28] De Gentse juffrouw Sanders (Sersanders) heeft volgens de stadsrekening van 1392/1393 een lijfrente op de stad die in maart en in september telkens 52 pond par. opbrengt (ARA, 35.231, f° 8r). De rekeningen van 1397/1398 en van 1398/1399 noteren de uitbetaling van het 12de tot het 15de achterstel op een som van 60 pond par. in maart en 60 pond par. in september (ARA, 35.232, f° 21r; 35.233, f° 15r). Deze Gentse familie heeft blijkbaar ook relaties in de stad: Sanders Sersanders is schepen van Geraardsbergen in 1373/1374 (HOSP. 2, p. 65). Leden van het Gentse poortersgeslacht Sersanders o.m. als leners voor de Gentse lening van 1436 bij M. BOONE, De Gentse lening van 1436, p. 96.

[29] De uitgave van deze passus uit de stadsrekening bij W. PREVENIER, Handelingen van de Leden van de Staten van Vlaanderen (1384-1405). Excerpten uit de rekeningen der steden, kasselrijen en vorstelijke ambtenaren, Brussel, 1959, p. 344.

[30] De Molenstraat is de huidige Brandstraat.

26. Inghels, Pietere [31]

Behalve zijn optreden als oorkonder in 1381 is er van Pietere Inghels geen andere deelname aan het openbare leven in Geraardsbergen bekend. Nochtans woont hij reeds in 1374 bij de Oude Brug, waar hij toch het aanzienlijke bedrag van 26 deniers aan grafelijke cijns betaalt. Hij heeft er de eigendom verworven van 'ser' Jan Gaffelkin, die in het tweede kwart van de eeuw amman is van de stad [32]. Zijn erf loopt ook verder tot in de Molenstraat en grenst daar aan het goed, waar Jan Bosscaert een rente op heeft (HOSP. 1, 238). Vóór 1395 heeft Pietere nog vier andere eigendommen gekocht van **Adriaen de Ruwe**, Jan Maes, Oste Gillot en Mergriete Ghyselen (Ghiselin); ook daarvoor betaalt hij nog eens 10 deniers aan cijnzen. Een ander goed in de Vlieguitstraat, verworven na 1374, heeft hij dan al aan Louis (Lonis) Dunnekin overgelaten (ARA., 45.282, f° 11r; 45.283, f° 13r en 16v).

Een familielid van Pietere is waarschijnlijk meester Gheeraert Inghels, die in 1393 samen met Pieter Maes deken is van de Onze-Lieve-Vrouwbroederschap in de kapel op de Markt [33] (SAG., 200). Meester Gheeraert is ook de bedienaar van de kapelanij van Vranke Tabbaert, waarvoor hij in het laatste decennium van de 14de eeuw jaarlijks van de stad in erfelijke rente 22 schellingen par. krijgt [34] (ARA., 35.231, f° 13v; 35.232, f° 17r; 35.233, f° 19v).

Zowel Gheeraert als Pietere verwerven goederen, die ooit in het bezit waren van Jan Maes, vermoedelijk een verwant van Pieter Maes. In het geval van Pietere Inghels gaat het zelfs over het toch

[31] De legende op het wapenzegel van Pietere Inghels luidt volgens G. Demay : 'S * PIETER * INGHELS * BAECKER' (Inventaire des sceaux de la Flandre, II, p. 499). De toevoeging 'Baecker', voor zover juist gelezen, kan door ons niet geduid worden. Mogelijk is het een verwijzing naar enige beroepsactiviteit als bakker van de betrokkene; mogelijk dient de onduidelijk leesbare toevoeging gelezen te worden als een opleidingsgraad tot baccalaureus van de naamdrager.

[32] Over Jan Gaffelkin, zie ook reeds nr. 17 in 'Deel 2' van deze bijdrage in Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 268.

[33] De kapel op de Markt is de huidige Sint-Bartholomeuskerk. Over de broederschap aldaar zie o.m. V. FRIS, Geschiedenis van Geeraardsbergen, p. 439. De inventaris van het archief van de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen geeft verkeerdelijk de lezing Gillis Inghels i.p.v. Gheeraert (SAG., 200). Het is de vraag of Egidius Inghels, die in 1452 als pastoor van Vloerzegem ontslag geeft, ook nog meester Gheeraert Inghels kan zijn; zie bij J. DE BROUWER, Bijdrage tot de geschiedenis van de kerkelijke instellingen en het godsdienstig leven in het Land van Aalst tussen 1621 en 1796, Dendermonde, 1975, Deel V, Bijlagen, p. (136).
Het cijnsboek van 1374 vermeldt ook nog een Jan Inghels (ARA., 45.282, f° 8r) en het cijnsboek van 1395 een Cornullis Inghels (ARA., 45.283, f° 24v); van deze naamdragers kan er geen mogelijke filiatie met Pietere Inghels worden vastgesteld.

[34] In de 16de eeuw zijn er in de Sint-Bartholomeuskerk niet minder dan 15 kapelanijen; de kapelanij van Vranke Tabbaert wordt er niet (meer) vermeld; daarvoor J. DE BROUWER, Bijdrage tot de geschiedenis van het godsdienstig leven en de kerkelijke instellingen in het Land van Aalst tussen 1550 en 1621 volgens de verslagen van de dekanale bezoeken, Aalst, 1961, p. 80-81.
Vranke Tabbaert bv. koopt in 1342 van Wouter den Vos een erfelijke rente van 15 schellingen par., bezet op een huis in de Steenstraat te Geraardsbergen (SAG., 147).

belangrijke goed van één bunder akkerland in de Moelde te Schendelbeke, dat hij eerst na 1374 kon verwerven [35] (ARA., 45.283, 16v, 32v en 36r).

27. Kockiin, Mechiel (Cockijn, Kockin)

Al vóór 1374 woont Mechiel Kockijn in Geraardsbergen. Hij heeft een eigendom in de Hoek en moet er 8 deniers cijns aan de grafelijke ontvanger voor betalen (45.282, f° 9v). Toch is er van hem geen enkel familiaal of professioneel verband aan te wijzen. Er bestaat zelfs geen verwijzing naar enige politieke, - behalve het zegelen van de oorkonde van 1381 -, of sociale betrokkenheid bij het regime van de stad. Het is verder zeer de vraag of Willem Cokin, een leenman van Raesse van Boelare in 1272, een voorvader van Mechiel kan zijn (SAG., 87).

Vóór 1395 heeft hij zijn goed in de Hoek overgelaten aan ene Jan Beghin, die er nog steeds de 8 deniers aan cijns betaalt. Mechiel zelf is dan naar de Ham verhuist, waar hij een eigendom van **Adriaen de Ruwe** heeft gekocht. Bovendien wordt hij nu door de grafelijke ontvanger ook belast voor een stuk land in Truebe, dat hij van Gillis van Herzele heeft gekocht [36] (ARA., 45.283, f° 14v).

28. Lammersvelde, Godevert van (Lammensvelde, Lammervelde, Lamminsvelde)

Godevert van Lammersvelde behoort tot de oudere oorkonders van 1381. In 1343 heeft hij reeds een huis in de Sint-Katelinestraat (ABG., 114).

Joost van Lammersvelde, een mogelijk familielid van hem (vader, een oudere broer ?), is van 1351/1352 tot 1357/1358 viermaal schepen van de stad (OPSOM., 217). Godevert zelf is in 1357/1358 samen met **Raesse van Bulleghem** gezworene (OPSOM., p. 209, ABP., 103). In het daaropvolgend decennium bouwt hij zijn politieke carrière verder uit en heeft hij vanaf 1358/1359, 1362 en 1369/1370 driemaal zitting in de schepenbank onder meer opnieuw met **Raesse van Bulleghem** en ook met **Jan van Planken** (ABP., 109 en 120; SMB., 96).

[35] De Moelde, - het huidige toponiem is 'Mouille' - , is een vruchtbaar akkerland ten noorden van de dorpskom; zie daarvoor ook L. VANDER SCHUEREN, Toponymische studie van Schendelbeke. Onuitgegeven eindverhandeling, Geraardsbergen, 1981, p. 30-31.

[36] Truebe, - het huidige toponiem is 'Trippe' - , een weidegebied, ligt op het punt waar de deelgemeenten Ophasselt en Schendelbeke (Geraardsbergen) en Hemelveerdegem (Lierde) hun gemeenschappelijke grens hebben.

Tussen 1343 en 1374 verkoopt en verwerft Godevert meermaals eigendommen in de stad. In 1374 heeft hij goederen in de Nederste Hunnegemstraat en in de Schoolstraat, waarvoor hij een totale cijns van 6 deniers en 3 obolen betaalt [37]; zijn vroeger huis in de Sint-Katelinestraat en nog een andere eigendom in de Nieuwstraat heeft hij dan al opnieuw verkocht (ARA., 45.282, f° 3r, 17v en 18v). Godevert moet overleden zijn vóór 1395. Al zijn vroegere bezittingen, ook de gronden, die hij nog na 1374 had verworven in de straat van de Nieuwe Brug naar de Dutse, zijn dan in handen gekomen van nieuwe eigenaars. Voor al deze verspreide percelen over de stad is de grafelijke cijns toch nooit hoger opgelopen dan 5 deniers en 2 obolen (ARA., 45.283, f° 4v, 9r-v, 26v en 27v).

Een ander familielid en tijdgenoot van Godevert zal wel Ritsaert van Lammersvelde zijn, die in de stad gronden heeft in het Kwaadstraatken (1374) en in de Grote Putsemeinstraat (1395). Van hem is er echter geen enkele functie in een openbaar ambt te Geraardsbergen aan te wijzen (ARA., 45.282, f° 10r; 45.283, f° 20v).

29. Meestere, Heinric de

Ook Heinric de Meestere heeft slechts in beperkte mate deelgenomen aan het openbare leven in Geraardsbergen. In 1374 woont hij wel in de Peinstraat, waar hij 3 deniers betaalt aan grafelijke cijnzen; hij wordt ook nog getaxeerd voor 11 viertelen haver, die geheven worden op 3 dagwand land van hem op de Dutskouter (ARA., 45.282, f° 14v en 24v). In de daaropvolgende jaren komt hij in het bezit van nog meer akkerland o.m. van Gillis Merlin (Meerlin) en van Pieter de Mulder [38]. Zijn oorspronkelijk bezit in de Peinstraat heeft hij vóór 1395 verkocht aan **Symoen de Haec**; hij betrekt er nu een groter huis, dat 7 deniers aan cijnzen opbrengt. Een en ander laat zijn deel in de grafelijke taxaties van 1395 aldus oplopen tot het vrij aanzienlijke bedrag van 50 deniers. (ARA., 45.283, f° 21v) De Geraardsbergse buitenpoorters Gillis Leckebaert (Okegem), Jan van der Molen (Munkzwalm) en Wouter van den Heetvelde (Gooik) bezitten het buitenpoorterschap op de eigendom van Hendrik de Meester (BROUW., p. 26, 47 en 67).

Voor zover nog bekend is hij na het zegelen van de oorkonde in 1381 alleen nog terzijde bij een politieke zaak opgetreden: in juli 1393 beraadslagen te zijnen huize de schepenen en een deel van de gezworenen van de stad met topambtenaar Ghiselbrecht van Leeuwergem, de souverein-baljuw van Vlaanderen, over de vrijlating van een Geraardsbergse buitenpoorter, die in Zottegem gevangen zit

[37] De Schoolstraat is de huidige Penitentenstraat.
[38] Reeds in 1334 lag er in de Peinstraat een huis en erf, waarin een Gillis Merlin (Meerlin) gestorven was (ABG., 118 en 120).

[39] (ARA., 35.231, f° 22v).

Misschien is Jan de Meestere een zoon van Heinric. Ook hij woont in het eerste decennium van de 15de eeuw in de Peinstraat en is in enigermate wel opgenomen in de stedelijke politieke organisatie. Hij is o.m. gezworene (1414/1415) en pachter van de bier- en de wijnaccijns (1401, 1410) in de stad (GIERTS, p. 92).

Een generatiegenoot van Heinric (een broer, een neef?) is ook nog Godevert de Meestere, die in 1391 op de Markt woont en in 1396 ook nog eigenaar is van een erf in de Steenstraat, waar o.a. Ymbrecht van der Cammen van Sint-Antelinks het buitenpoorterschap op heeft (SMB., 153; BROUW., p. 17). Godevert is in 1397 bode van de schepenen: zo vergezelt hij op 6 juni van dat jaar met Heinric Mertins, een andere schepenbode, de belangrijke delegatie van de schepenen **Heinric Bosscaert**, **Jan de Haghemutere**, **Claus Neeten** en **Jan Vranxs** naar Gent om er rechtsadvies te halen (ARA., 35.232, f° 19r).

30. Merkant, Jan (Marcant, Markant)

Ook van Jan Merkant zijn er ternauwernood tussenkomsten in het politieke leven van de stad bekend. Alleen zijn optreden als oorkonder in 1381 blijft een getuigenis van enig politiek engagement. Evenmin is er van hem een spoor van economische, sociale of culturele betrokkenheid in het dagelijkse leven van de stad.

Men kan alleen vaststellen dat zijn Romaanse naam op een afstamming wijst uit het Franstalig taalgebied [40]. Andere naamdragers te Geraardsbergen, van wie de familieband met Jan niet onmiddellijk te achterhalen is, zijn ook nog Alice en Joost Marcant [41]. Beiden, Alice in 1358 en Joost in 1374, bezitten een huis in de Nederste Hunnegemstraat (SAG., 167; ARA., 45.282, f° 3v).

Jan Merkant heeft in 1374 ook een eigendom in de stad; hij betaalt 6 deniers cijns aan de grafelijke ontvanger voor zijn goed in de Ham. Het is mogelijk dat hij sterft vóór 1395; zijn bezittingen in de Ham zijn dan reeds in handen van Jan de Vos (ARA., 45.282, f° 7v; 45.283, f° 10v).

[39] De stadsrekening noemt in deze passus de baljuw niet bij naam en noteert slechts 'min heere den souveraein van vlaendren'; de volledige vermelding van de baljuw wel op f° 29r 'min heere van leeuwerghem souveraein balliu van vlaendren'. De recentste gegevens over deze baljuw, ook grafelijk ontvanger van de geconfisqueerde heerlijkheid op de heer van Herzele na de Gentse oorlog, bij T. SOENS, De rentmeesters van de graaf van Vlaanderen, p. 133 e.v., p. 276.

[40] De Romaanse familienaam 'Markant/Merkant' kan niet gelijk gesteld worden met het patronimycum 'Markaert/Merkaert'. Daarover ook A. SCHREVER, Bijdrage tot de studie van de Persoonsnamen te Geraardsbergen in 1374 en 1417. I, p. 34-35. Verder ook met dank aan A. Schrever voor de gewaardeerde inlichtingen terzake.

[41] Alice woont in 1358 in een huis en erf in de Nederste Hunnegemstraat vlak bij de Hunnegemkerk (SAG., 167).
Het is verder ook onduidelijk wie 'Jehan le Merkant' is, die als zoon van Nicasius en als buitenpoorter van Geraardsbergen in 1396 in de stad verblijft (BROUW., p. 66).

B. ZEGELKUNDIG ALBUM [42]

21. Gracht, Jan van der

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 22 mm., geschonden rand onderaan.
Voorstelling: in een drielobbig zegelveld met in de punt van de lobben sporen van gotisch traceerwerk een wapenschild met een effen hartschild; het schildhoofd beladen met drie merletten, eendjes zonder bek of poten, en een barensteel met vijf hangers.
Legende: S' JEHAN DER G[..]ACT

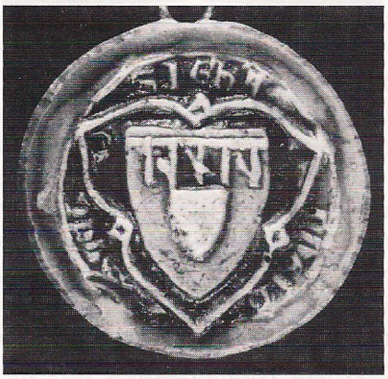

22. Haec, Symoen de (Hac)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in een vierpas en omschreven door een ruit een wapenschild van hermelijn met een gekroonde leeuw.
Legende: + S' SIMOEN HAEC

[42] De hier weergegeven afbeeldingen van de zegels dragen de nummers 4571 tot 4580 van het Centre Historique des Archives Nationales. Atelier de Photographie van de afdeling 'Sigillographie' van de 'Archives Nationales' in Parijs, waar het copyright van de foto's berust.

23. Haghemutere, Jan de (Haghemuiter, Haghemuten, Haghemutre, Hamueter, Hamutre)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 22 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een tweepas; daarin een wapenschild, hellend, met uitgeschulpt omboordsel en een barensteel met vijf hangers; het schild getopt met een helm, getralied en gehecht; als helmteken een disselbijl (?) volgens het schild.
Legende: + S' JAN DE HAMVETER

24. Hergoets, Jan (Ergot, Hergod, Hergodts, Hergoet, Hergoot, Hergot, Hergoyt)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 19 mm., geschonden aan de linkerhelft.
Voorstelling: in het drielobbig zegelveld een wapenschild met dwarsbalk, beladen met een angenne, een gestileerde vijfbladige bloem.
Legende: S' IAN HERGOET

25. Inde , Willem van den (Dinde, Endeman, Hendeman, Henden van den, Hinden van den, Indeman, Inde van den, Yndeman)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 18 mm., geschonden bovenaan en aan de linkerhelft.
Voorstelling: in een zespas een wapenschild beladen met een huismerk.
Legende: S' * WILLI INDEMAN

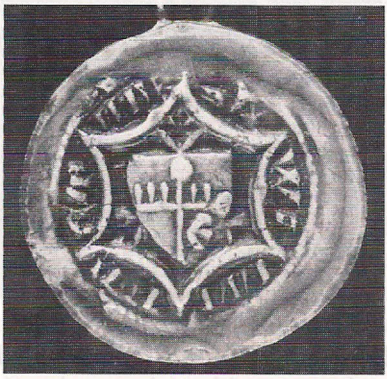

26. Inghels, Pietere

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild met een uitgerukte vruchtenboom (een linde ?) en twee zespuntige sterren in het schildhoofd.
Legende: * S' PIETER INGHELS*BAECKER

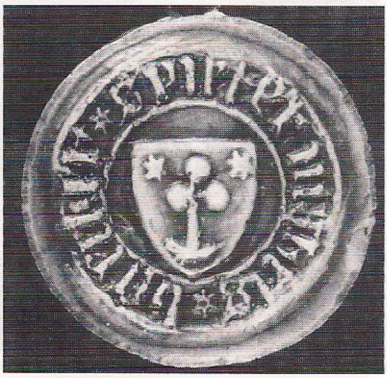

27. Kockiin, Mechiel (Cockijn, Kockin)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 21 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild, beladen met een eik van zeven bladeren.
Legende: S' MICHIEL COCKIIN

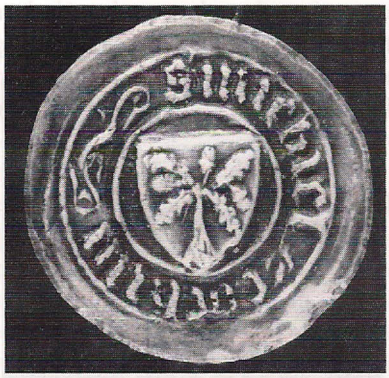

28. Lammersvelde, Godevert van (Lammensvelde, Lammersvelde, Lamminsvelde)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 18 mm., geschonden rechts bovenaan.
Voortstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een zespas; daarin een wapenschild van hermelijn met een gekroonde leeuw en een barensteel met drie hangers.
Legende: S' GODEWAERT VAN LAMMERSVELDE

29. Meestere, Heinric de

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 22 mm., geschonden aan de linkerhelft.
Voorstelling: in een vierpas een wapenschild met een Sint-Andrieskruis, beladen met vijf angennes.
Legende: S'* HEINRICI * MAGISTRI [43]

30. Merkant, Jan (Marcant, Markant)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 21 mm., geschonden aan de rechterhelft.
Voorstelling: in een drielobbig zegelveld een wapenschild met een vogel, gebekt en gepoot, en een niet nader te benoemen bloem.
Legende: * S' * IAN*MARKANT

M. Cock
Pijlekaart 103
9506 Schendelbeke

G. Van Bockstaele
Bevegemstaat 14
9620 Zottegem

[43] G. Demay leest S* HEINCRIS * MAGISTRI (Inventaire des sceaux de la Flandre, p. 499).

JEZUÏETEN EN DE HONGERSNOOD TE AALST (1709)

Freddy CAUDRON

Het is 9 juli 1709 kort na de middag wanneer de schepenen Albert De Bie en Nicolaus Van Hecke in gezelschap van de stadhouder het stadhuis van Aalst verlaten [1]. Aan het huis van Adriaen Lenaert in de Molenstraat worden ze plots aangeklampt door *diversche buyten lieden*, die hen met tranen in de ogen vertellen dat er in de stad geen graan meer kan gekocht worden. In hun zoektocht naar koren zijn ze uiteindelijk beland op de zolder van de jezuïeten, waar Jacobus Touriani en zijn knechten bezig waren voor verschillende personen koren te meten en te verkopen. Alhoewel ze er met het geld in hun handen staan, wordt hen botweg geweigerd graan (dat er tegen 49 st. het vat gerekend wordt) te meten. Het komt zelfs zover dat de zoon van Touriani twee zakken die reeds gemeten waren weer uitgoot en hen daarna van de zolder joeg. In wanhoop en door hongersnood gekweld klampten ze daarop dus de schepenen en de stadhouder aan om hen in hun uiterste nood te willen bijstaan. Het alternatief was immers dat zij en hun kinderen *souden moeten van hongersnoot vergaen.*

Omdat hongersnood of zelfs geruchten hierover broeihaarden voor onrust en oproer zijn trekken de drie notabelen dadelijk naar het College om er verslag van de gebeurtenis uit te brengen. Ze krijgen onmiddellijk de opdracht om bij de paters jezuïeten en de eerwaarde pater rector navraag te doen over de kwaliteit, kwantiteit en de prijs van de granen die ze aan Jacobus Touriani verkocht hebben.

Pater rector aanhoort hen in opperste verbazing en zegt dat hij van de hele geschiedenis niets afweet. Dus wordt de procurator ontboden, die blijkbaar wel van iets weet: aan Touriani zijn inderdaad 50 à 60 *veertelen* koren verkocht tegen 46 st. het vat. De confrontatie eindigt met een uitdrukkelijk verbod van de stadhouder aan de paters om nog verder graan te verkopen of van hun zolder te laten wegvoeren.

De dag daarop lopen schepen De Bie en de stadhouder rond tien uur 's morgens over de markt om naar het stadhuis te gaan. Ze willen er rapport uitbrengen over een aangeslagen wagen, beladen met graan, andermaal afkomstig van de jezuïeten, maar deze keer ver-

[1] Stadsarchief Aalst, Resolutieboeken, nr. 21, f. 136v.

kocht door Francis Boone (fs. Jan) aan een inwoner van Ronse. Boone daagt plotseling op, loopt op de beide heren toe en vraagt waarom de granen aangeslagen zijn. De stadhouder geeft geen antwoord, maar zegt dat Boone nog andere granen in bezit heeft dan deze die bij de jezuïeten liggen. Wanneer Boone daarop zegt dat al zijn graan verkocht is aan de heer Droesbeke, de burgemeester van Geraardsbergen, wordt hij door de schepen onderbroken die zegt dat hij liegt en dat hij het bovendien zou bewijzen. In razende woede begint Boone daarop te vloeken, de schepen uit te schelden en te vragen of hij hem wil leugenachtig maken. Al roepend dat hij een eerlijk man is wil hij vervolgens de schepen te lijf gaan, wat zeker gebeurd zou zijn mocht de stadhouder zich niet tussen de twee vechtenden opgesteld hebben.

De Bie, in zijn functie en hoedanigheid van schepen en ook nog in zijn eer zwaar beledigd krijgt genoegdoening: Boone wordt onmiddellijk gearresteerd en opgesloten. Omdat er verschillende omstanders getuige zijn van de scheldpartij en de gebeurtenis als een lopend vuurtje door de stad gaat, grijpt het College van burgemeester en schepenen onmiddellijk in: nog dezelfde dag wordt in verband met deze zaak een ordonnantie gepubliceerd. De ordonnantie heeft de gebruikelijke stroeve ambtenarentaal waarbij gebod en verbod elkaar opvolgen: om te verhinderen dat bepaalde inwoners van de stad naar aanleiding van de duurte van het graan winst willen maken, gebaseerd op de miserie van het arme volk, wordt herinnerd aan de ordónnantie van 26 juni. Bovendien worden in deze publicatie enkele nieuwe punten opgenomen. Zo wordt het uitdrukkelijk verboden aan alle kooplui in de stad (zowel geestelijke als wereldlijke) graan te vervoeren, tenzij dit gepaard gaat met een geldig biljet afgeleverd door Nicolaus Van Hecke, die hiertoe speciaal aangesteld is. Wie graan vervoert zonder biljet krijgt een boete van 12 gulden per zak (klein of groot), die verdeeld zal worden volgens de plakkaten van Zijne Majesteit. Bovendien moeten alle inwoners die zich bezighouden met handel in granen, bonen, erwten, ongeschoten gerst en *schocloen* (of boekweit) en deze etenswaren laten brengen van andere steden of het platteland met een wagen of per schip en die vervolgens op hun *byvanck* of in pakhuis stapelen, dit eveneens melden aan Van Hecke. Ze moeten een biljet aanvragen met daarop de dag van de verrichting, kwantiteit en kwaliteit van de goederen. Overtreders krijgen 50 gulden boete met dezelfde verdeling.

Tenslotte moeten de gezworen meters de binnengebrachte granen nauwkeurig meten en na het lossen hiervan eveneens rapport uitbrengen ten huize van Van Hecke met de vermelding naar welke zolder de waren gebracht zijn. Mochten ze hun taak niet correct uitvoeren, dan worden ze onmiddellijk ontslagen. De handel in granen mag

alleen gebeuren tussen 7 uur 's morgens en 6 uur 's avonds. Blijkbaar is men er zich in de stad in de loop van die 10 e juli van bewust geworden dat er met de verkoop op de zolder van de jezuïeten toch iets niet klopt. Het was immers door een vorige ordonnantie uitdrukkelijk verboden om granen te verkopen.

De twee schepenen Albert De Bie en Nicolaus Van Hecke, vergezeld van de stadhouder, trekken dus weer naar het college van de paters jezuïeten met de vraag of er inderdaad aan Boone iets verkocht is, hoeveel, tegen welke prijs en waarom dit tegen het verbod gebeurd is. Eerwaarde pater rector zegt andermaal dat hij niets weet, waarop dus weer de procurator ontboden wordt, die vooraleer hij aan het woord komt uitdrukkelijk gewezen wordt op zijn plicht tot gehoorzaamheid. De procurator doet het hele verhaal: Boone is naar het college gekomen om op de zolder zijn bonen te inspecteren. Daar heeft hij o.a. gezegd dat hij geen graan meer had, dat het allemaal verkocht was en gevraagd of er niets te koop was. De procurator heeft toen *eenen hoop ofte hoopkens* aangewezen naast het graan dat aan Touriani verkocht was aan 46 st. het vat. De mulder van Herdersem heeft van de *geassigneerde* hoop daarop 5 zakken gemeten met een biljet van Van Hecke en mét de vermelding dat dit op hun zolder gebeurd is. Komt natuurlijk de vraag van de schepenen waarom ze het graan zonder geldig biljet verkocht hebben aan Boone, waarop de procurator dan weer antwoordt dat Boone beweerde dat hij hiervoor een geldig biljet van Van Hecke op zak had, wat door de schepen uitdrukkelijk ontkend wordt. Wanneer de stadhouder de procurator confronteert met de bewering van Boone dat hij het graan eigenlijk voor rekening van de jezuïeten verkocht heeft, wordt dit door de paters als vals en leugenachtig omschreven.

Tenslotte brengen de gedeputeerden nog verslag uit in het College dat ze in de stad verscheidene huizen van kooplui bezocht en geïnspecteerd hebben. Zo hebben ze o.a. op de zolder van Boone en op deze van advocaat Meersman een *notable quantiteyt* (meer dan 200 zakken) koren gevonden. Het College van burgemeester en schepenen wil blijkbaar de zaak zo snel mogelijk van de baan. Op 14 juni 1709 volgt reeds een nieuwe ordonnantie: omwille van de grote nood, de schaarste van graan en de grote menigte vluchtelingen van het platteland die zich in de stad ophouden, wordt in het College Geeraert De Clippel ontboden. De Clippel zit blijkbaar in de graanhandel want er wordt hem gevraagd wat hij in voorraad heeft. Hij heeft nog zo'n dertig zakken staan, maar helaas zijn die enkele dagen geleden verkocht aan een zekere de Quene in Geraardsbergen, maar mochten burgemeester en schepenen deze koop willen annuleren, dan is hij bereid het graan (of een gedeelte ervan) ter beschikking van de arme lieden te stellen. Dat wordt dus onmiddellijk geregeld en bovendien

garandeert het College de meerwaarde te betalen, mocht er bij de volgende koop of verkoop een hogere prijs bedongen worden. Waarna het College, zoals dat heet, overgaat tot de orde van de dag.

F. Caudron
Suikerstraat 99
9340 Lede

SIGNALEMENT

Geert VAN BOCKSTAELE, *Het Cultureel Erfgoed van de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen in Woord en Beeld*, Geraardsbergen, 2002, 256 pp.

Geert Van Bockstaele is dé specialist van de Sint-Adriaansabdij. Dit is zijn derde boek dat hij over de geschiedenis van deze abdij laat verschijnen. Dit boek geeft ons een overzicht van de culturele uitstraling van de abdij, van de kunstwerken die er ooit geproduceerd werden en van de plaatsen waar die werken zich nu bevinden. Geert Van Bockstaele heeft dus niet alleen onderzoek gedaan naar het verleden, maar ook de halve wereld afgereisd om de vindplaatsen te ontdekken waar zich thans het patrimonium van deze abdij bevindt. De oogst van tientallen jaren speurwerk is zeer overvloedig geweest. De resultaten worden gegroepeerd in negen hoofdstukken.

Hoofdstuk I *De Bouwkunst* is zeer uitvoerig en geeft een overzicht van de bouwgeschiedenis van de kloostergebouwen (huidig abtenkwartier, koetshuis, poortgebouw) op basis van de huidige bouwrestanten en de iconografie. Ook de gebouwen buiten Geraardsbergen, zoals refuges en hoeven, worden besproken. Hoofdstuk II *De Beeldhouwkunst* behandelt retabels, altaarportieken, beeldhouwwerk, koorgestoelte en smeedwerk. In hoofdstuk III *Kleur en schilderijen* wordt ingegaan op de schilderijencollectie van het huidige abtenkwartier, verdwenen schilderijen en schilderijen die zich thans elders bevinden (o.m. een Jan Gossaert te Londen). Hoofstuk IV *Klank en Zang* behandelt zangboeken, orgels, klokken en beiaards. Aan hoofdstuk V *Zegels van de Abten en het Kapittel* is met zeer veel genoegen gewerkt. We krijgen er een ruim overzicht van de zegeliconografie, een haast onontgonnen domein van ons kunstpatrimonium. Hoofdstuk VI *Wapens, Grafzerken en Begrafenisrecht* geeft een zeer kleurrijk beeld, vooral op basis van handschriften, van de wapens en blazoenen van de belangrijke personen die in de abdij begraven werden. Hoofdstuk VII *Handschriften en Drukwerken* behandelt manuscripten en gedrukte werken, o.m. het prachtig geïllustreerde handschrift van Maredsous of het 'Geraardsbergse Brevier' dat onlangs ook te Leuven in de tentoonstelling 'Meesterlijke Middeleeuwen' te zien was. In hoofdstuk VIII volgen de *Liturgische Voorwerpen* zoals kelken, vaatwerk, kandelaars, kazuifels, tapijten en kledij. Het laatste hoofdstuk IX geeft een korte historiek van *Het Abdijcollege*.

Dit boek is ongemeen rijk en veelzijdig. Het is zeer overzichtelijk en keurig uitgegeven met honderden grote en kleine illustraties, meestal in kleur. Het is tegelijkertijd een kijkboek en een (voorlopige) inventaris, een historisch en een actueel kunstboek. Het laat zien wat er met een patrimonium van een instelling, die gedurende zeshonderd jaar gefunctioneerd heeft, kan gebeuren en hoe dit patrimonium verspreid verder leeft en een onderdeel van een wereldpatrimonium is geworden.

De Stad Geraardsbergen is uitgever van dit boek. Dat een Stad in de uitgave van een dergelijk boek een aanzienlijke som geld heeft willen investeren, bewijst dat de politici daar inzien dat cultuur een belangrijke bijdrage kan leveren tot de bekendmaking van een positief imago van een stad. Zonder die steun was deze uitgave onmogelijk geweest. De auteur mag Geraardsbergen dankbaar zijn, maar nog meer mag Geraardsbergen de auteur dankbaar zijn, omdat hij hun een schitterend en blijvend cultuurmonument heeft nagelaten.

Het boek is enkel te verkrijgen op de Dienst Cultuur van de Stad Geraardsbergen, Abdij 10 (tel. 054 41 41 74) tegen de prijs van € 30.

Dirk VAN DE PERRE

***

Beatrijs AUGUSTYN, *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief te Ronse* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 57), 2 bd., Brussel, 2002, 758 pp.

De vorsers die regelmatig Rijksarchieven bezoeken hebben al ervaren dat het Rijksarchief te Ronse dank zij de veelvuldige toegangen goed ontsloten is. Naast de vele inventarissen, al dan niet in beperkte oplage, en de plaatsingslijsten zijn er twee recente publicaties die in het oog springen: de reeds vroeger gesignaleerde *Catalogus van de topografisch-historische atlas* door Marc Decrits en Herman van Isterdael (584 p.) en de meest recente: *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief te Ronse, Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Oudenaarde* door Beatrijs Augustyn (758 p.).

Met die laatste publicatie sluit B. Augustyn aan bij de Overzichten... die J. Verschaeren voor het gerechtelijk arrondissement Dendermonde in het Rijksarchief te Beveren maakte, B. Desmaele voor het Rijksarchief te Doornik en M. Vandermaesen voor het Rijksarchief te Brugge. Al deze publicaties zijn waardevoller dan de klassieke *Overzichten van fondsen en verzamelingen*.

Het archief te Ronse omvat 3000 strekkende meter en bestrijkt 102 dorpen, waarvan de meeste tot het werkgroep van onze vereniging "Het Land van Aalst" behoren. Het *Overzicht...* is in drie delen en twee banden opgedeeld. Vooreerst behandelt men de overheidsinstellingen zoals de kasselrij Oudenaarde, de diverse heerlijkheden, schepenbanken, gilden, armentafels, gemeentebesturen en de OCMW's met hun rechtsvoorgangers. Bij die eerste groep behoren ook het zeer waardevolle kabinetsarchief van Herman De Croo, Minister van Staat, dat meer dan 50 strekkende meter omvat, en het omvangrijke archief van de notarissen.

In een tweede deel beschrijft men de archieven van de privaatrechterlijke instellingen, bedrijven en personen met o.m. de archieven van de kapittels, abdijen, parochies, hospitalen, liefdadigheidsinstellingen en allerlei verenigingen.

Het derde deel omvat een reeks verzamelingen met de kaarten, iconografie, zegels, microfilmen en kranten. Tenslotte worden in een bijlage de archieven opgesomd die wel tot het werkgebied van het Rijksarchief te Ronse behoren maar die in het Rijksarchief te Beveren berusten.

Van elke archiefvormer, of het nu een instelling is of een persoon, geeft men een korte historiek zodat de vorser goed vertrouwd wordt met de periode of de instelling waarvan hij stukken wenst te raadplegen. Via een beperkte bibliografie kan hij of zij eventueel dieper op het probleem ingaan. Wellicht had men bij de rubriek van de heerlijkheden ook de publicatie kunnen vermelden van J. Van Twembeke over de heerlijkheden in het Land van Aalst of kon men voor de Sint-Adriaansabdij meer recente literatuur aangehaald hebben. Bij een selectieve bibliografie moet men nu eenmaal een keuze maken. Van elk archief krijgen we een synthetische inhoud en de nodige praktische informatie om stukken aan te vragen. Dit uitgebreide *Overzicht* bevestigt meteen ook dat sommige instellingen en personen destijds zeer slordig met hun archief omsprongen. Het is pijnlijk te moeten vaststellen hoeveel archiefstukken uit de 19de eeuw betreffende gemeenten of kerkfabrieken verdwenen zijn.

Het geheel wordt afgesloten met drie alfabetische registers: één van de archiefvormers, van de plaatsnamen en de persoonsnamen. Bij de archiefvormers moet men wel onder diverse items zoeken: abdijen vindt men ofwel onder het trefwoord "Abdij van Beaupré" ofwel onder de naam van de instelling "Sint-Pietersabdij". Niettemin kan de vorser met dit instrument zijn bezoek aan het Rijksarchief thuis optimaal voorbereiden en ter plaatse een maximum rendement halen. Een pluim voor de initiatiefnemers en de uitvoerders van die Overzichten.

Geert VAN BOCKSTAELE

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS - OUDE JAARGANGEN - PUBLICATIES

Los nummer: € 5
Volledige jaargang: € 16

Niet alle jaargangen en nummers zijn nog in voorraad.

H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983), 2 banden - 915 blz.: € 30

G. VANDE WINKEL, W. VERNAEVE, Systematisch register op de jaargangen 1 - 50 van het geschiedkundig tijdschrift Het Land van Aalst 1949 -1998, Aalst, 1999 - 158 blz.: € 6

Kaarten van het voormalige "Land van Aalst" - kleurendruk:
- Horenhault (1596), 1988: € 24
- Sanderus, 1998: € 5

5 Reproducties van Sanderusprenten - kleurendruk - 1998-2000
- Waterkasteel - Moorsel
- Kasteel - Zandbergen
- Abdij Ten Roosen - Aalst
- Miniemenklooster - Geraardsbergen
- Kasteel -Idegem

per stuk: € 2,5
volledige reeks in mapje: € 10

De prijzen zijn te verhogen met de portonkosten. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op met Marc Uyttersprot : tel. 053 70 21 79.
e-mail: marc.uyttersprot@belgacom.net

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 422-4072681-04 van Het Land van Aalst, Oude jaargangen, Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade.

DE RIEMAECKER printing BVBA

50 1947 1997

Nukerkeplein 9 • B-9681 Nukerke
Tel. (055) 21 14 04 • Fax (055) 21 20 00 • ISDN (055) 20 65 99
e-mail: info@deriemaecker.be • website: http://www.deriemaecker.be

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

HET LAND VAN AALST - DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
Jaargang LV - 2003 - Nummer 1 - januari - februari - maart

EDITORIAAL 3-4

J. MEERT 5-32
Het kanaal Aalst-Baasrode en de verkeerswegenproblematiek in het land van Aalst in de 18de eeuw

R. VEMOESEN 33-50
Urbanisatie en ruralisatie van de Aalsterse regio (1667-1714) (Deel 1)

M. COCK - G. VAN BOCKSTAELE 51-69
De Geraardsbergse oorkonders van 25 februari 1381 (Deel 3)

F. CAUDRON 70-73
Jezuïeten en de hongersnood te Aalst (1709)

SIGNALEMENT 74-76

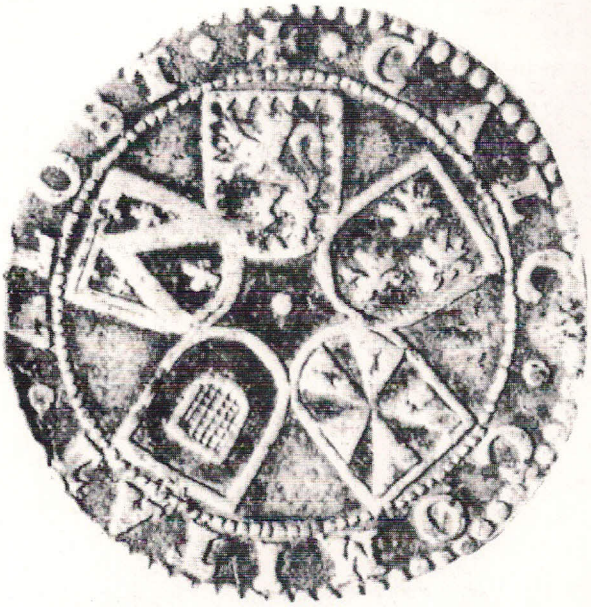

Afgiftekantoor: 9340 Lede
Erkenning: P 303215

Verantw. uitg.: Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare